

TATJANA MACEINIENĒ

MIEGANTIS
PROTAS

arba Serganti Lietuva

MARGI RAŠTAI

TATJANA MACEINIEN

**MIEGANTIS
PROTAS,**

arba Serganti Lietuva

MARGI RAŠTAI
VILNIUS 2011

UDK 323.1(474.5)
Ma32

Nuoširdžiai dkoju
šios knygos leidybos r m jui
p. dr. JUOZUI P. KAZICKUI

Redaktorius Antanas Rybelis
Apipavidalino Aurelijus Petrikauskas

SL 319. 2011 08 26. Tiražas 500 egz.
Išleido leidykla „Margi raštai“,
Laisv s pr. 60, LT-05120 Vilnius.
Spausdino UAB „Petro ofsetas“,
Žalgirio g. 90, LT-09303 Vilnius.

ISBN 978-9986-09-417-3
© Tatjana Maceinien , 2011
© „Margi raštai“, 2011

MIEGANTIS PROTAS

Vietoj pratarm s

Perži r jau prieš dvylik penkiolik met parašytus savo straipsnius (dažniausiai jie buvo spausdinami „Šiaur s At - nuose“) ir... patyriau savotišk šok : ne tod l, kad straipsniai pasirod niekam tik , o tod l, kad pra jus tiek laiko jie, mano manymu, liko tokie pat aktual s, kaip ir tada, kai rašiau. Sunku pasakyti, kod l ir kam aš juos taip ilgai saugojau savo stal iuose. Vien žinau, man visada buvo gaila išmesti laikraš ius arba žurnalus tikriausiai tod l, kad j puslapiuose pasitaiko domi , verting min i . Tiesa, laikraš i laikymas gana sud tingas dalykas: jie užima pernelyg daug vietos ir j turinys dažnai neturi išliekamosios vert s, ta iau ger straipsni ten tikrai pasitaiko - taigi ir verting min i ... Išmesti gaila... tad aš tuos laikraš ius papras iausiai deginu. Man atrodo, kad tai yra padoriau ger straipsni autori atžvilgiu. Vertinga mintis juk nesudegs, o išmesta mintis, net ir gera, taip ir liks šiukšlyne, t. y. nepasteb ta.

Tad apie seniai parašyt straipsni aktualum ... Man regis, aktualum lemia neišspr sta arba, tiksliau, *nesprendžiama* problema arba problemos, kuri nemato ir, atrodo, nenori matyti tie, kurie valdo šal , t. y. lemia tautos likim . Nenoras matyti akivaizdži dalyk byloja apie *miegant* prot , kuris gali pagimdyti net ir pabais . Kartais atrodo, kad per ilgai miegantis protas - tai tam tikras ne galumas, kuris gali atvesti prie bedugn s krašto.

Taigi grįžtu prie savo seniai parašytų straipsnių. Jų mintys sudarys šios knygos turinį. Temos liks tos pačios: kalbėsime apie laisvą, laimėjimą, apie mūsų perspektyvas, apie moralą ir politiką, apie vertybes... Kiekvienoje iš šių seniau paliestų temų glūdi problema, laukianti *sprendimo* („...aš vis labiau sitikinu, kad žmogui skirta ne tiek problemas išspręsti, kiek jas *spręsti*. *Tai palaiko dvasi gyvą bei veikli*“*). Tikras problemų sprendimas išties „palaiko *dvasi gyvą bei veikli*“. Tai neginijama. Tačiau kęgi vis dėlto daryti su problemomis, kurių niekas nenori matyti arba nelaiko įtokiais: jos lieka *nesprendžiamos*, tarsi jų visai nebūtų. Kas tai - mieganio proto išdaigos ar apmirusios dvasios rezultatas? Kad ir kas tai būtų, vien visiškai aišku: būtentia slypi rimtas pavojus tautos bei valstybės išlikimui.

Tatjana Maceinienė

2011 01 13

* Antano Maceinos laiškas (1980 m. vasario 6 d.) sūnui Sauliui Maceinai // T. ir S. Maceinų archyvas.

Pirma dalis

LAISVĖS PROBLEMA

*„Kas blogio neregi, tas niekad negalės
pasaulio interpretuoti tinkamai“*

A. Maceina

KUO VIRTO MŪS ATGIMIMAS?¹

Netrukus sukaks dvidešimt dveji metai, kai mes pasukome Atgimimo keliu. Atgimim žmon s visada siejo ir sieja su *geru* visuomen s ir kartu paties žmogaus perkeitimu. Žodžiu, Atgimimas visada siejamas su *g riu*. Politinis s j dis už visokeriop persitvarkym visose visuomenin se ir valstybin se strukt rose numato tam tikrus esminius poky ius, t. y. kai viskas kei iama iš pagrind . Atgimti politiškai - reiškia siekiant, kad Lietuvai (ar kokiam nors kitam kraštui) b t geriau, pakeisti egzistuojan i politin sistem kita arba sukurti nauj , atitinkan i žmoni troškimus. Lietuvos s j dis, siekdamas žmoni gerov s, buvo masinis. Visi (arba beveik visi) Lietuvos žmon s sukilo vardan tos (matyt, iliuzijose sukurtos) demokratin s Lietuvos. Demokratija buvo sivaizduojama kaip rojus žem je, kurio vartai ilgus metus mums (ir ne tik mums) buvo aklinai uždaryti. Tad nenuostabu, kad labai nor josi atverti juos kuo grei iau ir pla iau. Kas gi nenori atsidurti rojuje?

Taigi 1988 metais visa Lietuva sukyla, nor dama atgimti, tapti laisva ir po vis sovietinio režimo varg pajusti geresnio gyvenimo, kuris, kaip buvo manoma, b tinai tur jo ateiti kartu su nepriklausomybe, skon . Negin ytina, kad žmon s dalyvauja

¹ Straipsnis tokiu pavadinimu buvo spausdintas savaitraštyje „Šiaur s At - nai“ (1998 02 03).

tik tokiuose pertvarkymuose, kurie jiems žada žymiai geresnį gyvenimą, negu buvo iki tol, tačiau ne tuose, kuriems siegėdžia tik valdžia, kur mes ir matome dabartinių metų...

Sąjūdžio vietoje nuo pat sukilimo pradžios buvo rašyta: „viešumas, demokratija, suverenitetas“. Tačiau laikui bėgant žodžiui „seka kito“ - pirmoje vietoje atsirado žodis „suverenitetas“, kiek vėliau nelietuviškas žodis „suverenitetas“ pakeitė lietuviškas - „nepriklausomybė“, o galiausiai, kai nepriklausomybė, kaip atrodė, buvo lyg ir pasiekta, plačiau prabilta apie *laisvą* ... Žodis „laisvas“ tapo pagrindiniu motyvu žodyne. Jis mums pasidarė tarsi savotiškas skydas, pridengiantis nuo visokiausių krizių, suirėdžių, nesklaidžių, žodžiu, - nuo visų mūsų gyvenimo bėdų. Kad ir kaip būtų šiandien daugeliui iš mūsų blogai, bet mus tikinąja, kad vis tiek yra gera, nes mes esame *laisvi*...

Nejaugi iš tikrųjų *laisvi*?..

Siek tiek keistoka, kad apie *laisvą* plačiau buvo prabilta po nepriklausomybės paskelbimo (1990) bei atgavimo (*de jure*). Stebina ir tai, kad šis „*laisvas*“, visada aktualus priespaudos metu, nenutilo ir po išsilaisvinimo iš jos, netilsta jis ir dabar, matyt, kaip pažadas vis neateinančios, bet aistringai trokštamos laimės... Tačiau apie kokią *laisvą* yra kalbama šiandien? kokią *laisvą* mus taip aistringai kviečia dabar?

Netilstantis šaukimas *laisvą* man skamba kiek dviprasmiškai ir nesuprantamai. Kadaise (1941-1944), kai prasidėjo ir gana ilgai truko Lietuvos okupacija ir vėliau, kai daugelis lietuvių kovotojų atsirado tretyje, šis šaukimas turėjo gilią prasmę ir atitiko pagrindinius tautos bei jos atstovų tretyje siekius ir lūkesčius. Svarbiausias siekis tuomet, kaip minėta, be abejonų, buvo Lietuvos nepriklausomybė, jos išlaisvinimas iš vergovės panykimo. *Tikroji* *laisvą* buvo tapatinama su nepriklausomybe. Šis tapatinimas nekėlė jokių klausimų, nes buvo siekiama *politinis* *laisvą* (*nuo ko*). Tai nenuostabu, nes pernai

ilga ir skausminga vergov — tarsi kal jimas iki gyvos galvos — prideng *tikrosios* laisv s esm . Tad, many iau, klausimas, apie koki laisv mes šiandien kalbame, — visai pagr stas. Ar mes suprantame, k reiškia žodis „laisv “? Ar mes paj g s siskverbti šios s vokos turin ? Atrodo, kad — ne. Apie tai išraiškingsai byloja m s šiandieninis gyvenimas.

Vyraujantis *laisv s* supratimas, o tiksliau - jos, kaip atrodo, nesupratimas, gal — tiksliau — ribotas supratimas kelia didel nerim bei apmaud . Ir ne vien todėl, kad šio nesupratimo pasekm s labai skaudžios: žmogus pasidar dezorientuotas, tarsi išdraskytas iš vidaus, nes jo vertybi sistema gerokai iškreipta, šalyje išsikerojo sunkiai valdoma savival , vedanti anarchij , pašlijo dorov ... Ta iau baisiausia yra tai, kad, atrodo, mes klaidžiojame šunkeliais, užuot j prasmingu *tik* Lietuvai skirtu keliu. Labai greitai po nepriklausomyb s atgavimo vadinamoji laisv tapo vairi politini spekuliacij ir ekonomini machinacij simboliu. Kaip tai atsitiko? Spekuliuodami žodžiu „laisv “ m s ideologai karštai tikino ir tikino žmones, kad mes gyvename blogai vien todėl, kad esame *nelaisvi* (tarsi laisv b t kažkoks išorinis dalykas), o juk žmogus iš prigimties yra laisvas padaras: jis narve, kaip ir lakštingala, iulb ti negali. Ta iau laisvas jis gali tapti tik išsivadav s iš išorini pan i (stebinantis naivumas!), o tap s laisvas jis tuoj pat bus ir laimingas — ir taip bus visados, t. y. iki grabo lentos. Kaip ne tik tinai paprasta! Mus tikino ir tikina, kad laisv ir laim yra tapat s dalykai, nors kiekvienam bent kiek išsilavinusiam žmogui aišku, kad m s tikrov je tai yra nesuderinami dalykai. Pažym tina, kad net jeigu mes kalb tume apie daug suprantamesnius bei paprastesnius dalykus, tokius kaip nepriklausomyb ir geresnis gyvenimas, tai gal tume pasteb ti, ir ne tik pasteb ti, bet ir sitikinti, kad ir šie dalykai toli gražu ne visada yra suderinami. Toki pavyzdži pasaulio istorijoje yra apstu. Apmaudu, kad prie j mes galime priskirti ir Lietuv , kur pasiekta

nepriklausomyb neatneš žmon ms j trokštamo geresnio gyvenimo ir kur tik naiv s idealistai (nemanau, kad j b t daug) gali guostis tuo, kad jie, net ir skursdami, gyvena nepriklausomoje Lietuvoje, nors šioji nepriklausomyb yra labai reliatyvi, o Lietuvai stojus Europos S jung pasidar dar reliatyvesn . Taigi esu tikra, kad alkan ir juo labiau pažemint žmog vis d lto nelengva tikinti, kad jam - nuskurdusiam ir pažemintam - gera gyventi savame, nors ir laisvame nuo svetim j priespaudos krašte. Nenuostabu, kad žmon s (ypa jaunimas) masiškai b ga iš savo šalies, ieškodami geresnio gyvenimo svetimuose kraštuose... Taigi pasiektos nepriklausomyb s žmogui per maža, kad vien ja pasitenkint , o apie *laisv - tikr j laisv (kam)*, jis, manau, net nesusim sto. Nenoriu nieko smerkti ar žeisti: taip jau sukurtas žmogus, kad jo žemesnieji poreikiai beveik visada ima virš prieš aukštesniusius, taigi ir žemesn s vertyb s (jeigu jos galima taip pavadinti) pakyla virš aukštesni j . Neapsakomai li dna, kad aukštesniosios vertyb s, kaip, pavyzdžiui, ta pati *laisv* , tapo, kaip min ta, vairi spekuliacij ir manipuliacij objektu. B tent šiuo žodžiu bandoma apginti bei pateisinti visokiausias niekšybes, vavgystes, korupcij , prostitucij , narkomanij , mel , smurt ... Tod l ir nenuostabu, kad visa tai pla iai išsikerojo m s „laisvoje“ šalyje, m s visuomen je, kuri dabar taip „išsilaisvino“, ypa iš moralini princip , kad šis „išsilaisvinimas“ tapo tiesioginiu pavojumi jai pa iai. Amoralumas m s laikais prasiveržia visur — valdžios vyr kalbose ir veiksmuose (amžini pažadai ir j nevykdymas, parlamentinei veiklai skirt l š panaudojimas savo poreikiams tenkinti, „išradinga“ mokes i sistema, provokuojanti nusikalstamum ...), amoralumas patogiai sitais ir masin s informacijos priemone, kuriose dažniausiai pateikiami ne faktai, o j interpretacijos, temdan ios sveik prot ir klaidinan ios paprast žmog ; o k jau kalb ti apie m s „nepriylgstamas“ pramogines (ir ne tik) televizijos programas, kuriose vyrauja pa-

ios prasčiausias rėšies šlamštas: prasti filmai, propaguojantys smurtą, ištvirkimą ..., dar labiau stebina laidvedį „sukurtos“ programos, gvildenančios mūsų vadinamąjį „žvaigždžių“ asmeninį gyvenimą ir t.t. Tautoje amoralumas reiškiasi alkoholizmu, plintančia narkomanija, smurtu šeimose, agresija, dvasiniu degradavimu... Kaimui gresia išnykimas. Amoralumas siskverbia mūsų gyvenimą, plėsdamas savo ribas visose visuomeninio šalies gyvenimo srityse. Jo viešpatavimą, manyčiau, nulaužė ribos tarp gėrio ir blogio išnykimas. Mes jau nebeatpažįstame blogio kaip blogio, laikydami jį normaliu laisvės proveržiu, o tai taip pat yra amoralu. Kodėl taip atsitiko? Manysčiau, todėl, kad niekas, matyt, nemanė sigilinti *laisvės* esmę. Mūsų aplaidumas jos atžvilgiu, jos nesupratimas ir nenoras suprasti atvedė prie tokių skaudžių pasekmių, ir ji - laisvė - tarsi keršija mums už tai. Mes pasidarėme ne tik dezorganizuoti, bet ir demoralizuoti.

Kilnus žodis „laisvė“, turintis savyje gilią dvasinę prasmę, prarado savo pirmąją esmę. Laisvė tapo, Marinos Cvetajevos žodžiais tariant, „ištvirkusi merga ant dubusios kareivio kratinės“. Taip jau vyko, kad nesupratę laisvės esmės bei prasmės, mes tapome savo neišmanymo kaitais.

Taigi sėkmingai pradėtas 1988 metų vasarą didysis pertvarkymas vyko. Liaudies išmintis sako - ko norėjai, tai ir gavai. Bet kažin ar dauguma gavo kaip tik tai, ko norėjo:

norėjome *laisvės* tapatindami ją su laimė - gavome savivalę ir nuskurdinimą ;

norėjome *doros* — gavome amoralumą ;

norėjome *socialinio teisingumo* - gavome neteisingumą ;

norėjome *laisvo pasirinkimo*, tačiau, atrodo, jį praradome, nes mes jau nebeturime jokios alternatyvos, mes tarsi prie kažko amžiams „prisegti“ arba „prikabinti“.

Mums dabar nebėra iš ko rinktis, mes priversti imti tai, ką mums duoda ir taikstytis su tuo, kad iš mūsų nuolat atimama...

valstybės naudai. Taigi mes priversti imti paukščių lesalą, nes išdidžiai atsisakome, išvis nieko negausime ir neturėsime. Mes tampame vergais, kaitais tos sistemos, kuri atrodo geriausia ir kuri pasirinkime patys, svajodami būtis savarankiški ir nepriklausomi. Laisvas pasirinkimas visada turi atitikti žmogaus vidaus esminius poreikius. Žmogus bus iš tikro laisvas, jei išsilaisvins iš baimės, taps stiprus ir nepriklausomas, *žinantis* bei *suprantantis*.

O tas „laisvas pasirinkimas“, apie kur tiek daug šiandien kalbama, yra tik reklama, tam tikras socialinis spaudimas bei politinė propaganda...

Taigi pertvarkymas seniai jau vyko, bet kažkodėl Atgimimas, vos tik prasidėjęs, nuvyto. Nuvyto, matyt, todėl, kad nebeteko tos aukštos prasmės, kuri pradžioje turėjo. Ir mūsų suose pradėjo vystytis, kaip sakė žymus amerikiečių psichologas A. H. Maslow, „nužmogėjimo“ ir dvasios patologijos sindromas. Tikrasis Atgimimas – „žmoginimas“ – virto savo priešingybe. Jis, pasak žinomo lietuvių istoriko Liudo Truskos, tapo „išsigimimu“.

„Kas darosi su pačia esme žmogaus, priversto gyventi nedoroje pasaulyje, iškreiptame, suskaidytame, dezintegruotame pasaulyje, negyvame, statiniame pasaulyje, kur šeimininkauja vulgarumas ir stereotipai, skriaudos ir deficitai pasaulyje, neteisybės ir savivalės pasaulyje..., pasaulyje, kuriame nėra juoko, kur nėra vietos tyliam susimstymui ir ramiam išdidumui?“² Geras klausimas, iš tikro, kas gi darosi su pačia žmogaus esme? Ir kas yra ta esmė? Kaip ji yra siejama su laisve? Atrodo, kad jau atėjo metas tai sigilinti, kol ne klimpome dar giliau – visiškai, neatšaukiamai. Mes neturime pasiduoti mieganio ir, atrodo, nenorinio prabusti proto vilionams.

² Maslow A. H. The Farther Reaches of Human Nature, 1971; cituojama iš: Маслов А. Г. Дальние пределы человеческой психики. — Санкт-Петербург, 1997, с. 162.

SUVILIOTI ŽODŽIO „LAISV“³

Vilioni s yra viena iš pa i pavojingiausi žmogaus gr smi . Šios gr sm s maž jimas ar did jimas priklauso ir nuo aplinkybi , ir nuo paties žmogaus. Ta iau, many iau, ne dažnas pajunta vilioni griaunam j j g . Juk vilioni s visada yra pažadai to, ko žmon s troško, ta iau neturi. O kaip nepamilti to, kuris be paliovos žada... Tad, matyt, kaip tik tod l vilioni s yra pats veiksmingiausias b das padaryti žmones paklusnius.

Visais laikais ir visuose kraštuose norin i j atsidurti valdžioje kelias buvo ir yra pažad , vadinasi, vilioni kelias. O pažadai, kaip žinia, gaivina vilt . Liaudies išmintis byloja, kad „viltis yra kvaili motina“ - pasakymas šiurkštokas, bet jame yra kar ios tiesos. Juk daugelis m s savo viltis visada sieja su kasdieniais ir labai konkreiais dalykais (sukonkretindami net tai, ko sukonkretinti ne manoma, pvz., *laisv*) ir tiki tais, kurie, kaip manoma, gali j viltis realizuoti. Taigi nenuostabu, kad gundytoj visais laikais atsirasdavo nemažai, o ypa tarp t , kurie patys niekada negal jo atsispirti pagundoms.

Vilioni gr sm smarkiai stipr ja tada, kai šalies laukia pertvarkymai. Tad nat ralu, kad ši gr sm padid jo ir Lietuvoje, ypa tada, kai pertvarkymo organizatoriai pajuto valdžios skon .

³ Straipsnis tokiu pavadinimu buvo spausdintas savaitraštyje „Šiaur s At - nai“ (1996 08 31, Nr. 33).

Iki tol, kol S j džio vad ir tautos siekiai visiškai sutapdavo, kol buvo einama vienu keliu nepriklausomyb , viskas klost si lyg ir gerai. Pad tis prad jo keistis tada, kai bendras kelias nustojo b ti bendru, kai S j džio vad ir žmoni siekiai bei norai prad jo skirtis. Tiesa, visi nor jo geresnio gyvenimo. Ta iau geresnis gyvenimas visiems - ilgalaikis (gal tiksliau - amžinas?) procesas, reikalaujantis iš t , kurie prisi m vedli švies rytoj našt , pasiaukojimo. Ta iau ar gali ilgam sužav ti aukojimasis d l kit ? Vargu. Nesužav jo jis ir m s vad . Jie nepanoro aukotis, matyt, nutar , kad jau gana daug padar tautos labui ir laikas pasir pinti savimi, nes kas kas, o jie, j manymu, tikrai nusipeln gyventi gerai. Suprantama, trumpesnis kelias geresn gyvenim eina per valdži . Taigi j kelyje geresn gyvenim b tent valdžia tapo stipriausia pagunda... Už j reik jo kovoti. Ir jie prad jo kovoti - tarpusavy. Anks iau - broliai, dabar tapo mirtini priešai. Nedaug buvo toki , kurie nepasidav valdžios pagundai... Tie iš sugundyt j , kuriems pavyko prasibrauti prie atkuriamos valstyb s valdžios vairo, buvo aktyv s, suman s, turintys tautos pasitik - jim žmon s. Žodžiu, patys, patys... geriausi iš kit irgi ger . Jie prad jo tvarkyti valstyb s reikalus ir tvark kaip mok jo. Tvar-kyti valstyb s reikalus jiems patiko, juolab kad jie buvo sitikin , jog žino, kaip tai daryti. Tikino ir žmones, kad es tik jie vieni žino, kaip padaryti žmones laimingus. Tikino, vadinasi, viliojo, nes be žmoni palaikymo ne manoma nei atsidurti valdžioje, nei išsilaikyti. Nenor iau pla iau komentuoti tuometini 1988 m. biržel prasid jusi ir pagreit gavusi 1990 m. vyki , nes tai n ra šios knygos tema. Man r pi kitkas: kaip pirma idealistiškai nusiteik žmon s taip greitai tapo gundytojais ir kod l patys pasidav pagundoms. Matyt, nemaža vaidmen ia tur jo nuo pat pradžios stipriai sugadinta žmogaus prigimtis.

Taigi, S j džio vadai žmoni pasitik jim gavo kovodami už Lietuvos nepriklausomyb , už persitvarkym , kur , kaip

min jau, žmonės visada sieja su geresniu gyvenimu. Tikriausiai niekas nesiryšgintys, kad mūsų ateitis glaudžiai susijusi su praeitimi ir kad būtenti ji lemia mūsų ateitį. Žmonijos istorija seniai suformavo žmonių idealą — būti laisviems ir laimingiems. Visais laikais žmonės šias savo viltis siejo su konkrečiomis asmenybėmis. Ir visada atsirasdavo tie, kurie man sugebantys duoti žmonėms tai, ko iš jų tikimasi, — laisvę, kuri dažniausiai suprasdavo kaip nepriklausomybę, o laimę — kaip geresnį gyvenimą. Lietuva šiuo atžvilgiu jokia išimtis. Ji taip pat atsirasdavo ir atsiranda nemažai žmonių, šventai sitikinusi, kad būtenti jie esą visiškai pajėgūs padaryti (net ir drastiškomis priemonėmis) taip, kad Lietuvai ir jos žmonėms būtų geriau. Jisitikinimas savo neeiliniais sugebėjimais ir galiomybėmis, sustiprintas dosniais nesiliaujančiais pažadais, kuriam laikui užtikrina jiems tautos pasitikėjimą ir net, kaip minėjau, meilę, nes kaip nepamilti to, kuris žada ir laisvę, ir laimę kartu.

Lyrinis nukrypimas

VADAI

Subjektyvus žvilgsnis buvusius šalies lyderius⁴

Vytautas Landsbergis

Vytauto Landsbergio nuopelnai Lietuvos valstybei ir tautai atrodo nemaži ir tikriausiai negintini. Vargu ar verta dabar

⁴ Straipsnis tokiu pavadinimu buvo parašytas 1997 metais, jį žadėjo publikuoti savaitraštis „Kalba Vilnius“, kurio redaktorius tuo metu buvo Artūras Janušauskas. Tačiau, kiek pamenu, du ar tris kartus redaktorius teikiamas straipsnis nebuvo išspausdintas, matyt, dėl kažkokių ideologinių sumetimų. Jiapateikiamas beveik nepakeistas, tik šiek tiek pakoreguotas tekstas.

kalbėti apie tai, ką jis nuveikė, bėdamas visos lietuvių tautos, panorėjusios tapti nepriklausoma ir tapusios (nors ir reliatyviai) nepriklausoma, lyderiu - tai nėra šio lyrinio nukrypimo tema. Tai pamokantis pavyzdys, kaip buvęs idealistas, siekęs Atgimimo pradžioje tautos gerovės, pasidavė valdžios pagundai.

Taigi Landsbergio nuopelnai savo tautai yra nemenki: savo laiku jis buvo ne tik lyderis, suvienijęs visą lietuvių tautą, bet ir savotiškas pavyzdys kitoms nepriklausomybę siekiantioms tautoms, kurios lyg ir jautėsi nuskriaustos, neturėdamos savo gretose tokios ryškios asmenybės. Landsbergis (su savo bendražygiais) buvo vienas iš pirmųjų, pradėjusių išsivadavimo iš komunistinės sistemos žygį. Tačiau ilgainiui, pasiekęs nepriklausomybę *de jure*, jo revoliucinio polinkio reikšmė kiek nubluko, o siekis prarado savo aktualumą. Atsirado naujas uždavinys - deklaruojamąją nepriklausomą demokratinę valstybę šioje reikėjo gyvendinti viariose gyvenimo srityse.

Nugrimzdė praeitinį šventinį mitingą ir demonstracijų atmosfera, pasibaigė badavimai, susibūrimai bei pasitarimai Katedros aikštėje, kuriuos žmonės eidavo kaip šventę. Atėjo laikas kurti valstybę. Ir naujajai valdžiai, pakeitusiai komunistinį nomenklatūrą, iškilo kasdienišką, tačiau labai sunkų klausimas: KAIP kurti nepriklausomą demokratinę valstybę? Manoma, kad šiandien mes gana pagrįstai galime teigti, jog ši problema naujajai valdžiai tapo nebe veikiama.

Revoliucinės išsivadavimo bangos iškeltas lyderiu Landsbergis nesugebėjo sigilinti realios nepriklausomybės ir demokratinės valstybės gyvendinimo problemas ir jas spręsti. Jis buvo visiškai nekompetentingas ekonomikos srityje. Tačiau kaip ir norėti iš kitos profesijos žmogaus. Bėda ta, kad jis niekaip nenorėjo prisipažinti nesugebėjus. Juk toks prisipažinimas galėjo sumenkinti jo tautos akys, o tai jam buvo visai neparanku. Jis jau priprato prie neklystančio nugalėjo vaizdžio ir sigy-

veno j . Many iau, šis sigyvenimas neklystan ioj o vaizd labiausiai j ir žlugd .

Intuicija, b dinga meno žmon ms, pakužd jo jam vienintel galim išeit iš susidariusios sud tingos pad ties - vis likus gyvenim likti kovotoju už nepriklausomyb , juk nepriklausomyb (kaip mes visi žinome) labai trapus dalykas, tod l j reikia visa laik tvirtinti bei ginti nuo vairiausi prieš . Tai pad jo jam pasl pti savo nekompetencij valdyti valstyb ir suteik romantiško herojaus aureol , herojaus, kuris beveik vienišas nutar ryžtingai kovoti su blogiu, siekdamas realios(?..) nepriklausomyb s, ir n per plauk nesitraukti nuo šio kilnaus kelio. Štai taip Landsbergis ir prad jo „tryp ioti“ vietoje. Jo politika gal ir buvo gudri, ta iau ne visiškai toliaregiška, nes savo numatymus jis grind noru išlaikyti savo populiarum ir išlikti valdžios virš n je. Taigi jo tikslas buvo aiškus - pritraukti savo pus kuo daugiau žmoni , raginant juos nuolat kovoti už nepriklausomyb . Matyt, kovos pradžioje jis vadovavosi š kiu: „Aš at jau jums duoti laisv “, o po nepriklausomyb s paskelbimo atsirado pavyd tinas sitikinimas, kad jis iš tikr j atneš žmon ms išsvajot laisv , kuri turi b ti žmoni saugoma ir nepaliamajamai, nesigailint sav s, ginama. Atrodo, kad kaip tik tokia buvo jo, tartum tikro, ištikimo laisv s id jai, revoliucionieriaus politika, kuriam material s dalykai visiškai ner pi, ta iau kai kurie jo poelgiai rod , kad ir žemiškieji dalykai n ra jam svetimi, beje, kaip ir daugeliui politik , susigundžiusi valdžia.

Taigi kovos id jai ištikimas Landsbergis, tikriausiai ir pats to nepasteb j s, pasirinko griovimo keli , vis pirma naikindamas visk , kas tik buvo susieta su komunistine praeitimi. Jam, matyt, buvo visiškai aišku, kad Lietuva nuo šiol, t. y. oficialiai paskelbus nepriklausomyb , yra nepriklausoma valstyb ir kad jos vieta yra tarp kit jau seniai nepriklausom

demokratini valstybi - tiktai tarp j ir joku b du ne tarp t — „rytietišk“, nors ir šios — „rytietiškos“ — su tokiu pat (o gal ir su didesniu) vargu ir ryžtu kaip ir Lietuva sunkiai laisvinosi iš geležini jau gri van ios imperijos gniaužt . Tai-gi pirmyn Vakarus! „abipusiai naudingus ryšius“! nauj „brolij“! Praeities ryšiai jau neberekalingi, juos b tina negai-lestingai, visais manomais ir ne manomais b dais nutraukti, kad ir p dsak j nelikt , b tina atsiriboti nuo bet kokio ko-munistinio užkrato ir blogio, kuris, savaime aišku, atslenka tik iš Ryt . Ir visai nesvarbu, kad ir Rusijoje, ir daugelyje kit buvusi sovietini respublik vyksta tokie pat pertvarkymo procesai kaip ir Lietuvoje - visa tai nesvarbu, reikia nenumal-domai griauti ir naikinti absoliu iai visk , kas buvo bent kiek susieta su prakeikta sistema. O susieta su ja buvo, deja, viskas ir mes patys - visi be išimties ir kartu pats ponas Landsbergis, išaug s, išaukl tas ir net past m tas karjeros laiptais (jis jau tada buvo muzikos profesorius) b tent šioje, komunistin je, o ne kokioje nors kitoje sistemoje.

Vytauto Landsbergio, matyt, netenkino jo užimamas Aukš iausiosios Tarybos Pirmininko postas. Tam, many iau, buvo kelios priežastys: pirmiausia — pats postas buvo prakeik-tos praeities paveldas (kas tik jame nepabuvojo sovietiniais lai-kais), ta iau, atrodo, svarbiausia priežastis buvo ta, kad šiame poste jo valdžia bei veikla buvo ribota. Jo kiek idealizuojama Lietuvos praeitis šnibžd te šnibžd jo jam, kad Lietuva kadaise (palyginti ne taip jau ir seniai) buvo prezidentin respublika, tod l - nat ralu, kad ji ir dabar turi b ti tokia, taip sakant, tradicij ryšiai, dinast..., ne, dinastij tada, tiesa, nebuvo, bet tiek jau to... Valstyb s galva - Prezidentas, visos tautos Išrink-tasis, turintis pla ius galiojimus... Štai b damas Prezidentu ir b tinai tur damas didžiausius galiojimus, jis gal s daug k nuveikti ir tada..., o tada jis sukurs tikr demokratin valstyb ,

valstyb — pavyzd kitoms jau egzistuojan ioms ir dar neegzistuojan ioms demokratin ms valstyb ms. Valdžios pagunda, atrodo, visiškai užvald jo šird ...

Ta iau likimas nebuvo jam palankus. „Prezidentinis“ referendumas (1992) žlugo (atvirai kalbant, nesisek Landsbergiui su referendumais). Šis pavasarinis referendumas parod , kad naujoje nepriklausomoje valstyb je ne viskas gerai ir kad stiprios prezidentin s valdžios suk rimas, nors ir Landsbergio asmenyje, žmones g sdina (tada dar nebuvo praeities nostalgijos) ir vargu ar taps panac ja nuo vis varg ir negerovi , užgriuvusi dar nesusiformavusi valstyb , kurios k rimas buvo tarsi atid lojamas, nustumiamas antr viet . Taigi šventinis šydas nukrito, ir žmon s pamat , kad aplink riogso vien griuv siai, ir jiems, nuskurdusiems ir plikiems, pra jo bet koks noras šokti ir linksmintis ant ši griuv si .

Pasin r s revoliucin kasdienyb , Landsbergis kažkod l visiškai nekreip d mesio tai, kad ne manoma vis laik gyventi ant revoliucin s bangos keteros ir kad artinasi tas laikas, kai žmon s pasakys: „Pirma mus pasotink, o paskui reikalauk...“ Taigi Landsbergis nepagalvojo apie tai, kad taut reikia dar ir pasotinti - ne š kiais, o duona. Matyt, jam atrod , kad pasiekta nepriklausomyb ilgam atstos tautai duon . Jis perne lyg ilg laik žmones „sotino“ nepriklausomybe, tikin damas, kaip puiku b ti nepriklausomiems ir kokie laimingi turi b ti tie, kurie nuolat kovoja už nepriklausomyb ... Pradžioje žmon s tuo tik jo, nes man , kad kova už nepriklausomyb kartu yra kova ir už geresn gyvenim . Ta iau laikas b go, o geresnio gyvenimo vis dar nesimat . Priešingai, daugeliui kasdienis gyvenimas žymiai pablog jo ir tapo visais atžvilgiais problemiškesnis. Tai negal jo nesukelti nepasitenkinimo. Žmon s negal jo suprasti, kod l nepriklausomyb neatneš jiems taip trokštamo geresnio gyvenimo: j s mon je nuo sen senov s

sitvirtino mintis, kad tai yra neatsiejami dalykai. Jie net ir manyt neman, kad nepriklausomybė toli gražu ne visada reiškia geresnį gyvenimą, kad tai nėra tapatūs dalykai. Jie nusivylė. Nusivylė ne todėl, kad nustojo vertinti pasiektą nepriklausomybę (reali nepriklausomybė, be abejojimų, didelės vertybės), o todėl, kad jautėsi apgauti, nes pagaliau suprato (gal tiksliau — pajuto), kad į valstybę vyksta kažkas ne taip, kaip turėtų vykti. Tai pajutė, jie nukreipė savo viltis tuos, kurie žadėjo (o žadėtoji visais laikais netruksta) jiems ir nepriklausomą, ir būtinai žymiai geresnį negu iki šiol gyvenimą. Taigi Landsbergio vilionis laisvė tapo ne tokios veiksmingos, kaip jo veiklos pradžioje. Atrodo, kad jis nevertino esminio dalyko — žmogaus prigimties, nes, kaip rašė Antanas Maceina laimė yra „*pagrindinis* (išskirta mano. — *TM*) jo prigimties apsprendimas“⁵. Tad nuolat geriantis gyvenimas yra kelias visam trokštam laimė. Nevertinęs žmogaus prigimties, Landsbergis padarė lemtingą klaidą ...

Revoliucinis Landsbergio „romantizmas“ susidūrė su jo politinio priešininko Algirdo Brazausko žemiškuoju pragmatizmu. Brazauskas puikiai žinojo, kad vien nepriklausomybė žmonėms nepasotins, kad netrukus ateis laikas, kai žmonės iškils kasdienis ir visai neromantiškas klausimas: „Ką gi mums valgyti?“ Tad pasinaudojęs „idealisto“ Landsbergio klaidomis, Brazauskas savo rinkiminėje programoje pirmą vietą išklė „duonos“ problemą. Jo būsimos gerovės pažadai buvo gerai apgalvoti, santūrūs, gal todėl ir tikinami. Žmonės juo patikėjo: jo pažadai „kvepėjo“ duona. Landsbergiui tai buvo smgis: nepavykusi referendumai, kurie turėjo tapti jam laipteliais prezidento kėdėje, jis buvo priverstas pasitraukti. Galima

⁵ Maceina A. Didysis inkvizitorius // Raštai. - Vilnius: Mintis, 1990, t. 3, p. 121.

tik sp lioti, kaip šis pašauktasis tautos vadas, atsisveikindamas su ilgai puoselėta svajone tapti Respublikos Prezidentu (ko, kaip jam atrod, jis teisėtai nusipelnė), kankinosi, kol pagaliau ryžosi oficialiai atsisakyti balotiruotis prezidento rinkimuose. Tai, be abejojimo, buvo drąsus ir ryžtingas žingsnis, parodė, kad šis žmogus dar neprarado sveiko proto, kuris jam pakuždavo, kad susiklosčius aplinkybėms, esant tokiam politiniui sąlygų pasiskirstymui, vargu ar jis gali tikėtis sėkmės. Užgauta savimeilė neleido Landsbergiui iškelti savo kandidatūros Lietuvos prezidento postą, nesant tvirtos sėkmės garantijų. Ir jam neliko nieko kito, kaip užtikrinti sau kitokio lyderio vaidmenį, atidedant ateitį savo tikrąjį siekį gyvendinimui... Jis tapo opozicijos lyderiu. Prasidėjo naujas Landsbergio - opozicijos lyderio - politinio gyvenimo etapas. Valdžios pagunda nebuvo numalšinta, ji didėjo, kaip ir jo noras suvilioti tautą, nuo kurios priklausė jo troškimas išsipildymas, naujais pažadais.

Visa Landsbergio, kaip opozicijos lyderio, veikla vyko su Tarynų sąjunga gelbėjimo ženklu. Jis, turėjęs užleisti vietą kitam, kaip jam atrodė, svetimos politinės orientacijos žmogui, buvo šventai sitikinęs, kad Tarynų atsidarytikrame pavojuje, nes prieš valdžios vairo atsistojo... priešas. Todėl reikia ir netgi būtina konsoliduoti visas jėgas kovai su juo, nes, kaip žinia, priešas nesnaudžia.

Kruopšiai suformuotas priešas vaizdis neduodavo Landsbergiui, šiam nenuilstamam kovotojui už Lietuvos nepriklausomybę, ramybės. Kartais net atrodė, kad šis mitinis priešas nuolat jį persekioja, apsireikšdamas jam vairiais pavidalais - tai jo politiniu priešininku pirmuoju po nepriklausomybės atgavimo prezidentu Algirdu Brazausku, tai užsienio reikalų ministru Povilu Gyliu, tai buvusiu derybų su Rusija komisijos pirmininku Virgilijumi Vladislovu Bulovu, tai dar kuo nors iš LDDP frakcijos nariu, bet dažniausiai - visa LDDP partija,

jau nekalbant apie t „monstr“ - Rusij , kuri pasirengusi pra-
ryti Lietuv ir tik laukia tam tinkamos progos. Atrodo, kad
b tent Rusija jam buvo (o gal ir dabar dar yra?) apibendrintas
priešu, k nijusio savyje vis pasaulio blog , paveikslas.

Taigi beveik visa Landsbergio opozicionieriaus veikla buvo
nukreipta kovai su priešu, o siekiai buvo kiti... Pa ioje savo
opozicin s veiklos pradžioje Landsbergis pareišk , kad jo tiks-
las - sukurti aiškiai apibr žt opozicin parlamentin strukt -
r - T vyn s Santar , j koordinuoti, konsoliduoti ir sutelkti
tas parlamentines j gas, kurias palaikys visuomen . Viename
iš daugelio interviu Landsbergis pabr ž , kad šalia konstruk-
tyvios veiklos, kritikos ir kontrpasilym reikia nuolat steb -
ti, kaip rutuliojasi vykiai ir kokie yra kairiosios pus s tikrieji
ketinimai. Svarbiausia, teig jis, kad kairioji pus nepažeist
jau pasiekt demokratijos laim jim ir nesusilpnint ne-
priklausomyb s bei šalies saugumo. Taigi jau iš anksto buvo
manoma, kad šie demokratiški laim jimai tikrai bus pažeisti
ir kad at jusios valdži partijos veikla bus jei ne tiesiogiai
kenk jiška, tai gana pavojinga Lietuvai, jos saugumui ir kartu
nepriklausomybei. Taip buvo apibr žtas vienas iš svarbiausi
opozicijos uždaviniai - išaiškinti ir, esant reikalui, demaskuoti
valdan iosios daugumos „tikruosius“ ketinimus, kurie Lands-
bergiui, savaime suprantama, jau nuo pat pradži buvo visišk-
kai aišk s, ta iau juk reik jo, kad apie juos sužinot ir kiti - tie
„kvailoki“ ar „naiv s“ žmon s, žodžiu, - „runkeliai“, kurie,
nesugeb j atskirti pel nuo gr d , balsavo už Brazausk . Už-
gniauč s pikt nuoskaud (k padarysi, liaudis visada išduoda
savo didvyrius), Landsbergis savanoriškai prisi m ned king
cenzoriaus ir negailestingo kaltintojo vaidmen , o tai atitiko
jo poži r save, kaip Neklystant j , nes kas kitas, jeigu ne
Neklystantysis, gali imtis šio vaidmens. Peršasi prielaida, kad
juoduosiuose opozicijos s rašuose nuo pat jos veiklos pradžios

buvo surašyti absoliuiai visi valdančiosios daugumos nusižengimai, apsirikimai bei klaidos, o matant tuometinį dešinįjį reakciją valdančiosios daugumos veiksmus, galima drąsiai teigti, kad, dešinįjį nuomone, tai klaida buvo tiek daug, jog nesismulkinant galima tiesiai pasakyti, kad kairįjį valdžią - tai didžiulį, Lietuvai pražtinga klaida... Taip prasidėjo Landsbergio vadovaujamos dešinios opozicinės parlamentinės struktūros, pavadintos gražiu Tvyne Santaros vardu „konstruktyvi“ veikla. Reikia pažymėti, kad šiame pavadinime toli gražu neatsispindėjo tikri jos vadovo ketinimai. Pavadinime slypi galimas, jei ne būtinas, protingo kompromiso nuostata, o p. Landsbergis niekada ir niekam nelinkęs nusišleisti, nes, kaip minėta, yra itin tikintis savo neklaidingumu ir tuo, kad „mūsų reikalas teisingas, mes laimėsime“. Tad buvo priimta nuostata neigti viską, kas išliko dar valdančioji dauguma, kitaip sakant, nuostata prieš valdančiąją daugumą.

Siekiant, kad iš pagrindų pasikeistų politiniai sąlygų pasiskirstymas, Landsbergiui reikėjo konsoliduoti dešiniuosius ir suformuoti atitinkamą viešąjį nuomonę. Nuolat blogėjantis žmonių gyvenimas, krizinė situacija visose šalies srityse lyg ir leido numanyti esant ne tik išorinį, bet ir vidinį priešą. Ši atkakliai dešinįjį propagandos peršama mintis vertė žmones daryti „savarankišką“ išvadą apie tai, kas gi yra tie priešai, griaunantys valstybę iš vidaus. Buvo keliami tiesmukiški klausimai: kas nenori grąžinti žmonėms jų prakaitu uždirbtus pinigus, kas juos apgaudina, kas „parduoda“ Lietuvai Rusijai, kas nenori kovoti su mafija bei korupcija, kas meluoja, netiesingai rinkiminiu pažadu?, ir t. t. ir t. t. Atsakymai buvo numatyti. O žmonės, nors ir pavargę nuo politinio intrigo, kai yra kalbama apie jų gyvybinius interesus, vis dėlto atsiliepia, tik damiesi, kad bus, tegu tik iš dalies, patenkinti jų poreikiai. Tad ar verta stebėtis, kad toli gražu ne visi sugebėjo

atsispirti atvirai bei žliai propagandai. Ar verta stebtis tuo, kad žmonės, propagandos traukti politikovai valdžios, paklusniai, su plakatais rankose, matyt, kad būtų tikinamiau, vienbalsiai atsakydavo provokacinius klausimus - „Kalti komunistai, atj valdži ! Komunistus lauk!“

Taigi viešosios nuomonės formavimasis vyko pasitelkiant pagalbą neblstant prieš vaizdą. Visiems turėtų būti žinoma, kad priešas reikalingas tada, kai reikalingas konfliktas. Btent taip yra provokuojama konfliktinė situacija. Kaip ją neprišiminti sovietinės sielos ypatumams, apie kurias rašė akademikas, psichologijos mokslų daktaras, profesorius Aleksandras Asmolovas. Tarp kitų sovietinės sielos bruožų jis paminėjo ir beatodairiškumą tik jį prieš egzistavimą: „Mums sunku, kai aplink mus nėra prieš - žydų, masonų, priešiškoji partija“. Landsbergio pavyzdys tai patvirtina: be priešų, matyt, jokia kova taptų beprasmiška. Tikriausiai daugelis vyresnio amžiaus žmonės atsimena, kad sovietiniais laikais priešų vaizdas mūmyse buvo formuojamas jau nuo vaikų darželio. Ir štai - nepriklausomoje Lietuvoje šio priešų vaizdžiu su kmingai pradėjo naudotis dešinioji opozicija...

Landsbergio nenuilstamumas, turint galvoje jo amžių, buvo tiesiog stulbinantis, o agresyvumas sunkiai nuspėjamas. Per metus, netgi mažiau nei per metus, buvo sukurta parlamentinė opozicinė struktūra „Tvyns Santara“, opozicinė partija „Tvyns S junga“ bei visuomeninė organizacija senuoju S j - džio pavadinimu, kuri turėjo tapti opozicijos idėja bei sumanymų skleidėja ir gyvendintoja. Dešiniųjų jungų konsolidacija vyko, kaip minėta, su Tvyns gelb jimo ženklu, o padėtis toje Tvyns je buvo tokia, jog atrodė, kad blogiau ir būtų negali. Tad gelbėti ją, savaime aišku, reikėjo. Gelb jimo misija, kuri sau ant pečių užsikrovė savanoris Landsbergis, gal ir galėjo tapti kilnia, jei po ją nesislėptų tikri politiniai tikslai, o iš

ties tik vienas tikslas - bet kokia kaina susigrąžinti valdžią ir niekada neblįstant žmoniai pasitik jį. Nenuginėjau šio tikslo rodymu tapo plačiai išvystyta kampanija organizuojant 1996 metais (rudens) referendumą „Dėl neteisėtai privatizavimo, nuvertintų indėlių ir akcijų bei pažeistos teisės saugos“. Tai jau ir šis referendumas neatnešė norimų rezultatų. Gal gale supratęs, kad žmonės pavargę nuo užsitęsios kovos ir nebeturi su nieku kovoti, kad jie jau nebepatruks amžinon kovon už nepriklausomybę, Landsbergis mums jam nebingos ir daugeliui netikėtai inicijavo (tiesa, jau panaudotos Brazausko rinkiminės kampanijos), - jis pradėjo pilti pažadus (santarumais tais laikais jis nepasižymėjo), viliojėb simu laimingą gyvenimą. Būdamas ekonominio referendumo idėjinių vadovu, jis pirmą kartą per savo politinį karjerą pasirodė naujame - kovotojo už geresnį gyvenimą, nuskriaustąjį gyventoją - vaidmenyje. Referendume organizatoriai tikėjosi, kad žmonės prispausti skurdo, būtinai atsilies milijoniniu „Taip!“ dešiniąją pažadus kompensuoti gyventojų indėlius, nuvertėjusį dėl ekonominių stresų, ir daug ką gero padaryti atėjus valdžiai. Apskaičiuota buvo teisingai, bet, deja, paviluota, nes, kaip sakoma, jie traukinys jau nuvažiavo... Taigi rugpjūčio referendumas sužlugė, o kartu su juo žlugė ir Landsbergio viltys bei svajonės. Nepavyko jam nuskriaustąjį gyventoją vaidmuo, nes jau tada pasitikėjimas juo pamažu pradėjo nykti, o jo, kaip amžino kovotojo už nepriklausomybę, vaidmuo sužlugė. Beje, paskutinio referendumo žlugimas galėjo tapti jo politinės karjeros pabaiga. Tai jau pasirodė, kad tai dar ne galas.

Landsbergis, suvienijęs tautiškumą išsilaisvinimui, būdamas valdžioje nesugebėjo tautos suvienyti kurybai. Ir tai gan būtinai keista, nes jis pats yra menininkas, vadinas, kurybas... Tapęs kovotoju už nepriklausomybę, jis nesugebėjo tapti tikru kovotoju už geresnį (visomis prasmėmis) žmonių gyvenimą ir

gana greitai tapo... kovotoju už valdži . Matyt, jo k rybin s galios buvo per menkos, jeigu jis pasirinko šitok keli . Štai to- kia metamorfoz . S j džio veiklos siekiant nepriklausomyb s pradžioje jis tapo vis gerbiamu bei pripažintu tautos lyderiu, ta iau v liau pasiklydo valdžios koridoriuose... Sugundytas valdžios, jis neprarado noro žengti

*Priešais - v troj nesulink s
Ir šviesus, ir nemirtingas
Su kraujuota v liava
Ties laukais pasidabruotais,
Baltom rož m vainikuotas
Tarsi statula šviesi...*

(A. Blokas. DVYLIKA)

Algirdas Mykolas Brazauskas

Jis at jo nauj valdži „tyliai“ - be r ksming pareiški- m , pasisakym ir š ki , nemosuodamas tautine v liava ir „nesitardamas su tauta“ aikšt se. Jis at jo valdži kažkaip ne- pastebimai ir ramiai atsis do prezidento k d , kuri jam tarsi teis tai priklaus . Šiandien mes jau dr siai galime teigti, kad jo „tylioji“ politika ir rami diplomatija visiškai pasiteisino ypa jo paties atžvilgiu, nes ne kas kitas, o b tent jis - Algirdas My- kolas Brazauskas - tapo pirmuoju nepriklausomyb atgavusios Lietuvos prezidentu.

Viskas prasid jo nuo S j džio... Ne, viskas prasid jo nuo... Michailo Gorba iovo, kuris, nor damas išgelb ti gri van i Soviet S jung , t. y. visiškai apibr žt sistem , suman šios sistemos reorganizacij - „perestroik “. Tiesa, reformatoriškoji Gorba iovo veikla, kaip žinia, baig si visišku šios sistemos ir

jo, kaip reformatoriaus, žlugimu, o to jis visai nesitik jo, bet tai vyko v liau... Taigi pradžioje direktyva „Persitvarkyti!“ at-
jo iš viršaus - iš Maskvos. Visiems buvo liepta persitvarkyti ir pertvarka kaip galinga banga užliejo periferij . Visi energingai prad jo persitvarkymo proces - Lietuva taip pat. Dabar tikriausiai retas teprisimena, kad S j dis atsirado kaip jud jimas už pertvark . Jis taip ir vadinosi - Lietuvos Persitvarkymo S j dis (nesvarbu, kad šis pavadinimas, sugalvotas S j džio iniciatyvin s grup s, buvo, galimas dalykas, tik priedanga, maskuojanti tikruosius S j džio organizatori tikslus). S j - džio veikl tikrino ir koregavo dažnokai atvykstantys sve iai iš Maskvos. Ryšys su Maskva tuomet buvo gana glaudus. Jud jimas už pertvark Lietuvoje gerb savo „krikštai v “.

Šios aktyvios pertvarkos metu Brazauskas, S j džio „studiamas“, už m Lietuvos komunist partijos CK pirmojo sekretoriaus post ir buvo (negal jo neb ti) aktyvus pertvarkos proceso dalyvis. Jo, kaip pirmojo sekretoriaus veikla, nors kiek ir varž jo, kaip „pusiau s j die io“, aktyvum , bet buvo gerai subalansuota - neprieštaravo Maskvai ir nek l nepasitenkinimo ia, Lietuvoje: liaudis jai pritar ir prijaut . Tad Brazausko veikla pertvarkos procese ir jo sijungimas S j d buvo nat - ralus dalykas, o jo aktyvum l m „suprasta b tinyb “.

Triumfuojantis Gorba iovo žygis per soviet šal su pertvarkos š kiais, tarp kuri vos ne pagrindinis buvo „GLASNOST!“ (viešumas), pamažu prad jo l t ti, taigi ir jo pergalingas blizgesys bluko. Aišk jo, kad reformatoriškai Gorba iovo veiklai tr ko generalinio plano. Tai rodo, pavyzdžiui, gana keistas dalykas: kai kalbame apie pertvark kaip apie reiškini , kažkod l pirmiausia išskyla žodis „glasnost“, tarsi ši „glasnost“ ir „pertvarka“ b t tapat s dalykai. Ta iau iš tikr j pertvarka, kaip tam tikr (šiuo atveju demokratini) permairba arba reform kelias, ir viešumas, kaip demokratijos principas,

nors ir yra tarpusavyje glaudžiai susiję, vis dėlto nėra tapatūs. Vien tik viešumas negali nulemti visų pertvarkos procesų, o kai kada gali, manyčiau, ir pakenkti... Maskvoje, mano galva, viešumui teikė pernelyg didelę reikšmę, Lietuvoje, deja, taip pat. Matyt, pati švoka buvo gerokai iškreipta, tiksliau - iškreiptas jos turinys. Tai atnešė (ir vis dar neša) sunkiai pataisomą žalą, nes mes žodžiuose pradėjome „skandinti“ veiksmus. Atrodė, kad staiga atsirūvisi šliuzai, griuvo visos užtvankos ir prasidėjo potvynis: prasiveržė galingi vandens srautai, viską aplink apsemdami. Šis žodinio potvynio vanduo daug ką paskandino (ir, atrodo, dar paskandins, nes šis „vanduo“ iki šiol vis pliaupia ir pliaupia), jame (jau seniai) „užspringo“ ir pats reformatorius Gorbačiovas, kuris, pretenduodamas didžiojo sistemos pertvarkytojo vaidmenį, atrodo, nenoromis tapo šios pertvarkos stabdžiu bei pačios sistemos griovėju.

Kaip minėjau, Sąjūdžio šūkiose ir viliavose pradžioje buvo užrašyta: „Viešumas, demokratija, suverenitetas“. Viešumui buvo skirta išskirtinė reikšmė. Tai man ilgainiui ši seka kito - pirmoje vietoje atsirado žodis „suverenitetas“. Sąjūdis nusikratė savo „pertvarkos uodegos“ (tiesa, neatsisakydamas ankstesnio savo pavadinimo) ir pamažu tapo akivaizdžiu judėjimu už tautinį nepriklausomybę. Santykiai su Maskva pašlijo... Galima numanyti, kad Brazauskui tai buvo pats atsakingiausias laikotarpis jo gyvenime, nes jam reikėjo apsispręsti ir nesusiklysti, nes bent nuo šio apsisprendimo priklausė tolesnis jo likimas. Ir jis apsisprendė. Puikiai orientuodamasis Maskvoje vykstančiuose procesuose ir blaiviai vertindamas situaciją - tvynėje, Sąjūdžio spaudžiamas jis sutiko žengti tuo metu drąsų žingsnį - atskirti Lietuvos komunistų partiją nuo sąjunginės kompartijos - TSKP. Tai vyko neeiliniame LKP XX suvažiavime 1989 metų gruodyje, kuomet už savarankišką LKP balsavo dauguma delegatų. Nebūtų jis žengęs šio žingsnio, jis

tikriausiai būtų tapęs išguituoju kaip Mykolas Burokevičius ir jo kompanija... Kitas gerai apgalvotas bei apskaičiuotas Brazausko žingsnis buvo savarankiškos LKP perorganizavimas į LDDP (Lietuvos demokratinę darbo partiją), kuri buvo registruota 1990 gruodyje. Brazauskas tapo gausiausios Lietuvoje partijos pirmininku. Šios partijos gausumui jos praeitis. Beje, būtent šiai partijai buvo lemta ilgą laiką sitaisyti Lietuvos politinę areną... Taip Brazauskas susidorojo su savo sovietine komunistine praeitimi ir „apsivalęs“ energingai siliejo progresyviai mianuoti reformatorių ir kovotojų už tautinę nepriklausomybę gretas.

Lietuvoje akivaizdžiai perdedama vadinamosios komunistinės praeities reikšmė, manyčiau, todėl, jog neatsižvelgiama tai, kad daugelis stėjo partijai vedami ne iš jini sitikinim, o veriamie gyvenimiškos būtinybės, norėdami užsitikrinti sau vietą po saulę: pasiekti geresnių rezultatų profesinėje srityje, užimti aukštesnes pareigas bei jaustis saugiau (toki pavyzdži galima būtų pateikti tikrai nemaža). Tačiau Lietuvoje nepakankamai vertinama nomenklatūra praeitis, o ši praeitis iš tikro daug reikiama.

Tapęs pirmuoju asmeniu respublikoje - LKP CK pirmuoju sekretoriumi, Brazauskas padėjo nemažai pastangų, kad užsitarnautų tautos palankumą bei pasitikėjimą. Pavyzdžiui - Vilniaus Arkikatedros ir Šv. Kazimiero bažnyčios grąžinimas tikintiesiems... Taigi nenuostabu, kad ir Brazauskui tauta giedodavo „Hosana“ ir sutikdavo jį džiugiančiais šūkiams. O kiau kalbėti apie jo asmeninį žavesį ir paprastumą, netgi apie jo kalbėjimo manierą, kuri ne kartą sukeldavo lingvistų ir oponentų priekaištus, tačiau vis buvo suprantama ir santari.

Šio politiko gyvenimo ir veiklos metu didelį partinio darbo patirtis ir jo priklausymas ypatingai Sovietų Sąjungos klasei - vadovaujantiam nomenklatūrai. Ir tai, matyt, padėjo

jam sitvirtinti pasikeitusiame gyvenime: patirtis buvo didelė, o protas žvalgas, blaivus, konkretus. Manau, kad Brazauskas gudravo, sakydamas, jog politiku tiktų ja šio žodžio prasme jis tapo tik 1988 metais, kai aktyviai sujungė valstybės atgimimo procesą ir reformistinių partijų jungimą bei šio žodžio palai-komas buvo išrinktas LKP CK pirmuoju sekretoriumi. Tai ne visai taip. Manau, politiku jis tapo daug anksčiau - tai liudija jo tarnybinis karjera. Nebent politiku ne manoma kopti sovietinį politinį karjeros laiptais, taip pat kaip ir nemanoma išsilaikyti ypatingoje valdančioje klasėje - partinė nomenklatūra, kurios pagrindinė vertybė yra valdžia, todėl ir priklausanti jai šiai išskirtinei klasei pagrindinis siekis yra valdžia. Taigi, atrodo, valdžios pagunda senokai buvo užvaldžiusi šio atsargaus politiko širdį.

Skirtingai nuo Brazausko, Landsbergis iki tam tikro laiko nežinojo, kas yra tikroji valdžia: jis niekada anksčiau jos neturėjo. Jo pažintis su valdžia vyko daug vėliau negu Brazausko, ir pradžioje ji buvo grynai emocinė. Tačiau to pakako, kad pajutęs valdžios skonį, jis užsikrėtė valdžios troškimu. Brazauskas žinojo, kas yra tikroji valdžia, žinojo ir jos skonį, ir jos vertę. Tad, savaimė suprantama, kad jis net užkūnė nenorėjo su ja skirtis. Taigi tuometinio sovietinio palikimo griovimo sąlygomis Brazauskui iškilo sunkus uždavinys - išlikti valdžioje. Ir jis sugebėjo išlikti, net užimti vicepremjero postą pirmoje nepriklausomybės atkūrimo Lietuvos vyriausybėje. Tiesa, neilgam — iki Kazimieros Prunskienės vyriausybės kritimo. Tuo metu, kai Landsbergis, būdamas Aukštųjų Tarybos pirmininku, išvystė planą desovietizacijos ir nepriklausomybės prieš demaskavimo kampaniją, Brazauskas pasitraukė iš jos. Ir kol Landsbergis kovojo su nepriklausomybės priešais, mosuodamas „kardu“ kairiai ir dešiniui, Brazauskas sėdėjo „tylioje“ opozicijoje, ramiai laukdamas, kol Aukštųjų Taryba

rybos pirmininkas, kuris nejuokais sismarkavo, matydamas kiekviename buvusiam TSKP ir tuometiniame LKP naryje potencial nepriklausomybę prieš, kiek apsiramins. Tačiau Landsbergis be reikalo smarkavo, nes per savo siautį jį nežinijo opozicijoje sitaisiusio nomenklatrinio darbuotojo - žvalgaus politiko, belaukiančio savo valandos, žmogaus, kuris Landsbergiui iš tikro kėlė pavojų. Ir valanda, kurios laukė Brazauskas, netrukus išmūšė.

Mano manymu, kad Brazausko ir jo partijos pergalė rinkimuose nulėmė du faktoriai: žmonių nusivylimas saviveikline Landsbergio politika, kuri sukėlė šalyje suirutę, ir šios politikos pasekmė - visuotinis žmonių nusikurdinimas, kuris, tiesa, tais laikais dar nepasiekė dabartinio masto. O rinkiminis kampanijos sėkmė užtikrino santarpiumą, bet tikinantys geresnio gyvenimo, stabilumo (prezidentas - stabilumo garantas) ir tvarkos pažadai, nes, savaimė aišku, kai valdžioje atsiranda kompetentingi žmonės, kurie ne tik žino, ką reikia daryti, bet, svarbiausia, - kaip daryti, viskas valstybėje vyksta deramai ir stoja savo vietas. Kitaip tariant, žmonėms buvo pažadėta *sistema*, kurioje turėjo būti gyvendinti svarbiausieji žmonėms norai bei siekiai. Žmonėms tik josi, kad visa vyriausybės veikla bus nukreipta „bendrai žmonių gerovei pasiekti...“, nes pati didžiausia Lietuvos vertybė — jos žmonių“. Pats Brazauskas atrodė busimosios sistemos, jos tvirtumo ir patikimumo šalininkas.

Žmonėms, per vairiausius revoliucinius pertvarkymus atsidūrę tarsi išdegintoje žemėje, anapus bet kokios sistemos ribų, smarkiai sunerimo. Jie, matydami nesibaigiantį kio bei pramonės irimą, jausdami savo kailiu vis didįjį nusikurdinimą, išsigando. Šalies vadovų nemokšiškos pastangos reformuoti tai, kas jau buvo sugriauta (lyg galima būtų reanimuoti numirėlius), rodė žmonėms gana niūri ateities paveikslė. Nematydami jokių džiugesnių perspektyvų, išskyrus amžiną kovą

už nepriklausomybę, jie metėsi atgal — *sistem*. Senosios nomenklatūros išrinkimas buvo m ginimai sugrąžinti *sistem*, be kurios žmonės pasijuto bejėgiai ir beginkliai.

Be abejojimo, žmogui reikalinga *sistema*. Jo egzistavimui sau pačiam bendruomenėje nulemia *sistema*, kurioje realizuojami jo pagrindiniai siekiai bei troškimai. Jei tai nevyksta, vadinasi, *sistemoje* atsirado rimti sutrikimai, kuriuos reikia šalinti, nes jie deformuoja *sistem*. Visa žmonijos istorija yra bandymų sukurti tokią *sistem*, kurioje būtų gyvendinti pagrindiniai žmonių siekiai, istorija. Tačiau, kaip žinia, dar nėra vienas bandymas nebuvo sėkmingas. Bet *jau sukurtos sistemos* griovimas visada buvo lydimas gilių, sunkiai veikiamų visuomenės gyvenimo krizių. Sistemos griovimo taktika dar niekada neatnešė teigiamų rezultatų, o sistemos griovimo organizatoriai visada susitepdavo niekuo nekaltai, trokšdami tik geresnio gyvenimo žmoniai krauju (nebūtinai tiesiogine prasme). Sistemos sugriovimas atima iš žmonių atramą ir, dar šia teigti, sustabdo bet kokią pažangą. Tai visada grąžina atgal. Todėl kad ir kokia būtų sistema, kad ir kaip ji būtų deformuota savo vystymesi, ji visada yra žmogui tam tikra apsauga bei atrama. Kai nėra jokios sistemos, kaip tai yra dabar Lietuvoje, žmogus yra bejėgis, nes jis paliktas likimo valiai. Tai yra visuotinis griovimas, revoliucijų praktika - tai kraupi necivilizuoto pasaulio praktika. Ir tai aišku kaip diena, nes bet kokios pažangos pagrindas yra ne griovimas, o perkeitimas, vadinasi, karyba...

Brazauskas nuo pat savo veiklos pradžios pasireiškė kaip tos sistemos, kuri jau buvo beveik sugriauta, keitėjas. Pasireiškė su pertvarkytoju, sukritikavęs savo pirmtaką „didžiojo šuolio“ politiką, Brazauskas pergalingai, kaip matyti, jam atrodė, žengė pertvarkymo keliu, aiškiai žinodamas svarbiausius uždavinius (žr. Brazausko rinkiminis programos skyrius „Kmes pirmiausia padarysime“), tvirtai pasitikėdamas savo bei

savo bendražygi nomenklatrinė struktūra gyta kompetencija, kuri, atrodo, nelabai tiko sprendžiant tuometinius uždavinius. Praėjus Brazausko ir jo partijos buvimo valdžioje metai parodė, kad jie pervertino ir savo kompetenciją, ir savo įgaliojimus bei galimybes. Puikus kompetentiškumo principas, kurį jie plačiai deklaravo jau pačioje veiklos pradžioje, taip ir liko tik deklaracija. Matyt, kompetencija buvo ne ta, kurios tuomet reikėjo. Taigi ir pats žodis „kompetencija“, pirma plačiai skambėjus, pamažu išnyko iš atėjusių valdžion žodyno. Savo įgaliojimų bei galimybių pervertinimas ir nepakankamas padaryt per trumpą laiką šalyje nuostolių vertinimas virto savotiška drama. O Brazausko viltys, paremtos didžiuliu nomenklatrininiu ir trumpu Atgimimo laiku gytu patyrimu, jo sitikinimas, kad ši patyrimų suderinimas duos teigiamą rezultatą, deja, nepasitvirtino. Ši patyrimų neužteko netgi tam, kad būtų gyvendinti tik du dalykai - pensininkų aprašymas pensijomis, pranokstančiomis infliaciją, o dirbantiems pensininkams būtų sudarytos sąlygos uždirbti tiek, kiek jie sugeba... gyvendinti sumanytus pertvarkymus nepadėjo ir „konstruktyvi“ opozicija. Priešingai, savo piktais išpuoliais bei niršimu prieš valdantįjį daugumą ir patį prezidentą ji tik pablogino sunkią padėtį šalyje, sudarydama bendrą neigiamą foną, o tai tam tikru mastu paralyžiavo valdančiosios daugumos veiklą ir prisidėjo prie postkomunistinio sindromo išsivystymo. Galima numanyti, kad būtų tai sukėlė tuo metu visą pastebėtą prezidento ir jo „tyliosios“ politikos su atodaira opozicijos neryžtingumą, jo pastangas niekam nepakenkti. Ši „tylioji“ prezidento politika, ypač pirmaisiais jo valdymo metais, labai skyrėsi nuo tos jo „tyliosios“ politikos, kuri savo laiku atvedė į valdžią. Ankstesnioji politika buvo apgalvotų veiksmų politika, atvedusi į tikslą - prezidento kėdę, o tolesnė, pernelyg atsargi politika, kaip atrodo, buvo padiktuota noro išlikti šioje kėdėje. Taigi

pap t permain v jai greitai nurimo... Deja, ne kiekvienas nugal tojas yra pertvarkytojas ir ne kiekvienas pertvarkytojas tampa nugal toju.

Atrodo, kad mes tuomet (nepriklausomai nuo m s žvalgumo) tapome prezidento, nenorom nuvytusio taut , nes jis nepateisino jos vil i , dramos liudininkais. Manau, Brazauskui r p jo žmoni interesai, bet gal labiau savo paties likimas - išlikti valdžioje. Valdžios pagunda jo neapleido. Gal tuo ir galima paaiškinti jo „tyli j “ politik . Nereik t nuvertinti ir senosios sistemos gyvybingumo, kuri pasirod gaji jo širdyje, tiesa, ne tik jo, bet ir jo politini priešinink širdyse. Sistema buvo tvirtai augusi jas, bet tikriausiai tai yra kiekvienos išsivys iusios sistemos bruožas.

Taigi Brazauskas, užsi m s neišsprendžiamomis žmoni gyvenimo gerinimo problemomis ir susir pin s d l savo paties likimo, visiškai pamiršo kit žmoni siek - b ti laisviems. Tai suprantama, nes Brazauskas nor jo sukurti sistem , o bet kokia tvirtai apibr žta sistema savaime riboja žmoni laisves. Jam, sistemos žmogui, ši problema nebuvo aktuali, kaip ir žmoni dvasiniai poreikiai, kurie, reikia pripažinti, niekada ner pi valdžios vyrams, - apie tai išraiškingai bylojo ir byloja j politikos prioritetai. Tiesa, deklaruojami prioritetai taip pat toli gražu ne visada tampa j veiklos liudijimu, bet atitraukia žmoni d mes nuo pavojing valdžios vyrams dalyk , toki , kaip *tikroji laisv* , nors jie ir ne visai supranta, kas tai iš tikr j yra, bet, many iau, kažk „blogo“ nujau ia... Tod l, pavyzdžiui, nuolat blog janti žmoni materialin pad tis tam tikra prasme jiems naudinga, nes priver ia žmones kreipti savo žvilgsn „sl n“, o ne dang , t. y. visas mintis ir išgyvenimus sukaupti ties medžiaginiais dalykais. Nuskurd s visomis prasm mis (ypa dvasiškai) žmogus n ra pavojingas valdžiai, jai daug labiau pavojingesnis yra *laisvas* žmogus, t. y. nuo jos nepriklausomas.

Taigi neabejotina, kad visuotini žmoniai svaja būti laimingiems ir laisviems vargu ar kada nors bus gyvendinta. Bet ko ir norėti, juk absoliuti laimingas ir absoliuti laisvas yra tik Dievas, o žmonės juk ne dievai. Tačiau ir ne dievai verti geresnio gyvenimo visomis prasmėmis ir tokie gyvenimijams turi užtikrinti šalies vadai, nes kitaip sunkiai suprantama, kam jie sėdinti viršuje - prie valdžios vairo, nors atsakymas gana aiškus: sėdinti - sau... Tačiau retkarčiais pasitaiko ir tokie, kurie „sėdinti“ ne vien tik sau, bet iš dalies ir kitiems... Prie tokių gal priskirti prezidentą Algirdą Brazauską, nors ir jis, kaip ir jo aršus oponentas Vytautas Landsbergis, paklydo valdžios kuluose. Kaip padarysi, valdžios bei šlovės pagunda yra neišdildoma... Todėl ir paminklai (Valdovams) norisi sau statyti dar gyvam esant:

Sukriau sau paminklą, ne ranka statytą.

Jo liaudis neaplenks, minidama mane

(A. Puškinas)

Taigi pagundos ir vilionys... Atrodo, kad tarp šių dviejų žodžių nėra jokio skirtumo, bet kažkodėl mano klausia pagauda juos skiriant užslėptą atspalvą. Manau, kad šis atspalvis turi reikšmę, norint suprasti valdžios vyrų (ir moterų) veiksmus, nukreiptus savo pavaldinių širdis ir protus, siekiant savo pagrindinio tikslo - valdžios, nešančios jiems ir „laisvą“, ir „laimą“. Tad valdžios pagunda, kaip minėjau, tokia stipri ir neišdildoma, kad reikalauti reikalauja vilionių. Suviliotas žmogus darosi bejgis ir nesavarankiškas: jis valdo patraukli vilionį, kuriai jis neturi jėgų atsispirti, nes joje slypi jo viltys, kuri išsipildymo jis trokšta nuo amžių pradžios. Ar kada nors istorijos vyksme žmogaus viltys išsipildydavo? Skaudi žmonių patirtis byloja, kad, deja, ne... Ir tai yra klausimas -

kod l? Nejaugi tik todėl, kad žmogus per daugybę savo egzistavimo metų visiškai nepasikeitė — nei morfologiškai, nei psichofiziologiškai, kad jo organizme neatsirado nė vieno naujo, svarbaus ir bendro visiems žmonėms požymio, kad nepasikeitė jo smegenys, o keitėsi tik jos formos? Nemanau, kad tai vienintelė priežastis. 1843 m. Karlas Marxas išsako gerą mintį, kad protas egzistavo visada, tačiau ne visada jo forma buvo protinga. Tačiau tikras kvailumas yra ne proto nebuvimas, kaip man žymus rusų filosofas Dmitrijus Merežkovskis, bet jo neatitikimas kitoms dvasios savybėms, pirmiausia — valios. Pernelyg didelė valia, jei protas yra menkas, veda kvailumui. Tai žvalgu... Tačiau norėčiau pridurti, kad per didelė valia, pavyzdžiui, siekiant valdžios, veda ne tik kvailumui, bet ir suponuojama skaudžias pasekmes.

Tautos siekis būti nepriklausoma normalus ir suprantamas, jame visada slypi tikrosios laisvės ilgesys, gėris ir meilės ilgesys... Norisi tikėti, kad žmonės, kurie vedė tautą nepriklausomybę, iš pradžių vadovavosi vien tik šiuo kilniu tikslu, bet... iki tam tikro laiko, t. y. kol nebuvo pagauti valdžios troškulio. Manau, tai buvo galima numatyti — juk pagundos buvo išstulbulintos istorijos eigoje ir įardomoji galia nuolat stiprėjo... Mūsų atveju galima apytikriai vardyti datą, kada ypač išryškėjo valdžios pagundos galia: manyčiau, tai vyko tada, kai Sąjūdis virto politine partija (1991). Atrodo, kad būtų tada ir prasidėjo atvira bei arši kova dėl valdžios. Būtų tada buvo paminti idealai... Prasidėjo „išsigimimas“...

Kaip minėjau, atkurus nepriklausomybę (*de jure*), pernelyg dažnai pradėjo skambėti ne visai žmonėms suprantamas (turtinio atžvilgiu) žodis „laisvė“. Apytikriai buvo aiškinama taip: nepriklausomybę paskelbta, atkurta, bet jai dar reikia tvirtinti ir tvirtinti, tačiau iki *laisvės, nešanios laimę*, mums dar toli, labai toli: „laimės žiburys dar aukštai, pabaisos tebešaldo bro-

lių širdis, pabarstydamos ir klaidinančių žaltvykšlių“⁶. Taigi už laisvę, nešančią laimę, reikia kovoti ir kovoti — „tik amžina kova, ramybė mums — tik sapnas“ („И вечный бой, покой нам только снится“ - А. *Blokas*)... Įdomu, kas ir kada pasakė, kad laisvė neša laimę? O sakė, kaip matome, vienas iš mūsų vadų ir jį palaikantieji. Bet tai, švelniai tariant, netiesa. Gundytojai melavo, norėdami privilioti į savo pusę daugumą rinkėjų, nes artėjo prezidento rinkimai. Laisvė pavirto gundančiu spalvotu žaisliuku, skirtu masėms vilioti. Taigi vienas iš pretendentų į šalies prezidento postą, viliodamas žmones ne visai jiems suprantamu, tačiau kerinčiu savo žavesiu žodžiu „laisvė“, deja, nepajėgė atskleisti jiems šio žodžio esmės, nes tikriausiai jos nežinojo. Ir žodis „laisvė“ pavirto tuščiu lukštu. Nesuvaldomas šio pretendento noras tapti prezidentu bei niekieno netramdoma valia kelyje į valdžią prasilenkė su protu. Jis neįvertino vieno svarbaus dalyko: daugeliui žodis „laisvė“ asocijavosi su žodžiu „nepriklausomybė“, o nepriklausomybė, kaip minėta, - su geresniu gyvenimu, todėl žmonių troškimai, kai nepriklausomybė buvo lyg ir pasiekta, buvo nukreipti jau kiek kitur - geresnio gyvenimo link. Tad ir jų viltys tuomet buvo susietos su kitu gundytoju, kuris tokį gyvenimą jiems žadėjo, nes skelbė (tiesa, kiek miglotai), kad pats svarbiausias prezidento tikslas yra žmogus, reikia suprasti, jo gerovė.

Tačiau nereikėtų manyti, kad žadėtoji „laisvė“ nustojo vilioti žmones, ji visada gajai žmonių širdyse kaip nepasiekiamas, sunkiai nusakomas idealas, kaip gėris, tačiau neįvardytas ir nesuprantamas. O tikrovėje ši laisvė pradėjo reikštis, švelniai sakant, keistai - kaip *savival*, vadinasi, galia ir net teisė daryti viską, ką tik nori, - vogti, šmeižti, meluoti, smurtauti,

⁶ *Landsbergis V.* Atgavę viltį: pertvarkos tekstų knygelė. - Vilnius: Sąjūdis, 1990, p. 100.

netgi žudyti, nekalbant apie menkesnius dalykus... Ir kas neabejotinai svarbu, dažnai likti nebaudžiamiems, nes žmogaus „laisvas apsisprendimas“ yra gerbtinas... Štai toks paradoksas. Taigi manyčiau, žodžio „laisv“ turinys, gal ir nenorom, buvo gerokai iškreiptas. Liūdniausia tai, kad, sprendžiant iš mūsų valdžios vyrų veiksmų, pasiekta „laisv“ juos visai tenkina ir niekam net galvoti neateina, kad ši „laisv“ nieko bendro su tikrąja laisve neturi. Negana to, tai, ką dabar turime, yra jos priešingybė, kelianti su mūsų žmonėmis protuose bei širdyse.

Taigi, nors žmonės buvo ir bus suviloti žodžio „laisv“, bet, deja, jo tikrasis turinys jiems yra aklinai uždarytas, nors lietuvių kultūros istorijoje būtą nemažai su kmingais pastangomis (Antanas Maceina, Juozas Girnius, Stasys Yla ir kt.) atskleisti jo turinį. Tačiau mūsų miegantieji protai vargu ar pajęgs sigilinti bei suprasti šį turinį, nes nei pakankamai žini, nei noro, nei jėgų kovojant už valdžią tam nebelieka... Bet kad ir kaip būtų, vis dėlto norėtume kiek atskleisti „paslaptingos“ laisvės turinį, atskleisti tam, kad žmonės nepainiotų jos nei su nepriklausomybe, nei su savivale, pagaliau, kad turėtų galimybę tikrai *laisvai* apsispręsti, vadinasi, *laisvai* pasirinkti, niekieno nevaržomi ir ne takojami. Juk gundytojai nesiliauja viloti žmonės apgaulingu, vadinasi, iškreiptu šio žodžio turiniu, atimdami iš jų apsisprendimo bei laisvo pasirinkimo teisę.

KAS YRA LAISV ?

Nelengvas klausimas, kur visais laikais m gino atsakyti daug filosof , teolog , politini veik j , kult rinink . Manau, kad jie šiek tiek atideng „paslaptingos“ laisv s turin , nes *sprend* ši problem : j dvasia buvo „gyva ir veikli“. Šiandien mes šios problemos *nesprendžiame*, nes ir taip visk žinome (net ir tai, kad laisv galima „paskelbti“): m s dvasia apmirusi ir neveikli, tarsi snaudžia kažkur patogiai sitaisiusi. Tad vargu ar šiame miegan i prot ir apmirusi dvasi pasaulyje sulauksime kokio nors atsakymo (ar tiesiog rimt pasvarstym) mums r pim klausim . Tod l manau, kad atsakym , norint praskleisti laisv s šyd , reikia paieškoti pas tuos, kuri dvasia ir dabar išlieka gyva bei veikli ir pasinaudoti šios gyvos dvasios vaisiais.

Tad kas gi yra toji laisv ? - klausiu aš m s filosof ir kult rinink .

Stasys Yla: „Turb t jokia kita s voka n ra taip iškraipoma, susiaurinama arba išvedama pla ius laukus kaip laisv . Kalbama apie politin , ekonomin , socialin , kult rin laisv , o paliekama nuošalyje žmogaus laisv , lyg ji b t smulkus reikalas. <...> Pripaž stama laisv pasirinkti ir veikti, bet nekalbama, kod l ir kam tokia laisv reikalinga, koks jos tikslas. Jei kalbama apie laisv s tiksl , tai pasirodo, kad jis visiškai atsiejamas nuo žmogaus, o perkeliamas kolektyv . <...> Esant tokiems laisv s nesupratimams, kyla klausimas, argi laisv tikrai su nieku nesusieta, iš nieko neišplaukianti, niek ne-

atsiremianti, — palikta suprasti, kaip kam patinka? Nuo ko pirmiausia priklauso laisvės supratimas bei aptarimas: nuo plačių ir skambių laisvių, skirtų masei maginti, ar nuo žmogaus laisvės? <...> Visos laisvės, pasireiškiančios viariose srityse vairiomis formomis gal gale remiasi laisvu žmogaus veikimu. Veikimas yra žmogaus buvimas bei forma. Veikti, vadinasi, sekti savo buvimą (*agere sequitur esse*). Žmogus yra laisvas būtis, todėl ir jo veikimas yra laisvas. Laisvas veikimas parodo, kokių būdu asmuo išreiškia savo laisvę prigimtį. Laisvė yra esminė forma išreikšti savąjį asmenį. Laisvo veikimo atitikmuo žmogiškai būčiai yra tikrasis laisvės pagrindas⁷.

Antanas Maceina: „Kun. St. Yla pabrėžia laisvę kaip asmens reiškimosi būdą bei pavidalą, kildindamas ją iš pačių asmens būties: laisvės esanti „atitikmuo žmogiškajai būtį“. Todėl jo rėpėstis krypta ne tiek visuomenė, virstančią tironija, kiek asmenį, kad šis savo laisvę suprastų kaip *savivaldą* (išskirta mano. - *TM*), o ne kaip *savivaldą*“⁸.

Juozas Girnius: „Jei laisvę nepakiltų aukščiau savivaldą, ji būtų ne pakilimas aukščiau gamtos, o greičiau iš kosmoso nusmukimas chaoso. Schellingo perspėjimu, nėra laisvės tik geram, nes laisvė visada lygiai yra ir geram, ir blogam. Pokyčiai laisvės visada drauge slepia ir nuopuolį kaltę. Pašaukti patys save sukurti, esame kalti sėpėpėjami savąs neabsoliutinti, savo laisvę nepaversti chaotiška savivale. Laisvė yra ne savivaldąs pateisinimas, o atsakomybės reikalavimas. <...> Nėb dama pati norma, laisvė privalo normą, kurios nušviest jos keli. Todėl visada yra nesusipratimo kalbose apie „laisvę“

⁷ *Yla St.* Tolyne laikų - gilyn gelmė: kun. Stasys Yla raštuose ir atsiminimuose. - Vilnius: Aidai, 1997, p. 200-201.

⁸ *Maceina A.* Dievas ir laisvė: religijos filosofijos studija // Raštai. - Vilnius: Mintis, 1994, t. 7, p. 252.

moral “ . Laisvas yra žmogus, o ne moral , žmogus kuria save kaip moralin asmenyb vadovaudamasis moraliniais principais. Bet patys moraliniai principai, skiri gera nuo bloga, n ra žmogaus k riniai, nors jie tikrov je gali b ti realizuoti tik per žmog . Moralin s normos nepaneigia laisv s, nes 1) jos tik apeliuoja žmog , bet jo nepriver ia, 2) jos išreiškia ne kažk žmogui svetim , o jo paties ideal . Laisv s gr sm yra ne jos nušvietimas tuo, kas žmogui privalu, o jos išvirtimas akl savival , t bergždži egocentrizm , kuris temato egoistinius r pes ius, o kitus žmon s skelbia „pragaru“ (J.-P. Sartre'o žodžiai „pragaras - tai kiti“). Kiti žmon s n ra nei pragaras, nei laisv s riba, o kaip tik ta erdv , kurioj laisv gali prasmingai išsiskleisti. Meil yra ta šviesa, kuri nušvie ia laisv (šv. Augustino žodžiu: *ama, et fac quod vis* - myl k, ir daryk, k nori)⁹.

Ir vis d lto — kaip b t galima apibr žti laisv ?

Juozas Girnius: „Laisv yra tai, kas žmog padaro žmogumi, j išskiria iš kit gyv j b tybi , visa savo b timi priklausan i gamtai. Galima šia prasme teigti, kad laisv yra pati žmogaus esm “¹⁰.

Antanas Maceina: „Kas yra laisv ? <...> Visur lig šiol vadinome laisv absoliu ia galia apspr sti pat save. <...> Laisv , kaip galia apspr sti pat save, veda mus j kaip veiksm , vadinasi, aktyv j žmogiškojo b vio prad : *laisv buvoja tik vykdoma*. <...> Ta iau vykdydas visados ir visur yra santykis. Jis turi subjekt , kuris veikim vykdo, ir objekt , kur šis veikimas lie ia. <...> Tod l laisv s n negalima suprasti, nesvarstant jos kaip santykio. <...> Atsaji b tyb , svarstoma viena pati savyje be ryšio su kitu, n ra nei laisva, nei nelaisva: ji buvoja anapus laisv s kategorijos. B tyb pradeda b ti laisva ar

⁹ *Girmius J. Laisv // Lietuvi Enciklopedija*. - Boston, 1958, t. 14, p. 79.

¹⁰Ten pat.

nelaisva tik t akimirksniu, kai sueina santykiu su kitu - su daiktu ar asmeniu, su Dievu ar pasauliu. <...> Laisv yra iš esmės santykiu s voka, kuri reikia atsižvelgti, klausiant ne tik kas ji yra savyje, bet ir kaip ji yra vykdoma ryšium su žmogaus bivio bendrininkais.<...> Kiekvienas laisv s vykdomo bivas remiasi <...> tam tikru žmogaus pergyvenimu bei supratimu. Dvi nesusisiekianios laisv s reiškia abejingumą savam broliui; kito laisv s pajungimas reiškia pergyvenimą sav s kaip „aukštesnio žmogaus“ arba kaip galinį laisv s savos laisv s aprašymą kito laisv s dalyje reiškia dalijimąsi tuo, kas mums yra bendra ir brangu. Ir štai laisv s žmogus kaip tik ir atspindi Dievą. Dievas juk aprašo žia savo absoliutinį galią tam, kad kurtų žmogų kaip savąjį Tu. <...> Dievas santykiauja su žmogumi kaip Tu su Tu, kuriuos jungia *meilė*. <...> Teikti žmogui laisv s reiškia mylėti žmogų kaip savąjį Tu. Subendrinamas savo bivio ertmės su kitu asmeniu, žmogus žvelgia į jį ne kaip objektą, kur valdyti savo galia, bet kaip sau lygų subjektą, kur priima savo paties ertmę, kad šis vykdytų joje savą laisv s. Kaip Dievas sava kenoze subendrina savo bivio su žmogumi net ligi jo sudievinimo (*theosis*), taip ir žmogus sava kenoze arba savos laisv s aprašymu veda kitą savojo bivio ertmę. Tuo būdu kuriasi Tu-Tu santykis, kuriame esti subendrinama laisv s kaip aukštesniausias asmens gėris. Laisv s vykdymas ryšium su kitu tegali reikštis tik kaip meilės santykis“¹¹.

Antanas Paškus: „Ne be reikalo Nikolajus Berdiajevas sėpja žmogaus laisvintojus: „Siek laisv s, bet niekada neužmiršk *tiesos, meilės ir teisybės* (išskirta mano. - *TAI*), kitaip laisv s pasidarys tuščia, klaidinga ir beprasmiška. Siek gyvenimo pilnatvės. Siek tiesos, meilės ir teisybės, bet nepamiršk laisv s“. Dabarties vakarietiško laisvinimosi tragika ir glūdi tame, kad pamirštama tiesa, meilė ir teisybė. Todėl gytoji

¹¹ Maceina A. Dievas ir laisv s // Raštai, t. 7, p. 256, 278, 279; 294—295.

laisv daugeliui pasidar tuš ia, beprasm ir žalinga. Stiprieji (finansišškai, politiškai ir t. t.) laisve piktnaudžiauja savanau- diškiems tikslams. O mas s, gyvendamos politiškai laisvoj bendruomen j, neju iomis pasidar viešosios opinijos ver- gais. Tik mažuma nuolatiniu pasipriešinimu pasiek ir palai- ko vidin dvasios laisv . Jie supranta, kad tampa (kartais - aštrus sankirtis) visad egzistuos tarp individo ir visuomen s, tarp individo ir šeimos, tarp individo ir valstyb s, tarp vieno individo ir kito; kad ir tobulos visuomen s (kapitalistin s ar socialistin s) gali priversti prie visiško asmens pavergimo. Jie jau ia, kad tik dvasinis asmens atgimimas per konflikt ir net tragedij išlaikys asmen laisv . Bet toki žvaigždži Vakar išsilaisvinimo padang je dar labai negausu¹².

Kaip matome, enciklopedini laisv s apibr žim m s fi- losofai mums nepateikia, ir tai suprantama, nes negalima api- br žti begalyb . Ta iau jie atskleidžia mums laisv s turin , o tai, many iau, yra svarbiausia. Taigi *laisv s turinys yra meil , žmogiškumas, tiesa, teisyb* . Jeigu tai suvokt m s valdžios atstovai ir kartu mes visi, tai reikalai m s valstyb je neabe- jotinai pager t ir m s politin sistema gyt apibr žtum , vadinasi, ji b t pripildyta turinio, kurio dabar n ra, o be tu- rinio, kaip sak Maceina, sistema, t. y. demokratija, yra tuš ia. Ta iau, matyt, suvokti laisv s turin n ra taip paprasta, kaip gali pasirodyti, nes kaip tada paaiškinti tok sunkiai supranta- m dalyk , kad ligi šiol, pra jus daugeliui met , žmon s nie- kaip negali laikytis paprast Dievo sakym . O juk atrodo, kad tai n ra sunku: tam tik reikia, kad pabust žmoni dvasia ir protas. Bet jie snaudžia, nenor dami pabusti, kad pajust ,

¹² *Poškus A. Asmens išsilaisvinimas // Lietuvos filosofin mintis: chres- tomatija / sudar ir pareng Gediminas Mikelaitis. - Vilnius: Aidai, 1996, p. 302-303.*

sigilint bei suprast ... Ypa stebinantis valdžios vyr snauduls, kuris yra netgi piktybiškas, varantis nevirt ...

Taigi mums trksta pa i svarbiausi dalyk : *žmogiškumo*, kuris reiškiasi per *meil* santykiuose su kitais, *tiesos* ir *teisyb* s, žodžiu, mums trksta to, kas padaro žmog žmogumi. Tod l ir „dvasinio atgimimo“, kaip kelio tikr j laisv , svarba mums n ra suprantama. Tad vargu ar apskritai mes turime teis kalb ti apie laisv , juolab kurti kažkokias nelabai aiškias programas arba konkursus, kaip, pavyzdžiui, premjero savo laiku remiamas nacionalinis bendruomeni konkursas „Tikime laisve“... M ginau sigilinti šio konkurso, apie kur pla iai prabilo Lietuvos radijas, turin ... ir nieko nesupratau. Apie laisv ten iš viso nebuvo jokios kalbos. Tad koki laisv tur jo galvoje konkurso organizatoriai, jo reng jai, taip ir liko m sl . O ir apskritai ar gali iš viso b ti konkursas tokiu pavadinimu, k jis tur t reikšti? Gal tai, kad jo dalyviai turi tikin ti ar rodin ti vienas kitam, kad j tik jimas laisve tiesiog neapripiamas? Bet v lgi - apie laisv nebuvo net pamin ta. O gal tai - patyia? Ta iau grei iausiai tai yra jau seniai aprobuotas dalykas - vilion s, bet - kam?.. Matyt, tam, kad atitraukt žmoni d - mes nuo vis blog jan ios šalies ir jos žmoni materialin s, kult rin s ir dvasin s pad ties. Ne manoma patik ti, kad toks projektas gal jo atsirasti d l kažkoki kilni , nespekuliatyvini paskat , norint suprasti tikrosios laisv s prasm ... XVI amžiaus lietuvi m stytojas Andrius Volanas raš , kad „neveltui visi *sveiko proto* (išskirta mano. - *TM*) žmon s ir visos gerai susitvarkiusios valstyb s visada didžiausi ir atid d mes skyr laisvei“¹³. Kalb damas apie „sveiko proto žmones“ jis, reikia manyti, vis pirma tur jo galvoje valdžios atstovus, nes

¹³ Volanas A. Laisv visi protingi žmon s visada labai brangino // Lietuvos filosofin mintis, p. 290.

tvarkant valstybės reikalus jie išties turi „didžiausi ir atidid - mes skirti laisvei“, manau, tam, kad suvokt *tikrosios* laisvės svarbą. Kitaip kiti - paprasti žmonės - neišvengiamai pateks vergijai. Beje, jie ir pateko, „nes visada esti veriamas daryti tai, kas ne tau, o nedoraj žmoni užgaidai miela“. „Iš tikrųjų, - kaip sak garbusis mstytojas, - garbės troškimas ir godumas, tie sugedusios prigimties vaisiai, sukli tarp žmoni karų, o paskui jį, lyg šešelis paskui savo kelnę, sek vergija. Tiesa, tai vyksta ir be karo - arba varganas skurdas kai kuriuos žmones neišvengiamai veda tai, kad jie patys vergijon pasiduoda dli pragyvenimo, arba nepaprastai nusikalstama veikla vertai atlyginama vergija: taip ji atsirado žmoni gyvenime. <...> Tegul kiekvienas prisimena prajusi amžiai istorij, tepasižiuri savo laikmečio vyki raidę, ar jis pastebės žmoni gyvenime kit dalyk, buvus tokiems myši priežastimi arba kurio siekiama tokia kraujo ir žudyni kaina, koks yra *išdidusis viešpatavimas* (išskirta mano. - *TM*)? Žmoni *išdidumas ir pašalūs geidulys* (išskirta mano. - *TM*) k nors sigyti tokie galingi, kad jie kone vieni ir yra *vergijos priežastis* (išskirta mano. - *TM*). Tačiau yra ir toki sugedusi, ir toki piktos valios žmoniai, kad jie tird, ir taip naikinaniai visoki laisvę, nesidrovi papuošti pačios laisvės vardu“¹⁴.

Negaliu susilaikyti nesušukus - argi tai ne apie mūsų dabart kalbama?.. Bet paklauskime toliau žvalgaus kultūrininko: „Daugelis mano, kad jie tik tada naudojami tikrai ir tvirtai laisvei, kai grąsmingu ir žiauriu veidug sdiina kok nors silpnesn už save žmogel, kai pamat lengvai nuskriaudžiam nesusilaiko ne vykds kriaudos, ir taip visus žiauriai savo valdžia kankina. Tačiau kadangi nesaikingas visa kuo naudojimasis virsta yda, tie, kurie siekia nevaržomos laisvės, pelnytai gali didžiuotis

¹⁴Ten pat, 291.

ne garbinga laisve, o iškreiptu jos pavidalu - savivale. Laisv niekam neteikia nemalonumo, o savival drums ia žmoni ramyb ir leidžia skriausti bet kok žmog pagal savo užgaidas. Iš tikt j laisv taip vengia visokios vergijos, kad niekieno never iama palaiko teising statym viešpatavim ; tuo tarpu savival naikina bet koki statym valdži ir vietoj proto visiems veiksmams leidžia vadovauti bjauriam savo širdies geiduliui“¹⁵.

Nemanau, kad galima b t geriau, negu tai padar Volanas, nupiešti m s dabartinio gyvenimo paveiksl . O juk Volanas tai padar dar XVI amžiuje. Taigi per amžius niekas kol kas nepasikeit ir nesikei ia (nekalbu apie „techninius“ pasikeitimus)... Ar pasikeis?.. Tikriausiai gal t pasikeisti, jeigu mes prad tume branginti laisv , o prad ti k nors branginti galima tik tada, kai pradedi suprasti ne tik dalyko esm (turin), bet ir prasm , nes „kas turi prasm , tas turi ir vert “... Kaip min jau, noro suprasti, suvokti, kas yra laisv , m s valdžia neturi: ji tik „nesidrovi papuošti pa ios laisv s vardu“ savo ydas. O ir iš kur gali atsirasti tas noras? Juk turin i j valdži protas miega, kai yra kalbama apie gyvybiškai svarbius tautai dalykus, o pabunda tik tada, kai kalbama apie *jiems* reikšmingus dalykus. Štai tokia nelinksma bei ni ri m s tikrov . Bet v lgi - kol gyveni, gyvena ir viltis. Ši vilt palaiko, deja, ne dabarties veik jai, o tie žmon s - juos pavadin iau auksiniu Lietuvos kult ros žiedu, - kurie, brangindami laisv , XX amžiuje m gino suteikti savo valstybei turin , 1936 metais paskelb savo garsi j deklaracij „ organiškiosios valstyb s k ryb “. Šioje deklaracijoje laisv buvo vardyta, kaip „vienas iš aukš iausi princip “ siekiant pertvarkyti valstyb s gyvenim . Gerai žinodami, jog valstyb s k rimas yra sunkus bei ilgalaikis procesas, deklaracijos k r -

¹⁵Ten pat.

jai teig , kad „valstyb s k rimas niekados neturi baigtis“, kad „kiekvienas sustingimas <...> neša valstybei mirt , nes užmuša k rybin tautos energij “¹⁶. Šis sitikinimas paskatino pagrindinius šios deklaracijos k r jus t sti savo darb ir toliau, bet, deja, ne t vyn je, o priverstin je emigracijoje už savo t vyn s rib , nes j kiln bei nesavanaudišk darb sustabd okupacijos ir karas. Prie j veiklos užsienyje, kuriant busimosios nepriklausomos Lietuvos valstyb s pagrindus, prisijung kiti Lietuvos patriotai: Juozas Girnius, Vytautas Vaitiek nas... J darbo vaisiumi tapo studija „ pilnutin demokratij “, kurioje id jos, skelbtos min toje deklaracijoje, buvo papildytos, pako-reguotos bei išpl totos.

¹⁶ organiškiosios valstyb s k ryb // *Naujoji Romuva*, 1936, Nr. 8, p. 170.

Antra dalis

**VALSTYB IR
LAISV**

LAISVŲ KAIP VALSTYBŲ S PAGRINDAS

Stebėdamas mūsų dabartinę, vadinamą demokratine, valstybės raidą, pradėdai stipriai abejojti, kad laisvų iš tikro yra jos pagrindas. Abejoną pagrįsta, kaip minėjau, laisvų sampratose (s vokos) nesupratimu. Taigi, atrodo, verta grįžti prie minėtos Deklaracijos, parengtos „sveiko proto“ žmonių, žinojusių laisvų turinį ir pasiryžusių gyvendinti laisvų principą savo valstybėje, kuri jie sumanė reformuoti. Tarp šešiolikos pasirašiusių Deklaraciją intelektualų yra paminėti Juozas Ambrazevičius-Brazaitis, Pranas Dielininkaitis, Jonas Grinius, Zenonas Ivinskis, Antanas Maceina, Ignas Skrupskelis...

Kiek anksčiau kalbėjome apie tai, kas yra laisvų turinys. Paminėsiu: tai yra *meilė, žmogiškumas, teisybė bei teisė*. Taigi logiška, kad visi šie dalykai turėtų būti, pirma - *apibrėžti* valstybės kūrimo programoje, antra, jie turi būti *vykdomi*. Deklaracija „organiškosios valstybės kūrybą“ kaip tik ir yra naujos lietuviškos valstybės kūrimo programa. Tikriausiai daugelis mūsų žino, kad tuomet, kai buvo kuriama ši programa, Lietuva buvo nepriklausoma valstybė, kurioje, kaip teigia istorikai, buvo sityvintinis autoritarinis prezidento Antano Smetonos režimas, netenkinantis pažangiosios visuomenės dalies. O netenkino, manyčiau, todėl, kad šalyje nuolat buvo pažeidinėjamas asmens laisvų principas. Deklaracijos autoriai (daugiausia prie programos kūrimo prisidėjo Ignas Skrupskelis, Antanas Maceina

ir Pranas Dielininkaitis) valstybės gyvenimo pertvarkymo būtinum grįsdę sikerojusiomis pasaulyje ir savoje šalyje negerovomis. Jie nerimavo dėl to, kad „dvasinis nihilizmas ar aštrėjanti ekonominė krizė vis didesnės takos daro mūsų gyvenimui ir gresia pakirsti jaunas mūsų nepriklausomybės šaknis“.

Beje, dabartinių metų mūsų šalyje šie reiškiniai — „dvasinis nihilizmas“, „aštrėjanti ekonominė krizė“, nors ir pakerta „jaunas mūsų nepriklausomybės šaknis“, tačiau kažkodėl niekam nekelia nerimo, o jeigu ir kelia, tai šis nerimas, matyt, toks stiprus, jog tiesiog paralyžiuoja žmonių rybines galias ir bet kokiu noru imtis iš naujo kuriamojo savosios valstybės darbo... Atrodo, kad gilus nusivylimas dabartine valdžia užvaldžius žmonių protus ir širdis...

Taigi būtent *laisv* Deklaracijos autoriai išskleip kaip vien iš aukščiau simešios valstybės pagrindų, taip pat - meilę ir teisingumą, vadinasi, teisybę ir teisę, o tai ir sudaro, vėl priminsiu, *laisv* s turinį.

„Laisvė turi realų pagrindą paioje žmogaus prigimtyje. Asmenybės pasaulis yra dvasios pasaulis, o dvasios pasaulis yra *laisv* s pasaulis. *Laisv* yra susijusi su dvasiniu pradū, todėl negali būti nei išsižadama, nei atimama. <...> Valstybė gali egzistuoti tik tada, kai josios nariai *laisvai* sutaria ir dalinasi vienu ir tuo pačiu likimu“¹⁷.

Nemanau, kad būtent šiuo pagrindu buvo vykdomas šiuometinis vadinamasis nacionalinis susitarimas, nes akivaizdu, jog turintieji valdžią ne tik kad nesidalija, bet ir nenori dalytis „vienu ir tuo pačiu likimu“ su tauta, ir jį „dietiški“ pietai ar pusryčiai, manyčiau, ryškiai skiriasi nuo dietiško papras-

¹⁷ organiškiosios valstybės kuryb // *Naujoji Romuva*, 1936, Nr. 8, p. 171-172.

tų žmonių valgių... Tad jeigu jie nesidalija, tai pagrįstai kyla klausimas, ar dar egzistuoja lietuvių valstybė?.. Paviršutiniškai žiūrint, atrodo, kad vis dėlto egzistuoja, tačiau kokia ji yra ir kaip ją galima pavadinti?.. Apie tai pakalbėsime šiek tiek vėliau. O dabar grįžkime prie laisvės turinio.

„Laisvė iš esmės yra susijusi su teisingumu. Teisingumas remiasi laisvės principu ir iš asmens laisvės kyla. Jei vienas asmuo turi teisę būti laisvas, tai kitas turi pareigą atiduoti jam visa, kas reikalinga šitai laisvei laiduoti. Reikalavimas pagerbti teises pačiam sau tuo pačiu yra reikalavimas jas pagerbti ir kitam. *Neigdami pagrindines kit žmoni teises, mes neigiame idealin žmogaus vertingum ir tuo pa iu neigiame patys save.* Teisingumas yra kilęs iš santykio tarp visuomenėje gyvenančių narių. Bet jis turi realų, objektyvų pagrindą ir kiekviename asmenyje. Teisingumas giliausia savo esme yra ne tai, kas formaliu būdu patenkina reikalavimą atiduoti kitam, kas pridera, bet tai, kad šituo atidavimu mes pripažįstame nelygstamąjį žmogaus asmens vertingumą ir iš šito vertingumo kylančius reikalavimus mums patiems. Teisingumas visų pirma yra ne tik išviršinis darbas, bet išvidinis nusiteikimas. Išviršiniai darbai ir išviršinis kito teisių respektavimas yra tik realus šito išvidinio nusiteikimo apsireiškimas.

Todėl ir organišką valstybę į savo santvarkos pagrindus deda teisingumą, kaip visuomeninio gyvenimo tvarkomąjį principą. Teisingumo paneigimas valstybėje paruošia revoliucinius sąjūdžius ir tuo pačiu pakerta valstybinio gyvenimo šaknis. *Valstyb s vadovyb tiktai tada gali laiduoti savo pilie iams laisv ir tik tada ji pati gali b ti autoritetinga, kai visuose savo darbuose ji vadovaujasi teisingumu.* <...> Be teisingumo valstybė, kaip jau šv. Augustinas yra aštriai pasakęs, tampa „plėšikų gauja“¹⁸.

¹⁸ Ten pat, p. 172.

Labai išraiškingi ir tikslūs žodžiai - „plėšik gauja“. Iš tikrųjų žvelgiant tai, kaip vykdomas teisingumas mūsų valstybėje, kyla daugybė klausimų. Iš jų išskirčiau vieną, bet daugiausiai klausimų: kodėl dauguma (o gal ir net vienas), bent mano žiniomis, nusikaltusių aukštą pareigūnų nesudomi užgrobti? Apie jų nusikalstamą veiklą plačiai kalbama žiniasklaidoje, piktinamasi. Tačiau pakalbama, pakalbama ir... nutylama, o praeina kiek laiko, žinoma, jis - tas nusikaltėlis - vis dėlto kažkur prie valdžios ir kažkam vadovauja: kažkas išgalingai parpinio jam (juk savęs neišduoda) šiltas vietas... Nusikaltusių pareigūnų skandalai veža vienas kitą... Vienas ima kyšius, kitas išgrobsta Europos Sąjungos lėšas, skirtas Lietuvos gyvenimo gerinimo programoms, kiti „plauna“ nedorai uždirbtus pinigus, o dar kiti vagia lyg ir drovdamiesi... Taigi visokio rango „plėšik“ visose valdymo sferose apstu. Ir darosi gėda - tarsi pats kažkuo nusikaltai...

„Organiškoji valstybė savo santvarką grindžia <...> vis pirma meile. <...> Meilė mums gimdo pageidavimą aukštesnio gerio visiems, nei vieno neišskiriant. Organiškoji valstybė meilę deda visuomeninio gyvenimo principais, dar daugiau, jos pagrindas, nes vienas tik teisingumas, nors jis būtinas ir stropiausiai vykdomas, niekad nesugeba pašalinti visuomeninių kovų. Vienas tik teisingumas nesujungia žmonių dvasių ir širdžių, o be to yra negalima nei tikra laisvė, nei tikras teisingumas, nei solidarumas, nei pagaliau bendradarbiavimas. *Teisingum meilė atbaigia. Meilė sako gerbti teisingumą, o šis vykdyti meilę. Meilė yra didžiausias socialinis pažangos ir politinis vienybės veiksnys*“¹⁹.

¹⁹ Ten pat.

Tikriausiai n vienoje kitoje ligi šiol (ir v liau) sudarytoje valstyb s k rimo programoje nebuvo akcentuota meil kaip „didžiausios socialin s ir politin s vienyb s veiksnys“, kaip visuomeninio gyvenimo pagrindas, kuriuo remdamasi m s vadovyb žmoni gyvenimo problemas spr st *humaniškai*. Dabartiniu metu m s valstyb s problemos sprendžiamos brutaliai, paprast žmoni s skaita, vadinasi, visiškai nepaisant j interes , troškim , pageidavim , galop - išgyvenimo klausimo. Taigi meil s, kuri gimdo ne tik nor , bet ir aktyv veiks m padaryti žmon s laimingesnius, šiandien n ra. Atrodo, kad žmon s praranda arba visai prarado supratim , kas apskritai yra ta meil . Savanaudiškumas išskleid sparnus virš m s gyvenimo padang s... Ta iau ar gal jo b ti kitaip, jeigu dabartin m s valstyb k r si trokšdama valdžios bei pinig , tarsi užburta pigaus turting („pinigo“ prasme) Vakar blizgesio?

Jaun j reformatori programoje buvo iškeltas dar vienas svarbus principas, tiksliau, pagrindas - tai *autoritetas*, be kurio „n ra manomas joks visuomeninis, tautinis ar politinis veikimas“. Iš kur atsiranda šis autoritetas?

„Autoritetas gali atsirasti arba iš *funkcij* , kurias asmuo vykdo, arba d l *kompetencijos*, kurios jis yra gij s, arba pagaliau *d l kilnios asmenyb s*. Bet kiekvienu atveju asmuo ia yra aukštesniojo prado atstovas. Kai žmogus vykdo tam tikras funkcijas, jis kalba vardu to, kam šitos funkcijos tarnauja. Kai žmogus kurioje nors srityje yra kompetentingas, jis kalba vardu šitos srities d sni , kurie t srit valdo ir kuriuos jis gerai paž sta. Kai žmogus yra tauri asmenyb , jis kalba vardu aukštesn s id jos, kuri jis yra savyje realizav s. Ir kiekvienas, kuris nusilenkia autoritetui, giliausia prasme nusilenkia ne tam ar kitam asmeniui, bet per autoriteting asmen kalban iam

aukštesniajam pradui. *Žmogus, pakludamas kitam, nepažemina sav s tik tada, kai jis šitame kitame jau ia aukštesn j prad d l funkcij , kompetencijos arba asmenyb s.* Šitas aukštesnysis pradas gali būti valstybės ar tautos idėja, bendros gerovės ar tvarkos reikalas, visuotinis tautų bendradarbiavimas, žmogiškumo idealas arba pats Absoliutas²⁰.

Taigi Deklaracijos kūrėjai aiškiai pabrėžė, kad autoriteto pagrindo reikia ieškoti *antasmėnin je* srityje, nes jeigu autoriteto pagrindas glūdi asmeninėje srityje, bus pažeistos ir žmonių teisės, ir jų laisvė, nekalbant apie paties žmogaus vertingumą, tuomet įsigalės vado, kuris „*veikia ir sakin ja savo vardu*“, asmens valia. „Todėl ir visuomeniniame gyvenime *šitoks autoritetas dažniausiai yra tik priver iamoji galia, paremta fizine ar moraline prievarta*“ (išskirta mano. - *TM*). Žvelgiant į dabartinį mūsų gyvenimą, galima konstatuoti, kad pas mus įsigalėjo autoritetas, kuris atsirado *tik iš gryn funkcij*, bet be „aukštesniojo prado“. Jokiais aukštesniaisiais pradais - kilniomis idėjomis arba žmonių gerovės, arba tiesiog žmoniškumo idealu, nekalbant jau apie Absoliutą, - kaip nesunkiai galima pastebėti, mūsų valdžia nesivadovauja. Pas mus įsigalėjo tik vienas pradas, jeigu tai galima pavadinti pradui, - pinigas. „Pinigas“ (šv. Augustino visokeriopo turto pavadinimas) atneša valdžią, o valdžia atneša „pinigą“ (tai glaudžiai tarpusavy susiję dalykai), todėl ir nesiliauja kova dėl valdžios, pasireiškianti šmeižtu, apkalbomis, skandalais, melu ir t.t. Tad ir vėl kyla tas pats klausimas - kaip galima būtų pavadinti valstybę, kurioje mes gyvename?.. Ir vėl kiek atidėsime atsakymą į šį klausimą, grįždami prie tos, deja, dėl tam tikrų minėtų aplinkybių nesukurtos valstybės, kuri turėjo tikslią koncepciją bei tikslų

²⁰ Ten pat, p. 171.

apibrėžimą, kuris, beje, atsispindėjo ir jos pavadinime - *organiškoji valstybė*. Priminsiu, kad organiškiosios valstybės teorijos ištakos siekia Platono laikus, tai nėra lietuvių atradimas, tačiau tai nieko iš esmės nekeičia. Juk visiems žinoma, kad naujas dalykas tai yra gerokai primirštas senas. Tačiau kas gi apskritai yra valstybė?

Savosios valstybės kūrėjai teigė:

„Valstybė yra jėga, kuri jungia ir organizuoja tautą. Tuo tarpu tauta yra organiška. Tauta nėra įsteigta, bet atsiradusi ir išsivysčiusi. Tauta yra daugiau negu aritmetinė suma žmonių, iš kurių ji susideda. Tauta yra bendruomenė.

Bet šitoji tautinė bendruomenė, kuri pradžioje esti tik išvidinis dalykas, pačia savo prigimtimi stengiasi apsireikšti ir išviršaus. Tautos nariai linksta taip santykiuoti vieni su kitais, kad šitie jų santykiai įgytų ir išviršinę draugijinio gyvenimo lytį. Tauta nori susiorganizuoti.

Šitoji tautos organizacija ir yra ne kas kita, kaip *tautinė valstybė*. *Sava valstybė nėra tautai primesta iš viršaus, bet kilusi iš josios vidaus*. Tautos nariai čia nėra įjungiami į kurią nors kitą organizaciją, bet jie patys šitą organizaciją kuria. Tauta pati esti jau ir prieš savos valstybės egzistenciją. Per valstybę tauta įgyja *organizacijos lytį ir autoritetinį gali*. Tautos autoriteto realumui reikia regimo valios apreiškimo. *Tauta savoje valstybėje kaip tik ir apreiškia savo valią. Valstybė yra išraiška tautos teisės gyventi*. Ji yra natūrali tautybės saugotoja: ji gina tautos teritoriją, globoja josios gyventojus, remia visą tautinę kultūrą. Valstybė organizuoja ir remia tautos ugdymą ir palaiko jos teigiamus charakterio savumus. Tarp valstybės ir tautos turi būti natūralus atitikimas ir glaudus bendradarbiavimas²¹.

²¹ Ten pat, p. 170.

„ Valstybės tikslas yra bendrasis gėris. Jis yra norma visiems: tiems, kurie valdo, ir tiems, kurie yra valdomi. Visi tad valstybės daromi žygiai yra privalomi, jeigu jie daromi bendrojo gėrio dėlei. <...>

Organiškoje valstybėje pilietis nėra aukojamas valstybei, o valstybė nėra aukojama piliečiui. Ir valstybė, ir pilietis, kaip individas, yra dirba žmogaus asmenybei²².

Čia, matyt, reikia paaiškinti, kad asmenybė, pasak Deklaracijos autorių, yra dvasinio prado turėtoja, todėl žmogus-asmenybė sudvasina bendruomenę, padarydamas ją kūrybingą ir kartu tobulesnę. Tad valstybė, siekdama žmogaus gerovės, turi būti palenkta žmogaus asmenybei kaip aukštesniajam pradui, koordinuojančiam bei harmonizuojančiam valstybės gyvenimą. Na, ką galima dar pridurti? Su kuo palyginti?... Jei-gu mėgintume lyginti su mūsų dabartiniu gyvenimu, tai, be abejonės, būtų ne pastarojo naudai, nes akivaizdu, kad mūsų kol kas neįvardytoje valstybėje žmogus yra aukojamas valstybei. Apie tai išraiškingai byloja mūsų „išradinga“ mokesčių sistema ir visi tie „žygiai“, kurių buvo griebtasi gelbstint mūsų valstybę nuo sugriuvimo, - tai pensijų, atlyginimų, socialinių išmokų žiaurus mažinimas... Tik vargu ar tai padės išgyventi mūsų kol kas neįvardytai valstybei.

Beje, Deklaracijoje nedažnai vartojamas žodis *demokrati-ja*, tiksliau, jis nėra taip stipriai pabrėžtas ir taip dažnai aptinkamas, kaip kitoje, sukurtoje jau užsienyje, valstybės kūrimo programoje „Į pilnutinę demokratiją“. Kodėl? Manychiau, tai gana lengvai galima paaiškinti... Tais metais, kai buvo kuriamas Deklaraciją, vien žodis „demokratija“, matyt, autoriams atrodė tuštokas (beje, kaip ir vėliau, juk ne veltui jie savo de-

²² Ten pat, p. 170-171.

mokratij pavadino *pilnutine*), stokojantis turinio, ta iau asocijuojantis su žodžiu „laisv“, kurio turin jie puikiai žinojo, suprasdami jo nelygstamą vertę. Todėl savos demokratijos, t. y. organiškiosios valstybės pagrindiniu principu Deklaracijos autoriai išskyrė kaip tik *laisvę*, ir ne tik kaip principą, bet kaip savos busimosios valstybės *svarbiausią pagrindą*.

Mano manymu, būtina neteisinga pamiršti baigiamą Deklaracijos žodį, nes jis ne tik prasmingas, bet ir, atrodo, gan tinai aktualus.

„Išeidami viešu kolektyviniu žodžiu *norime bendradarbiauti su platesne visuomene, su vairiomis grupėmis bei asmenimis, ir lojali diskusij, bendr išsiaiškinim ir sutelktini pastang keliu prisidėti prie naujos tobulesnės mūsų valstybės santvarkos realizavimo*. Kam valstybės reikalai yra brangesni už atskir grupių ir asmenų reikalus, kas smerkia perversmus ir jų neteisingumą, tas nuo reformų, kurių reikalauja objektyvieniai valstybės interesai, neturi teisės atsisakyti.

Pateikiame bendrus principus ir patariamąsias pagrindines gaires tolimesnei mūsų valstybinio gyvenimo plėtočiai. Programos paruošimas - glaudžiai susijęs su mūsų gyvenimo tikrove ir šios srities patyrimais užsienyje - tai ateities sutelktinio darbo uždavinys.

Gerai suprantame, kad laimingesnei Lietuvos ateities sukurti neužtenka reformuoti vien valstybės santvarką ir suorganizuoti naujas institucijas, bet kad *turi reformuotis ir patys žmonės*. Turėtų būti reformuota ne visai laimingi ligšioliniai mūsų politiniai papročiai, aukštai išškelta politinė dorovė, pareigos bei atsakomybės jausmai, asmeniškasis ir profesinis žiningumas, supratimas ir vertinimas bendrų pastovių valstybės reikalų ir bendros viešosios gerovės.

Gyvenamasai momentas nepaprastai rimtas. Mūsų valstybės vidaus bei užsienio politikos sunkenybės ir tarptauti-

nes bkl s netikrumas yra pasiek tok laipsn , kad ramin-
tis kuriomis nors fikcijomis yra per daug rizikinga. *Valstyb s*
gyvenimas reikalauja gili , reali reform , stiprinan i , o ne
silpninan i gyv sias tautos j gas, skatinan i , o ne alsinan i
visuomen s veiklum “²³

Be abejo, visa tai yra aktualu ir dabar, nors šios mintys buvo išsakytos daugiau negu prieš 70 met (kaip min jau, Deklaracija pasirod spaudoje 1936 metais vasario 23 d.). Maceina viename iš interviu sak : „Esama daug pagrindo manyti, kad šis naujasis politinis idealas iš tikro b t virt s tikrove, jei nelemti vykiai neb t nutrauk valstybinio m s veikimo“²⁴. Galimas dalykas, kad jis buvo teisus, nes tada buvo žmoni , kurie tikrai buvo pasiryž š ideal gyvendinti, o m s laikais n ra n valstybinio idealo (išskyrus neaiškaus turinio demokratij), o svarbiausia - n ra žmoni , kurie b t pasiryž nesavanaudiškai dirbti savo valstyb s ir jos žmoni gerovei. Savo gerovei (g da pasakyti) - vieni perka už parlamentinei veiklai vykdyti skirtas l šas brangius servizus, nes j „didenyb s“ negali gerti kavos iš paprast puoduk , kiti išsiperka prabangius automobilius už mokes i mok toj (t. y. už m s vis) pinigus, kiti klastoja dokumentus, kaip jau min jau, pradangina ar išėikvoja Europos S jungos l šas, skirtas m s ekonomikai stiprinti... O dabartiniu metu paplit s dar vienas b das savo materialinei pad iai gerinti - priedai prie algos atseit už ger darb ... domiausia, kad, kai jie pradeda veikti sau, t. y. siekdami sau naudos, j protas staiga pabunda ir darosi net pernelyg miklus bei veiklus. Kiti žmoni - savo pavaldini - atžvilgiu, „juos veikia miegas“.

²³ Ten pat, p. 174-175.

²⁴ *Maceina A.* 40 met sukakties temomis: [atsakymai žurnalo „laisv“ klausimus] // *laisv* , 1958, Nr. 15 (52), p. 6.

Tad gal iš tikro, kaip sak žymus ispan dailininkas Francisco Goya — „nereikia j žadinti“. Juk „miegas yra vienintel nelaiming j paguoda“?.²⁵ Mes j ir nežadiname... Nemanau, kad iš gailės io, tiesiog toki žadintoj , kokie gyveno XX amžiuje ir prad jo savo darb apie 1933 metus, dabar Lietuvoje n ra. Retorinis klausimas - ar atsiras? Vargu, o jeigu kada nors ir atsiras, tai ar bus j veikla T vynei ir jos žmoniai labai tokia pat, kaip min t kult rinink — pozityvi, nesavanaudiška, pasiaukojanti bei tauri ir *ilgalaik* , t. y. besit sianti vis j gyvenim .

Pirmoje min tos Deklaracijos dalyje buvo pabr žta: „*Valstyb s k rimas niekad os neturi baigtis*“. Remdamiesi šiuo principu jos autoriai, kaip sakyta, t s savo veikl ir už t vyn s rib , pl todami bei koreguodami mintis, išsakytas Deklaracijoje. Anks iau min jau, kad žodis „demokratija“ Deklaracijoje nebuvo pernelyg dažnai vartojamas, juolab pabr žiamas. Matyt, dar ir tod l, kad jiems tuomet labiau r p jo kitkas - *savos, t. y. tautin s, valstyb s suk rimas*. Ta iau kai likimo nublokšti jie atsid r užsienyje, vadinamajame laisvame pasaulyje, kur t s Lietuvoje prad t darb , žodis demokratija j 1954-1955 metais paskelbtoje programoje „ pilnutin demokratij “ jau pasidar vos ne pagrindinis. Manau tai suprantama, juk jie tur jo paisyti t valstybi , kuriose apsigyveno, statym ir gerbti ši valstybi santvark . Ta iau kod l vis d lto savo nauj lietuviškos valstyb s suk rimo program jie d jo žod „pilnutin “? Ar tik tai nereiškia, kad laisvasis pasaulis, kuriame jie atsid r , nepateisino j vil i ir kiek apvyl ? Man y iau, kad b tent taip, nors, žinoma, ne visus, o pa ius pažangiausius ir protingiausius, kuri protas visada buvo veiklus, o širdis gyva. Vienas iš j , be jokios abejon s, buvo Antanas Maceina.

²⁵ Francisco Goyos oforto „Jas veik miegas“ komentaras. Iš dailininko „Parodos katalogo“. - Vilnius, 2010, p. 22.

LAISV S PRINCIPO GYVENDINIMO PROBLEMA

Viename interviu, paskelbtame 1968 metais žurnale „laisv“, Maceina, atsakydamas žurnalo redaktoriaus (L. Valiuko) klausimus, gana išsamiai paaiškino, kod l Vakar sistema, vadinama *demokratija*, negali *pilnai* patenkinti žmoni troškim bei poreiki :

„Demokratija yra bendruomeninis *valdymas*, kaip kolektyvin nuosavyb (komunistin je sistemoje. - *TM*) yra bendruomeninis *tur jimas*. Ta iau kaip bendruomeniškai tur ti reiškia dirbti bendram labui, nepaisant sav s ir pakeliant ne syk sunki auk , taip bendruomeniškai valdyti reiškia veikti *bendrai laisvei* (išskirta mano. - *TM*) stipriai apr žiant sav laisv . Dvi neapr žtos laisv s negali sutilpti toje pa ioje erdv - je: kas nori savai laisvei tur ti *vis* erdv (toki tarp valdan i - j ir ne tik tarp j pas mus tikrai netr ksta. - *TM*), pavergia sau savo artim , pražudydamas galop ir pat save. Dvi laisv s gali sugyventi toje pa ioje erdv je tik tada, kai jos viena kit *savarankiškai* apsir žia viena kitos labui. Betgi savos laisv s apr žimas laisvu apsisprendimu reikalauja *nepaprastai aukšto dvasinio bei dorinio subrendimo*“²⁶ (išskirta mano. - *TM*).

²⁶ Maceina A. Lietuvi lankymaisi pavergt krašt ir j nauda tautai: [žurnalo „laisv“ redaktoriaus pašnekesys su dr. Antanu Maceina] // *laisv* , 1968, Nr. 43, p. 18.

Maceina demokratiją laiko „tobulais valdymosi forma“ todėl, kad ji, jo manymu, „rymo ant žmogiškosios prigimties *idealo* (išskirta mano. - *TM*), reikalaujančio turimą laisvę aukoti kito laisvei. Tačiau kadangi *žmogiškosios prigimties tikrovė* (išskirta mano. - *TM*) yra <...> *savimyla* (išskirta mano. - *TM*), tai jis neaukoja nei savos gerovės (ekonominėje sistemoje), nei savos laisvės (politinėje sistemoje) tiek, kad šios sistemos (Maceina turi omenyje ir komunistinę, ir demokratinę sistemas. - *TM*), atremtos į idealą, galėtų skleistis bei klestėti...“²⁷

Čia tikriausiai reikėtų plačiau paaiškinti, kas yra žmogus, kurį Maceina vadina *savimyla*, nes tokių savimylų pas mus apstu. Taigi *savimyla* yra žmogus, kuris myli *tik save*. Tačiau, kas vyksta tada, kai žmogus myli *tik save*?

Lyrinis nukrypimas

„Savimeilė atsuka žmogaus žvilgį nuo būties į save patį. Viskas čia susitelkia aplinkui patį savimylą. Todėl nenuostabu, kad savimeilės nešamas padaras visai nejučiomis pasikelia į pačias būties viršūnes ir mėgina statyti savo sostą viršum žvaigždžių. <...> Žvilgio nukreipimas nuo būties į save patį keičia visą žmogaus gyvenimą. Savimeilinis veiksmas yra griežtas posūkis būties kelyje. Tai posūkis, kuris išskelia kūrinio širdyje norą laikyti save aukštesniu už Dievą. Bet drauge tai posūkis, kuris nutremia kūrinį į grynųjų padarų eiles.

<...>

Meilė ir savimeilė išskiria viena kitą. Tai dvi jėgos, kurios eina priešingomis kryptimis. Meilė visada yra išsiveržimas iš savęs. Kas myli, tas stato save šalia savęs, perkelia save į kitą, guldo savo gyvybę už kitą. *Meilė iš esmės yra joga bėties linkui.*

²⁷ Ten pat.

Tai žvilgis tolyn nuo savęs. Tai šie knis, ieškis atoliepio. <...> Mūsų bėgtis visados žvelgia priekin. Ji yra apspręsta ne pasilikti savyje, bet save peržengti, eiti kitur bėgti kitame <...> Mūsų bėgtis vyksta tik tada, kai bėgtame drauge... <...> Jėzus mes suprasime, kodėl savęs išsižadėjimas buvo pirmas reikalavimas, kur Kristus paskelbė pasauliui. Visas Kalno pamokslas yra pagrįstas išsižadėjimo mintimi. Nukreipti savo žvilgtelėjimą - Dievui ir artim, pamiršti save, neparodyti savęs, tiesiog paslėpti save, nesirūpinti savo reikalais atsidedant kitam tarnybai yra pagrindinis Kristaus pamokymų nuotaika.

<...>

sivaizduokime tai jau atvejį, kada laisvas kūrinyje savo paties valia save uždaro, nusigręžta nuo kito ir savo žvilgtelėjimą kreipia tik save. Anksčiau, kurią vedė ties linkui, jis pasuka savęs linkui. Meilė paverčia savimeile. Kas tuomet vyksta? Ne kas kita, kaip visuotinis paneigimas. Toks kūrinyje visų pirma paneigia tai, kas yra šalia jo. <...> Ir juo žmogus labiau save myli, juo aštriau jis nekenčia kitą. <...> Savimeilinis solipsizmas mągina neapykantos ugnimi sudeginti visus tiltus su Dievu, su pasauliu ir su žmogumi. Tai jau šitoks griežtas bet kokis ryšio nutraukimas yra galimas pasiekti tik tada, kai bėgtis esti suardoma. Kai išnyksta ir daiktai, ir žmonės, tuomet savimyla iš tikro pasilieka vienas, tuomet niekas jam netrukdo susitelkti tik savyje ir rūpintis tik savimi. Griovyba tad darosi nuosekli neapykantos apraiška gyvenime. Kiek meilė stato, tiek neapykanta, savimeilė su pažadinta, griauja. Ji griauja visa: ir daiktus, ir žmones, ir jų santykius; ji kėsina net prieš pat Dievą bei jo tvarką. <...> Visi amžiai antikristin galybė eina šiuo keliu <...> Savimeilė yra bet kokio antikristinio veikimo šaltinis. Ji yra antropologinai antikristo žymė, kuri žvėries šalininkai nešioja „ant dešinės rankos arba ant kaktos“ (Apr 13, 16), vadinasi, savo darbuose ir savo mintyse. Gali ji protas tik ti Dievui ir žmogui, gali jie prieš Dievą drebėti, o žmogui

pad ti, ta iau savimeil juos atgr žia nuo Dievo, sutelkia savyje <...> Savimeil yra antikristo ženklas, kelias ir priemon veikti istorijoje. <...> Kur tik vyksta b ties naikinimas, kur brolis neken ia brolio, kur vaikai išduoda savo t vus, kur žmogus žmogui yra priešas, ten gl di antikristas (b tent jį „velnias ir pasirinko savo talkininku“. - *TAI*), ten jis kuria savo karalyst . <...>“²⁸

Nelabai patraukl , ta iau tiksl savimybės paveiksl nupieš Maceina savo studijoje „Niekšyb s paslaptis“, ir tai ver ia susim styti, svarstant valstyb s k rimo problemas. Kalb damas apie tai, kad „žmogaus prigimtis yra savimyla“, Maceina daro visai nepaguodžian i išvad , jog sistema, kuri yra „pastatyta“ „ant žmogiškosios prigimties idealo“, bet nepaiso tikrov s, t. y. žmogaus prigimties, kuri yra, pasak jo, „savimyla“, pasmerkta žlugti. Komunistin s sistemos žlugim Maceina aiškina tuo, kad ji buvo „pagr sta nepaprastai reikliu idealizmu“, tod l, jo manymu, komunizmas ir virto pragaru, nes negalima kurti ekonomin s sistemos taip, „tarsi žmogus iš prigimties degte degt artimo meile“. Demokratija, pasak jo, yra pranašesn , nors ir ji rymo ant žmogiškos prigimties idealo, ta iau šioje sistemoje klesti ekonominis gyvenimas. O klesti jis kaip tik tod l, kad „jo sistemon yra imta žmogiškoji savimyla - apvaldyta, apvaržyta, pridengta, ta iau patenkinama“ ir b tent tai „laiduoja gerb v ekonomikos atžvilgiu“. Štai ir visi šios sistemos pranašumai. Ta iau „abiej sistem tragik “ lemia tai, kad jos paremtos idealu. Viena - komunistin - kaip žinia, jau žlugo, kita - demokratin , - paisydama žmogaus prigimties ekonomin je srityje, dar laikosi, nuolat kre iama visokiausi

²⁸ Maceina A. Niekšyb s paslaptis: antikristas istorijoje: pagal V. Solovjovo pasakojim // Raštai. - Vilnius: Mintis, 1990, t. 3, p. 244-253.

krizi bei katastrof. O vis t neigiam dalyk pagrindas gl di... *laisv je*, kurios niekas nenori apr žti kito d lei, laisv suprasdamas ne kaip savivald arba „savitvard“, o kaip savival l, nes „*savimyla nusl g savitvard*“²⁹.

„Šis pagrindas bus dar aiškesnis, jei prisiminsime, kad *laisv yra esm je neiginys*-, ji never ia. B dama laisv s vykdymo b das, demokratija irgi virsta grynu neiginiu. Ji teikia laisv s, bet neteikia jokio *turinio* (išskirta mano. — *TM*)\ š turin turi susirasti bei pasigaminti kiekvienas pats sau. Tik diktat ros bei totalizmai neša id j , princip , š ki , tiksl ir užneria juos kiekvienam ant sprando. *Demokratija dvasiškai yra tuš-ia*: tai tik laisva erdv , kurioje klesti dvasia; bet ši dvasi kuria kiekvienas pats sau. Ir štai ši teigiama k ryba laisvoje erdv je yra taip lygiai sunki, kaip ir laisv s apsir žimas kito laisv s labui. Labai lengva id j prisiimti iš viršaus, iš kit , iš valdan i j , bet labai sunku j pasisemti iš savo paties vidaus, iš savos asmenin s b ties, iš savo m stymo bei savos veiklos. Diktat roje kiekvienam yra pasakoma ir kalte kalama, kaip jis gyvena, - vis tiek ar ši diktat ra bus juoda, ar ruda, ar raudona. Bet niekam n ra pasakoma, kam jis gyvena, demokratiijoje. Demokratiijoje žmogus stovi gyvenimo prasm s bei tikslo atžvilgiu prieš visišk nežini . Ir jei jis pats šios nežinios nenugali, demokratijos tyła virsta nebepakeliama“³⁰, nes jis nežino, k jam veikti laisvoje erdv je.

„Jei laisv žengia kartu su gerb viu, kaip kad dabar yra Vakar pasaulyje, tai virsta gal gale nuobodžia (*taedium vitae*)“.
Tai vyksta tod l, kad žmogus-savimyla „patenkintas beveik iki

²⁹ *Maceina A.* Lietuvi lankymaisi pavergt krašt ir j nauda tautai // *laisv* , 1968, Nr. 43, p. 17-20.

³⁰ Ten pat.

persisotinimo“, ypa , pasak Maceinos, tai lie ia jaunim , kuris nepatyr joki sukr tim (skurdo, bado ir t. t.) ir augo materialin je gerov je. „Ekonomin sistema teik šiai savimylai labai ger s lyg . Ta iau *politin* sistema, besireiškianti demokratija, neteik nieko, nes ji nieko n teikti negal jo: ji teik tik *laisv s*“ (išskirta mano. - *TM*)³¹. Atkreipkime tai d mes , nes pripažindami demokratin s sistemos pranašum , mes turime kurdami savo valstyb pasinaudoti tuo, k ji mums teikia. O ji teikia, pasak Maceinos, *tik laisv* . Tad nuosekliai, b tent laisv ir turi tapti valstyb s pagrindu... Ta iau tam, kad laisv tapt valstyb s pagrindu, reikia žinoti, kas ji yra. Daugelis nežino ir, tariu, net nenori žinoti, juolab, kaip ne kart buvo min ta, susim styti apie laisv s turin . Tod l žmon s, nežinodami ir net niekada nem s tydami apie laisv s turin atsiduria tuštumoje. Tad nat ralu, kad jiems nuolat kyta prasm s ir gyvenimo tikslo klausimai, nes pati gerov negali b ti žmogaus gyvenimo tikslas, juo labiau prasm . Iš tikr j , „gyventi, kad gerai gyventum, yra nes mon “. Taigi prieš žmog atsiveria, kaip sakyta, didžioji tuštuma, kuri , norint tikrai bei prasmingai gyventi, reikia patiems užpildyti, - juk demokratija pati savaime yra tuš ia. „Kažkoks kvaitulys apsuk s galvas. Ar šis kvaitulys praeis ir galvos v l prablaiv s? O gal jis virs valstybine forma?..“³²

Atrodo, kad pas mus „šis kvaitulys“ jau virto valstybine forma... Ta iau Antanas Maceina ir jo bendražygiai Zenonas Ivinskis, Juozas Ambrazevius-Brazaitis, Juozas Girnius, Jonas Grinius, Vytautas Vaitiek nas bei kiti labai nor jo sukurti toki valstybin form , kuri b t pažangesn ir tobulesn , negu ta - „tiesiog demokratija“, kuri dabar egzistuoja. Many iau, kaip tik

³¹ Ten pat.

³² Ten pat.

tod l, kurdami savosios valstyb s pagrindus, jie ir pavadino savo demokratij *pilnutine*, t. y. demokratija, pripildyt turinio, kuris tenkint ne tik materialinius žmogaus poreikius, bet — svarbiausia - dvasinius. O „tiesiog demokratija“ „negali dvasios duoti“. B tent tod l programos „ pilnutin demokratij “ autoriai išskirtin viet teik *kult rai*, išskeldami „asmens pirmum prieš bendruomen “, nes b tent žmogus, kaip „nelygstamai vertinga asmenyb “³³, yra vis dvasini ir materialini vertybi k r jas. Ta iau „asmens pirmumas praktiškai gali reikštis tik asmens laisve. Tod l asmens laisv s vykdymas yra viena iš pagrindini demokratin s valstyb s pareig “. O laisv kurti yra, many iau, asmens pareiga, nes „demokratija reikalauja aukštos dvasin s kult ros“, nes „nei barbariškas žmogus, nei barbariška tauta n ra demokratiški“³⁴. Taigi, atrodo, b tent kult ra (ne civilizacija) yra valstyb s „turininis momentas“, apie kur mes beveik visiškai pamiršome... Ta iau mes gyvename gamtos pasaulyje, priklausan iame nuo b tinyb s d sni , „kurie nepriklausomi nuo m s s mon s bei valios veikia akiai kaip pirmykšt s j gos, nepaisydamos m s noro ar ryžto“. O „gamta yra b tinyb s ertm , ir šioje ertm je tenka mums buvoti - mums kaip laisve esan ioms ir laisv vykdan ioms b tyb ms. Betgi b tinyb yra laisv s priešingyb : kas veikia b tinai, tas savaime veikia nelaisvai“³⁵. Kyla klausimas: ar verta tada kalb ti apie žmogaus laisv , jeigu mes priversti gyventi „b tinyb s ertm je“, nes gamta yra „pati pirmiausia ir pati apimliausia žmogaus aplinka“, iš kurios pasitraukti mes negalime. Tad atrodo, kad žmogus, gyvendamas pasaulyje, net ir pasvajoti negali apie laisv s vykdym .

³³ pilnutin demokratij // Ugninis stulpas : 25 metai be Juozo Brazai io: laiškai, dokumentai, liudijimai / pareng Vidmantas Valiušaitis. - Kaunas: „ laisv “ fondo Lietuvos filialas, 2000, p. 548.

³⁴ Ten pat.

³⁵ *Maceina A.* Dievas ir laisv // Raštai, t. 7, p. 280.

„Bet ir vėl: argi kultūros - mokslo ir technikos - pažanga nėra nuolatinis žmogaus laisvėjimas?“ Ir nors mes negalime paneigti, kad gamta yra valdoma būtinybės, mes negalime paneigti ir to, kad istorijos vyksme žmogus nuolat laisvinosi iš šios gamtinės būtinybės. Kaip tai vyko ir vyksta? Kaip žmogus tampa laisvas būtinybės erdmėje? Skirtingai nuo Hegelio, kuris išėitį matė būtinybės pažinime, tačiau žmogaus laisvę siejo su jo veikimu pagal būtinybės reikalavimus, Maceina, jokių būdu neatmesdamas būtinybės pažinimo, atmetė pasyvų būtinybės „prisiėmimą“, teigdamas *aktyv jos pertvarkym*, nes, jo nuomone, „ne subjektyvus būtinybės pažinimas padaro žmogų laisvą gamtos atžvilgiu, bet pažinimo vedamas veikimas, pertvarkant būtinybę pagal žmogaus valią. Kelias į laisvę gamtiniame pasaulyje eina per šio pasaulio apvaldymą žmogiškąja veikla. <...> Žmogus apvaldo gamtą tuo, kad jis teikia būtinybei naują linkmę ir diegia jai naują prasmę. O tai jis pajėgia tik pažinęs būtinybės dėsnius. Pažinta būtinybė yra laisvės tikrovė“³⁶. O laisvės tikrovė yra žmogaus veiklos, tiksliau, kultūros, tikrovė. Tai būtent dabar, manau, mes ir galime pakalbėti su mūsų mąstytojais apie glaudų, tiesiog neatsiejamą laisvės ir kultūros ryšį, apie kultūrą (plačiąja prasme) - apie šį valstybės „turininį momentą“, kuris šiandien, kaip minėjau, deja, beveik, jeigu ne visai, pamirštas.

Tad kas yra kultūra ir kaip ji siejasi su laisve?

Antanas Maceina: „... Žmogaus pertvarkytą ir įprasmintą būtinybę mes vadiname kultūra. Kaip pats žmogus, neturėdamas vienos kurios skirtingos aplinkos - tokią aplinką turi tik gyvulus - yra atviras visam pasauliui, taip ir jo veikla liečia visą gamtą tiek į plotį, tiek ir į gylį. Žmogus pertvarko bei įprasmina būtinybę visur, kur tik su ja susiduria. O jis susiduria su ja kiekviename žingsnyje taip, kad *kultūra* arba pertvarkyta

³⁶ Ten pat, p. 283.

b tinyb *tampa tikr ja žmogaus b vio aplinka* (išskirta mano. — *TM*). Kult ra apima vis žmogaus buvojimo erdv , pamažu pl sdama j vis tolyn ir gilyn. Žmogus skverbiasi ne tik kosmin erdv , bet ir pa i medžiagos sanklod . Tuo b du kult ros k rimas virsta vyksmu laike arba *istorija*. B tinyb s apvaldymas n ra atskiras, ia pat baigi sis veiksmas, bet istorinis vyksmas, ein s iš vienos kartos kit , perteikdamas pasiektus laim jimus kaip bendr j žmonijos paveld jim ³⁷.

Juozas Girmius: „Visas vairias žmogiškosios k rybos formas paprastai apibr žiame *kult ra*. Kult ra yra tai, kuo žmogus pripildo laik ir j paver ia istorija. Gamtin j tikrov j laiko t km simbolizuoja tik nuolatin praradim , neb tin sunykim . Priešingai, žmogiškoje tikrov je istorinis vyksmas yra nuolatinis telkimas, pripildymas laiko tuo, ko nebuvo, bet kas liks pagrindu atei iai. Tod l *istorija principiškai yra kult ros istorija*-, tik tas priklauso istorijai, kas turi kult rin s reikšm s. Suglausdami galime apibr žti: *istorija yra žmogiškosios laisv s k rybinis išsiskleidimas visu kult ros plo iu* ³⁸.

Antanas Maceina: „Nuosekliai tad ir laisv s vykdymas pasaulyje virsta nepertraukiamu vyksmu. *Žmonijos istorija yra jos laisv s istorija..* ³⁹

Zenonas Ivinskis: „Ir jei lietuviai nieko daugiau nebetur t , o tiktai savo istorij , jau pakanka rodyti, kad toji tauta gali gyventi savo savit gyvenim ir tame didžiuliam pasaulio taut margaspalviame kilime šviesti savo atskira spalva⁴⁰. „Li dnoje ir nedaug ateities vil i teikian ioje dabartyje rei-

³⁷ Ten pat, p. 284.

³⁸ *Girmius J.* Istorin atsakomyb ir viduramži gr žimo ilgesys // *Aidai*, 1964, Nr. 5 (170), p. 202.

³⁵ *Maceina A.* Dievas ir laisv // *Raštai*, t. 7, p. 284.

⁴⁰ *Ivinskis Z.* Praeities reikšm lietuvi tautos išsilaikymui // *Aidai*, 1947, Nr. 9, p. 389.

k jo lietuvi taut kelti per jos praeit , per jos kult ros gar- s . ..⁴¹ „Kult ra yra dažnai tikrai galingesnis ginklas už po- litinius veiksmius. <...> Šiandieninis m s š kis... turi b ti savos tautin s kult ros gelb jimas ir palaikymas, apsaugoji- mas jos nuo iš vis pusi gresian ios ardan ios aplinkos, nes kult rin s vertyb s yra pats geriausias ginklas kovoje už tautos laisv ⁴².

Antanas Maceina: „... mums šiandien reikia galvoti ne tik apie lietuvi tautos valstybin form , bet ir apie *šios formos tu- rin* (išskirta mano. — *TM*). <...> Man atrodo, kad š turinin moment mes dažnai pamirštame arba bent pakankamai jo nepabr žiame. Šie du momentai valstyb s atk rime kaip tik nurodo mums du keliu, kuriais eidami galime sav gyvenim prasminti. Tai yra: a) *politikos kelias*, kuris veda formalin tautos laisv ir b) *kult ros kelias*, kuris eina per krikš ioniškai humanistini vertybi išlaikym bei k rim . <...> *Politikos kelias* mums šiandien yra pats aiškiausias. <...> *Kult ros ke- lias* nebuvo ir n ra mums toks aiškus, o jo pasiekti rezultatai dar neiškesni. <...>... Kult roje ne manoma apie vertybes tik *kalb ti*, bet reikia jas *parodyti*. Tuo tarpu šitoki parody- tin vertybi mes turime dar labai maža. <...> Pasidžiaugti reikšmingais k rybiniais laim jimais vargu ar gal tume: jie yra smulk s, provincialiniai, neprobleminiai. <...> Per dvide- šimt laisv s met Lietuvoje sp jome prad ti suburžuaz ti... Kult ra reikalauja didži auk - tiek dvasini , tiek medžia- gini . Ir jei tauta aukos dvasios neišsiaugina, jos kult ra gali tik smilkti. Tai regime dabar visu aiškumu. <...> Mums reikia suvokti kult ros reikšmingum m sojoje kovoje už Lietuvos laisv ir apsispr sti eiti ne tik politikos, bet ir *kult ros* keliu.

⁴¹ *Ivinskis* Z. Lietuvi kultūros problemos // *Aidai*, 1949, Nr. 22, p. 17.

⁴² *Ivinskis* Z. Praeities reikšm lietuvi tautos išsilaikymui // *Aidai*, 1947, Nr. 9, p. 398.

Mums reikia nugalėti... kultūrinio idealo stoką ir prieš... kuriam materialistin bei kolektyvistin kultūrą pastatyti krikščioniškai humanistin kultūrą kaip laisvės ir asmens pirmenybės nešįj⁴³.

Kaip matome „dabar visu aiškumu“, Maceina jau daugiau negu prieš pusmetį tiksliai bei aiškiai apibūdint dabartin kultūrinį mūsų padėtį... Tačiau mums dabar reikia nugalėti ne tik kultūrinio, bet ir politinio idealo stoką. Tam tik reikia pabusti, atsikratyti mūsų protus užvaldžiusio miego ir suvokti kultūros ir laisvės nelygstamąjį reikšmę kuriant savo valstybę. Tačiau kaip nugalėti „idealo stoką“, jeigu mes negalime, bet, svarbiausia, nenorime suvokti, kas iš tikro yra laisvė, kas yra tikroji kultūra, kas ją sieja, koks jos turinys. Mes niekaip negalime suprasti, kad laisvė ir kultūra yra neatsiejami dalykai ir, kas svarbiausia, kad kultūra vykdo laisvę, kurios turinys, kaip minima, yra žmogiškumas, meilė, tiesa bei teisingumas. O tai reiškia, kad be išskirtinio dėmesio kultūrai valstybės gyvenime net kalbos negalima būti apie laisvę kaip valstybės pagrindą. Kam mes šiandien vadiname kultūrą? Kam mes kuriame? - O kuriame mes: „Ei, labas! Kur tu eini? Koks tavo vardas? Kaip gyveni?..“ (Ar ne tiesa, kad tai labai primena lengvo elgesio merginos, žiūrintis pro savo kambario langą, praeivių viliojimui?) Arba: „gyvename kartu, tad mylėti verta“ - taip pat gražu. Sunku suvokti, kokia prasmė glūdi panašiuose „kūriniuose“, kuri tikrai yra daug.. Jokios, o jeigu nėra prasmės, nėra ir vertės... Prasmės nėra todėl, kad mūsų kultūra nepasauližiurinti, ji stokoja net elementariomis idėjomis. Pasauližiūros nebuvimas daro kultūrą tušią savo turiniu - tai primena kiaušinio lukštą, iš kurio išsiurbti ir baltymas, ir trynys. Tad kam mes šiandien matome

⁴³ Maceina A. 40 metų sukakties temomis: [atsakymai žurnalo „Laisvės“ klausimams] // *Laisvė*, 1958, Nr. 15 (52), p. 13-17.

aplink save? Nedideles saleles tikrosios kultūros, kuri užstoja kultūros saugyklą griuvusiai: griuvančios leidyklos, neturintys lėšas savo darbui, užsidarančios arba vos išsilaikančios bibliotekos, negalintys sigyti nei naujų knygų, nei spaudos, neturintys jokių lėšų remontams ir vos pajėgiančios susimokėti visą augančius mokesčius už komunalines ir kitokių tarnybų paslaugas, vos kvpuojantys muziejai, neturintys galimybių nei sigyti naujų, nei restauruoti seną meno kūrinių, griuvantys architektūriniai paminklai, pagaliau – skurstantys tikrieji menokurėjai, kuriuos užtemdė vadinamosios „žvaigždės“ – „Labas rytas, kur tu eini...“ „Griuvusi“ sąrašgalima tisti ir tisti, o sąrašo pradžioje stovi pažemintas žmoguskurjas. Štai tau ir „asmens pirmumas...“ Tad koki valstybė mes kuriame?.. Ar mes dar pajėgs nykstant vertybėms bei žmogaus moralei k nors iš tikro vertingo sukurti? O gal mes sugebėjim užtenka tik męgdžioti tai, kas nelabai pavyko kitur, bet mums kaip tik tinka? Tai kuo išties mes galime šiandien didžiuotis?

Savosios valstybės pagrindą kurėjai paliko mums savotišką testamentą, kuriuo pasinaudojus galima būtų bent kiek priartėti prie įišsvajoto valstybės idealo. Tačiau mes negyvename „idealo šviesoje“, mes jau pripratome kauptis „tikrovės drumzlėse“ (*Juozas Girnius*). O drumzlėse nei kultūra, nei laisvė išsiskleisti negali, jos arba smilksta, arba virsta savo antipodais. Todėl Maccinos išvardyti politikos ir kultūros plėtrą baidai taip ir lieka iki šiol ne visai aiškūs, nes jie yra drumzlini, todėl ir mūsų valstybės perspektyvos miglotos, o dar miglotesnė yra vis mūsų ateitis...

Tačiau grįžkime prie tų vertybių, be kurių ne manoma sukurti valstybės, t. y. prie tų, kurios turi prasmę, nes vertybė be prasmės nebėna. „Kas turi prasmę, tas turi ir vertę“, – sakė Maccina. Tai tiesa. Tačiau ar skiriasi žmogiškos vertybės nuo kultūrinės? Jeigu mes kalbėsime apie krikščionišką humanistiną

kult r , kuri priskir iau prie tikrosios kult ros, saky iau — ne, nes ji skleidžia meil , ties , g r bei grož . Žodžiu, skleidžia tai, kas ir sudaro laisv s turin . Vadinasi, be ši bendražmogišk vertybi , kurios skleidžiasi per kult r , valstyb s, kur b t gyvendintas laisv s principas, nesukursi. Nesukursi tod l, kad nedaug ši vertybi puosel toj mes turime... Nedaug ir toki , kurie, kaip sak Maceina, „degte degt artimo meile“. Kaip tik ia, many iau, ir slypi laisv s principo gyvendinimo problema, o kartu ir tos sistemos, kuri buvo kult rinink sumanyta ir pavadinta „pilnutine demokratija“ ir kuri , Lietuvai tapus nepriklausoma, nor jo kurti jos autoriai. Ta iau ar b t suk r , jeigu aplinkyb s jiems b t buvusios palankios? Nor t si tik ti, kad galima b t sukurti j Lietuvai si lom valstybin sistem , bet... gal tik tuo atveju, jeigu tauta užaugint daug tauri *pasiaukojan ios dvasios* žmoni . Ar tai manoma? Sunkus klausimas. Didžiulis žmonijos patyrimas kuriant valstybes lyg ir reikalauja neigiamo atsakymo. Ta iau nedidelis, bet gražus Lietuvos patyrimas šiuo klausimu lyg ir teikia ndr si vil i . Paskelb deklaracij „ organiškiosios valstyb s k ryb “ 1936 met vasario m nes , jos autoriai nedelsiant sitrauk žmogaus ugdymo darb : tais paiais 1936 metais vasar jie steig nauj dienraš „XX amžius“ (pirmas šio dienraš io numeris pasirod birželio 24 dien). Kuo ypatingas buvo šis dienraštis, kad apie ji b t verta kalb ti? Ar maža t dienraš i ir apskritai visokiausi žiniasklaidos priemoni m s laikais, ar maža j buvo ir yra visame sviete apskritai? Tikrai nemaža ir buvo, ir bus. Ta iau ar visa ši žiniasklaida yra pasaul ži rin ? Ar atlieka nors vienas iš dabartini dienraš i kokia nors misij ? Toki - tikrai nežinau... O apskritai - kaip išvis galima vykdyti koki nors misija neturint jokios pasaul ži ros? Štai kur klausimas... „XX amžius“ buvo jo autori misijos - kurti savo organišk valstyb - atlik jas. Kuria prasme? Dienraš io uždavinys

buvo ne tik atkreipti žmoni d mes Deklaracijos autori id jas, jas aiškinti ir platinti tarp vis Lietuvos žmoni sluoksnis ir galiausiai remiantis „lietuvi tautos savarankiška kultūra ir katalik religija“ užauginti bendramin i . Taigi dienraš io „XX amžiaus“ „vedamieji principai“ buvo *religija ir lietuviškoji kultūra*, kurie, jo redakcijos manymu, „yra aukščiau už vienaip ar kitaip vadinam partin politik“ (beje, dienraštis nebuvo susijęs „su jokia politine grupe“). Viena iš pagrindinių dienraš io nuostat skamba taip: „Duodamas politinio ar visuomeninio gyvenimo informacijas ir j vertindamas, „XX amžius“ betgi ži r s, kiek tuose faktuose ar id jose yra suderinti apskritai žmoniški ir krikščioniški principai, kaip *autoritetas ir laisv*, ar *teisingumas ir meil* (išskirta mano. - *TM*). Bet tai n ra nei kair s, nei dešin s politika, ir po „XX amžium“ niekas nesislepia. Tai pareiškiamo atvirai ir nuoširdžiai. Nor tume, kad ir visuomen mus taip suprast “. Dienraš io k r jai šventai tik jo, kad „didel s reikšm s š kiai: *pasukti m s kultūros laikrod šimt met pirmyn; pakelti dorin ir religin Lietuvos gyvenim ras didel atgars Lietuvoje, sutelks ir „sudinamins“ Lietuvos visuomen jiems realizuoti lietuviškos kultūros formomis*⁴⁴. Ir visuomen susitelk , dienraš io tiražai vis kilo ir kilo... Dienraš io bendradarbis kunigas Stasys Yla, 1982 metais minint dienraš io 45 met sukakt , rašydamas apie šio dienraš io ypatumus, pasteb jo jo „s j din moment“, kuris reišk si kaip „jimas ne iš paskos vyki (tik informuojant, kas jau vyko), bet ir judinimas, akstinimas ir mobilizavimas nauj vyksm“⁴⁵. Šis „s j dinis momentas“, mano manymu, ypa svarbus formuojant nauj , pasiaukojan ios dvasios žmog , galint dalyvauti savo valstyb s, kurioje sigal t laisv s, o kartu teisingumo ir meil s principai, k rime.

⁴⁴ Redakcijos žodis // *XX amžius*, 1936, birželio 24 d., Nr. 1.

⁴⁵ *Yla St.* „XX amžius“ - dienraštis naujov // *Aidai*, 1982, Nr. 4, p. 279.

Taigi išbudinti žmones, padėti susivokti valstybę su gyvenimu, atskirti gerą nuo pikto, žinoti, kas yra reikšminga, ir pagaliau paraginti juos veikti savo turtais su labai buvęs vienas iš pagrindinių dienraščio „XX amžius“ uždavinių ...

Lyrinis nukrypimas

„KUO MES GALIME DIDŽIUOTIS -
civilizacija ar tautinis dorybiškumas

Ignas Skrupskelis⁴⁶

Ne tik dideli dalykai, bet ir charakteringos gyvenimo smulkmėnos labai dažnai parodo, ko kuriai tautai trūksta, ko ji turi turėti. Iš jų labai dažnai sprendžiame apie tautos kultūros lygį, apie pažangą ir apskritai apie gerąsias ir blogąsias tautos charakterio puses. Ne veltui todėl vienas iš pažangiausių kinų generolai Aikašekas⁴⁷ yra pasakęs, kad tai dienai, kada visi kinai tautiškai susisegios sagas, kinų tautoje bus kažkas nauja vykusi, ji bus atgimusi, drausminga ir ryžtinga. Užtat Aikašekas yra rašęs kinų dorybiškumo kodeksą — susisegiokite visas sagas...

Šis Aikašeko kova su neužsegiotomis tautiškumą labai dažnai ateina galvą, kai kasdien matai šimtus smulkiam su gyvenimu trūkumų. Štai puošniausios mūsų laikinosios sostinės gatvėje prie vienos iš dailių liepų stovi nežinia kurio laiko metalinis stulpelis su parašu „Rotušė - Panemunė“.

⁴⁴ Ignas Skrupskelis (1903-1942) - vienas iš pagrindinių deklaracijos „Organizacijos valstybės kūrėjų“ ir dienraščio „XX amžius“ autorių, iki 1939 m. liepos 6 d. šio dienraščio vyriausiasis redaktorius. Šis straipsnis spausdinamas iš: *XX amžius*, 1936, lapkričio 04, Nr. 113.

⁴⁷ Taip sulietuvinta kinų generalisimo bei valstybininko Chiang Kaišeko (1887-1975) pavardė (angl. *Chiang Kai-shek*).

Anksčiau jis rodė autobusų judėjimo kryptį, o dabar riogso niekam nereikalingas. Šis nieknieki niekniekis nėra visai be reikšmės; jis daug ką gali pasakyti ne tik mums patiems, bet ir mūsų užsienio sveikams. Jie drįsiai galime parafrazuoti aikašeko žodžius ir tvirtinti, kad tai dienai, kada visi stipriai Lietuvoje bus pastatyti savo vietas, mūsų tautoj bus kažkas nauja vyk...

Priminimais tai vien mažiausi smulkmenai. Kiekvienas iš mūsų gali šimtus jų priskaityti. Jos visos labai dažnai kalba labai iškalbinga kalba ir mums pirštu prikišamai rodo, kur yra mūsų silpnybės, kurios kartais taip lengvai pašalinamos.

Jas su šaknimis išrov iš mūsų tautos, jau tikrai turime kuo pasididžiuoti kitatai ir akivaizdoje, nes pasirodytume visur tvarkingi ir drausmingi.

Dabar, kai pas mus atsilanko koks užsienietis, mes labai dažnai išgirstame jo pagyrimus: padar me nepaprast pažangų, sumodernėjome, mūsų civilizacija nepaprastai pažengusi priek... Mes patys taip pat mėgstame pasigirti didžiausiais ir moderniausiais raimais, stadionais ir kitais mūsų civilizacijos laimėjimais. Tie pagyrimai yra aiškūs, užtarnauti ir tas pasididžiavimas pagrįstas, nes esame padarę tikrai didelį pažangą.

Tačiau mūsų išorinė civilizacijos riba nėra labai plačia.

Mes turbūt savo miestą galvose nepamatysime šimtaaukštiniam, keliolikos ir daugiau kilometrų tiltų, auksu ir sidabru išpuoštų rūmų ir muziejų. Šiuo atžvilgiu ne tik pralenkti, bet ir pasivyti kitas dideles ir turtingas tautas mums visuomet bus sunku, kai kuriose srityse ir visiškai negalima. Todėl kreipdamiesi savo dėmesį vien tik į tos išorinės civilizacijos pažangą, labai dažnai galime pasijusti esantys menkesni už kitas Europos tautas.

Tuo tarpu dvasinė kultūra, dideli tautos dorybių srityje žengti priekiniai vienai tautai riba nėra. Net mažiausios, o kartais ypač jos, gali šiuo atžvilgiu didžiąsias toli pralenkti ir tos srities laimėjimais tikrai didžiuotis. Kas kada kitos tautos

mus pralenks savo r m puošnumu, savo ištaigingu gyvenimo stilium, kas kad jos pasaul stebins technikos stebuklais, jeigu mes gal sime didžiuotis mažiausiu išėikvotoj procentu, mažiausiu pl šik ir vagi skai iumi, jeigu mes gal sime priversti visus g r tis m s tvarkingumu, drausmingumu, solidarumu, taktiškumu. Jeigu mes, kai kur išoriniai menkesnes s lygas tur dami, šiuo atžvilgiu pralenksime kitus, tai m s pasididžiavimas bus dar didesnis. Lengva palaikyti tvark ir švar puošniuose r muose ir salionuose, kuri mes nedaug teturime, užtat m s švarios ir tvarkingos šiaudin s pastog s, kol jos dar iš m s gyvenimo n ra išbrauktos, gali sudaryti mums daug daugiau garb s.

Yra aišku, kad vis m s troškimas yra Lietuv matyti lenktyniuojan i , kiek tik jai begalima, ir išorin s civilizacijos atžvilgiu su kitomis tautomis. Bet ši išorin civilizacija nebus m s didžiausia stipryb .

Mes turime kaip tik išugdyti dideles tautos dorybes, kuriomis ji gal s b ti stipri.

Kaip toli esame nuo šio mums privalomo idealo, rodo m s kasdieninio gyvenimo faktai ir visos smulkmenos, kurios dar tebebyloja apie m s nestropum , netvarkingum , nedrausmingum . Yra aišku, kad šios silpnyb s, kurios, kartais, yra augusios šimtmeiais, negal s išnykti per vien dien . Tik stropus ir nuoseklus aukl jimas gal s jas visai iš m s gyvenimo pašalinti. Bet eidami šia kryptim, turime žinoti, kad *dvasin s kult ros ir tautin s doryb s yra vienintel sritis, kurios pažanga mes tikrai gal tume didžiuotis kit taut tarpe, kur mes jas net ir pralenkti galime ir turime.*

Kas svarbiausia, kad ši sritis ne toki dideli kapital iš m s reikalauja, kaip medžiagin kult ra. Brang s r mai bent šiuo metu ne m s kišeniui, bet nulaužtus stulpelius pašalinti iš Laisv s Al jos galima ir tuš iu kišenium... Tik reikia truput daugiau akylumo ir noro, truput daugiau pastang .“

Tačiau... okupacija, karas nutraukė šią kilnų žmonių ugdymo darbą⁴⁸. Savosios valstybės kirkimas vos prasidėjo, turėjo sustoti. O kita, sukurta užsienyje savosios valstybės programa, kurios pagrindas buvo 1936 metų Deklaracija, tapo, kaip minima, tik savotišku testamentu naujosioms kartoms, kurioms, kaip matyti, mažai rūpi „pilnutinė demokratija“ bei tikrosios laisvės principo gyvendinimas valstybės gyvenime. Ir išties, kaip matome, mums visiškai užtenka tos seniai sukurto sistemos, kuri vadinasi „tiesiog demokratinė“ ir kurioje „dvasinis ir tautinis dorybės“ ne itin vertinamos. O užtenka todėl, kad ji – ši sistema, mūsų manymu, ir be šių dorybių klesti. Tačiau mano nuomone – daugelis egzistuojančių „tiesiog demokratinė“ valstybės, kreiviam visokiausi nelaimi bei katastrofai, ne klesti, o tik gyvuoja. Ir gyvuoja, matyti, todėl, kad mums gina (ir dažnai skmingai) numarinti žmones *tikrosios laisvės* troškulį, si lydami jiems kažką panašaus laimėjimui, kuri, pasak Maceinos, yra pagrindinis žmogaus prigimties apsisprendimas. Juk laimėjimas visada glaudžiai susieta su turėjimu „visko ir visiškai“, tačiau šis turėjimas susietas su materialiniais, labai konkrečiais, bet, deja, nykstančiais dalykais. Gal šis jį nykstumumas, apie kur daugelis nenori net galvoti, ir skatina kai kuriuos žmones kuo daugiau prisistoti, prisistoti bet kuo ir iki kaklo, matyti, tam, kad ne taip būtų galima palikti šią žemę, o juk palikti nori nenori reikėti, apie tai mums neretai primena visokios didžiulio masto įvairios nelaimės, katastrofos ir nesibaigiančios finansinės suirutės, kaip išraiškingi visuotinio nykstamumo ženklai... Tad gal ir dėl šio nykstamumo laisvės principo gyvendinimo problema yra ne tik kad neišsprendžiama, bet išvis *nesprendžiama*, lyg ji būtų visai nereikšminga... Reikšminga – prisistoti materialiniams gėryboms. Todėl ir nenuostabu,

⁴⁸ „XX amžius“ buvo uždarytas 1940 metais rugpjūčio 1 d.

kad keliant laisvės problemomis valdžios atstovai protus veikia miegas. Juk jėgų stymas, pasak Martino Heideggerio, yra „skaičiavimo stymas“, kuris su „apmąstymu“ nieko bendro neturi ir veda prie abejingumo ir visiško proto snaudulio. Tad netrukdykime jį: „nereikia jį žadinti“, jį miegas gilus ir ilgas - vargu ar jie kada nors prabus... O jeigu taip, tada niekas ir nepasikeis: laisvės, teisingumo, meilės principai netaps vyraujančiais mūsų neturinios pavadinimo valstybės (netgi „tiesiog demokratine“ jį nepavadinsi) principais. Atrodo, ne tuo keliu nuvairavom, bet kaipgi teisingai nuvairuosi, neturdamas jokių aiškių rodyklių?.. Tad ar tik ne nebūtai nuvairuojame?..

Tre ia dalis

M S

PERSPEKTYVOS

PASIRINKIMAS LEMIA ATEIT

Iš tikrų pasirinkimas lemia ateit bet kokioje žmogaus veiklos srityje. Tačiau jis yra lemiamas tik tuo atveju, jeigu yra vykdomas. Kalbant apie Lietuvos politinį kelią bei norint, kad jis būtų nors kiek sėkmingas, reikia, kad mūsų pačių pasirinkta demokratija, kaip valstybės forma, būtų vykdoma. Ar ji pas mus vykdoma?.. Manau, kad ne... Kitas klausimas, ar išties demokratija yra pati tobuliausia valstybės forma, o jeigu ne, tai kodėl? Šis antrasis klausimas iš dalies atsako lietuvių kultūrininkai valstybės kūrimo programa „*pilnutis*“ (išskirta mano. - *TM*) demokratijai. Jos autorius, matyt, netenkino tai, ką jie vadino „tiesiog demokratija...“ Jis politinį idealą atsispindėjo jau pačiame programos pavadinime. Programos autoriai buvo tikri, kad šis idealas galimas realizuoti, nes, pasak Girniaus, „ko ne manoma realizuoti, tas nesudaro jokio idealo, o tai tik paprasta utopija“. Taigi idealo siekimas, pasak programos autorių, galėtų patobulinti sistemą, vadinamą „tiesiog demokratija“. Taigi norint vykdyti „pilnutinį demokratiją“, t. y. demokratiją pripildyti turiniu, reikia nenuilstamai veikti, palaikyti dvasiškai gyvą ir veiklią nepasodinti jos, kaip sakė Maceina, minkštą kūdį.

Demokratijos vykdymas yra laisvės - jos pagrindinio principo - vykdymas. Kaip jis gyvendinamas Lietuvoje? Apie laisvės gyvendinimo problemą kalbėjau kiek anksčiau, taigi nenorėčiau vėl gilintis šioje problemoje, nes kiekvienam

„sveiko proto“ žmogui, gyvenaniam mūsų šalyje, aišku, kad šis principas pas mus tik deklaruojamas. O laisvas pasirinkimas, kaip žinia, yra ne deklaracija, o apsisprendimas, skatinantis žmogų veikti. Apsisprendimas už laisvą, kaip demokratinę valstybę pagrindą, suponuoja apsisprendimą už tam tikras vertybes. Taisias vertybes, kurios yra laisvos turinys (žmogiškumas, meilė, tiesa, teisybė) pas mus nėra gerbiamos, nors jos, kažkodėl skiriamos nuo laisvos, mieliai deklaruojamos. Bet vien deklaracija - tai tušti žodžiai, ir tiek. Taigi nenuostabu, kad šios vertybės nyksta. Taisias jų nykimas beveik nieko nebaugina. O gaila, nes, žvelgiant ateitį, iš tikrųjų baisu.

Lyrinis nukrypimas

ANT PRARAJOS SLENKS IO⁴⁹

Mūsų amžius pernelyg „išradingas“... Žmonija, atmetusi amžinias tiesas ir vertybes kaip nereikalingas ir net apgaulingas, taip ir nesupratusi nei jų amžinumo, nei jų absoliutumą, visais manomais būdais stengiasi išrasti naujas tiesas, sukurti naujas vertybių sistemas. Skausmingas amžinųjų tiesų bei vertybių gyvendinimas, matyt, žmonėms pasirodė pernelyg sunkus ir per mažai rezultatyvus, kad vertėtų dėl jų aukotis bei gaišti per amžius prarastą laiką. Kankiniai, šventieji ir herojai laikai negrįžtamai nugrimzdo praeitį. Aukų pakeitė labdara, beveik visada susijusi su nauda sau. O ši nauda - su prekyba. Šiandien prekiaujama viskuo - idiomomis, kuryba, meile, teise, žmonėmis, sėklėmis, garbe, saule, smiliumi, mišku, laukais, gėlavais, šventieji paveikslais... Prekiaujama Dievu... Atrodo, kad

⁴⁹ Čia pateikiamas kiek pakoreguotas ir sutrumpintas mano straipsnis, kuris buvo išspausdintas savaitraštyje „Šiaurės Atėnai“ (1997 12 06, Nr. 47).

pasaulyje nebeliko nieko, ko m s išradingasis amžius nepaband ir, deja, s kmingai, paversti preke.

M s amžius pernelyg talpus - jame tilpo net gana ilgai truk s bandymas gyvendinti amžin žmonijos svajon — sukurti teising valstyb , kurioje kiekvienas gaut visko pagal savo poreikius ir kurioje visiems b t taip gera, kad kiekvienas gal t pasakyti: „Viešpatie, gera mums ia b ti!“ (*Mt, 17, 4*). Taigi pasinaudojus amžinosiomis tiesomis ir pasibais tinai iškraipius amžin sias vertyb s, XX amžiaus pradžioje buvo pabandyta visiems „padaryti palapines“ šioje žem je. Kas iš to iš jo, niekam nereikia priminti - nereg to m sto Didysis eksperimentas skandalingiausiai žlugo. Taigi XX amžius, sužlugus eksperimentui, tapo keršto kaupykla, keršto už sugriautas viltis bei svajones, už apgaul ir mel , už veltui prarast laik . Tas kerštas pasireišk žmoni agresija ir negailestinga t , taip ir nesuprast ir galiausiai prarast , amžin j vertybi revizija. Šiandien revizionizmas reiškiasi bandymu išgalvoti naujas tiesas ir vertybes, kuri gyvendinimas b t ne toks skausmingas ir netgi fatališkas, koks jis buvo Didžiajame eksperimente...

Ta iau... išmin i ir didvyri laikai seniai jau pra j . Didvyriais žmones padaro tik gilus ir tikras tik jimas, o išminiais žmon s tampa keldami savosios egzistencijos klausim ir ieškodami jos prasm s. Bet nei tikr tikin i j , nei išmin i šiandien beveik nematyti - jie kažkur pranyko. Aplinkui - vien keliaklups iautojai bei prekiautojai.

Pasaulis vis panaš ja didžiul turg , o žmon s jame - prekeivius ir pirk jus. Viskas ia matuojama, tikrinama ir vertinama pinigų. Pinigas tapo m s laik simboliu, tai jis - m s „naujoji“ tiesa, „naujoji“ vertyb ir „naujoji“ religija...

Tad gal išties žmonija pamažu artinasi prie savo slenkis io, už kurio vien tuštuma? Atrodo, kad taip ir yra - juk demokratija nepripildyta turinio yra tuštuma.

Taigi, pasikartosiu, nors pasirinkimas ir lemia ateitį, tačiau tik tuo atveju, kai jis tampa vykdomu apsisprendimu. Todėl visai pagrįstai kyla klausimas, kokią valstybę mes statome? Praėjo jau dvidešimt metų po mūsų Respublikos nepriklausomybės paskelbimo, bet statinio, kuris vadinasi *valstybė* net (drįsau teigti) kontroliuoti nematyti. Jei nematyti todėl, kad kiekvienas statinys arba konstrukcija turi turėti pamatus, pagrindą, galimą atramos tašką, ant kurio jis, įstatant, laikosi. O tai, ką mes, kaip manome, statome, jokios atramos neturi. Vaizdžiai kalbant, visur matosi statybinės medžiagos, kurios, tinkamai nenaudojamos, pavirsta šiukšlėmis, nes jos naudojimo terminai baigiasi...

Tad ir vėl grįžtu prie to, nuo ko pradėjau - prie vertybių, dvasinių vertybių, kurių akivaizdi stoka gyvenimui padaro beprasmiškus. Tuomet, kai buvo griauinama ir pagaliau sugriauta komunistinė santvarka, kartu su ja buvo sugriauta ir jos kultūra, ekonomika, finansinė sistema, žodžiu, viskas, kas priklausė šiai sistemai. Kartu su revoliucinėmis permainomis pradėjo nykti ir ankstesnis žmogaus tipas, nors, reikėtų pridurti, žmogaus prigimtis liko ta pati. Taigi naujos valstybės bei visuomenės organizavimo problema tapo dvasinės žmogaus struktūros pertvarkymo problema, nes, kaip rašė rusų filosofas Nikolajus Berdiajevas, „nauja dvasinė struktūra numato dvasinį žmogaus perauklėjimą“. Naujo žmogaus tipo formavimasis vyko ir vyksta priklausomai nuo valdžios politikos ir vertybinių nuostatų. Ir jei *visa* vyriausybės politika orientuota tik materialinius dalykus, nepaiso žmogaus prigimties poreikių bei sieki (štai tau ir „asmens pirmumas“), o vertybių hierarchijoje garbingiausi vietą užima pinigai, vyksta materialaus žmogaus formavimas, t. y. „pinigo žmogaus“ (*A. Maceina*), kuriam dvasinės vertybės mažai terpi. Btent tai mes ir regime šiandieninėje Lietuvoje: formuojasi, jei nepasakius, kad

jau susiformavo, „pinigo žmogus“ su visais jam būdingais vidiniais ir išoriniais požymiais. Ne, tai dar ne visai tas, apie kurį rašė rusų rašytojas Dmitrijus Galkovskis, „debilas su laiminga šypsena ir skaidriomis akimis“⁵⁰, šito dar reikia pasiekti vien tik materialiniais poreikiais visiškai slopinant dvasingumą, o to, matyt, ir nori mūsų valdantieji, formuojantys žmogų pagal savo paveikslą ir panašumą. Tad ne veltui yra sakoma, „ne taip baisus velnias, kaip jo mažyliai“.

Mūsų dvasia šiandien kažkur klaidžioja, nerasdama sau vietos šiame sparčiai materialėjančiame pasaulyje. Taigi visai nenuostabu, kad dvasinė visuomenės būklė mūsų šalyje niekam nerūpi. Daugelis apie tai, kas yra dvasingumas, net nesusimąsto, o gal ir visai nežino, kas tai yra. Todėl ir nenuostabu, kad į klausimą, kas yra dvasingumas, man nė vienas iš apklaustų žmonių nieko aiškaus negalėjo atsakyti. Ir tik vienu atsakymu aš buvau patenkinta: „Tai yra tas, kas šiandien dvesia“... Iš tikrųjų „dvesia“.

Tai kas gi yra šis dvasingumas? Tėvo Aleksandro Menio nuomone, tai ypatinga žmogaus savybė, kuri Biblijoje yra vadinama - Dievo paveikslas ir panašumas. Kitaip tariant, dvasingumas — tai dieviškasis pradas, glūdintis kiekviename iš mūsų. Tad šia prasme visi žmonės yra dvasingi. Šį visiems būdingą dvasingumą tikriausiai galima pavadinti pradiniu arba pirmapradžiu dvasingumu - tai tarsi Dievo ir kartu galimo mūsų apsisprendimo bei kitų mūsų galimybių prisiminimas. Tačiau žmonės šiandien pamiršo Dievą. Kaip kadaise sakė Berdiajevas, turėdamas galvoje savo metą ir kas visiškai tinka dabarčiai, daugelis gyvena taip, tarsi Dievo visai nebūtų. Žmogus pamiršo (norisi tikėti, kad ne visiems laikams), kad jis yra Dievo paveikslas, ir tik kūrybiniai polėkiai, kilnūs, geri darbai

⁵⁰ *Галковский Д.* Безконечный тупик // *Наш современник*, 1992, No. 1.

byloja apie tai, kad mumyse dieviškasis pradas dar negalutinai užgeso. Ta iau daugelis net nesuvokia, kad geru darbu, k rybiniu aktu juose kalba Dievas. Tereikia tik išgirsti J, suprasti, kad tai Jis prabilo mumyse ir kvie ia k rybai, g riui, meilei. Ir jeigu mes atsiliesime Jo bals , dieviškasis pradas mumyse atgims, m s dvasia suplazd s ir prisikels naujam gyvenimui... Bet šiandien žmon s pamiršo savo kilm ir gyvenimas jiems žiauriai keršija - jie nelaimingi ir nelaisvi.

Pamirš Diev , kaip savo Mokytoj ir Pad j j , žmon s eina per gyvenim tarsi be piemens paklydusi avi banda, besivadovaujanti tik savo instinktais ir norais. Ir iš niekur jiems n ra pagalbos. Nepadedą jiems tie, kas privalo pad ti ir apginti, nepadedą jiems j išrinktieji valdžion tam, kad vadovaut , organizuot bei kontroliuot . Nepadedą išrinktieji ir negali pad ti, nes j miegantis protas negali pagimdyti joki nauj id j , kurios tapt valstyb s ir žmogaus veiklos stimulu, varom ja j ga, gaivinā ia bei palaikan ia j viltis. Tautos išrinktiesiems r pi ne žmon s, bet „skānios duonos k snis“, pirmiausia sau - mylimiesiems. Ta iau „skānios duonos k snis“ negali b ti id ja. „Id ja gali b ti demoniška, bet ji niekados n ra skānios duonos k snis“⁵¹. Taigi Lietuvoje galimos id jos iškeistos šit , ne visiems prieinā „k sn“. O neturint id j apie kok valstyb s organizavim formuojant jos sistem galima kalb ti? Juk žinoma, kad bet koks pertvarkymas prasidedą nuo id jos, nes „žmogaus vid sudrumsti gali tik id ja. Id ja turi savyje toki element , kurie yra vadinami *fascinosum*, vadinasi, tai, kas žmog traukia, kas j sužavi savo didybe ir b ties gelmi atsiv rimu. <...> Ir juo id ja yra giliau suvokiama,

⁵¹ Maceina A. Buržuazijos žlugimas // Raštai. - Vilnius: Mintis, 1992, t. 2, p. 332.

tuo labiau ji žmog patraukia⁵². Kelio valstyb s nepriklausomyb pradžioje Lietuvoje vyravo uždeganti, kvepianti id ja, kuri ir suk l revoliucij — svetima valdžia buvo nuversta, atsisakyta senosios valstybin s sistemos ir galiausiai pasiekta, nors ir išorin , nepriklausomyb . Atsirado id ja - atgijo ir dvasia. Ta iau laikui b gant id ja nublanko, neteko kvepian ios galios, o nauj , toki pat patraukli id j neiškilo. Galima kiek nori skelbti „nacionalin s id jos dien “, nuo ši paskelbim id j neatsiras. Nesusiklost Lietuvoje id j sistema, kuri gal t tapti visuomen s ir valstyb s vystymosi pagrindu, palaikan iu žmoni dvasios gyvyb ir neleidžian iu jai užgesti.

Taip jau atsitiko, o tiksliau - d sningai susiklost , kad mes prad jome gyventi „šalia id j pasaulio“ ir tod l m s žvilgsnis savaimė „atsir m daikt “. Tiesa, gyvenimas šalia id j nereiškia, kad id j visai n ra, - tai reiškia, kad valdžia ir kartu žmogus jokiomis id jomis nesivadovauja ir jos gyvena tarsi atskirai nuo žmogaus. O be id j , kaip min ta, žmogaus dvasia apmiršta ir „krypsta žem , šit ap iuopiam ir regim tikrov “⁵³. Ji traukiasi, užleisdama viet grubiai materijai... Ir mums nieko nebelieka, kaip tik tik ti „, ateities roj , kuris ateisi s l ta, bet nuolatine ir nesulaikoma evoliucija“⁵⁴.

Kartais atrodo, kad sovietme iu buvome dvasingesni negu dabar, kai Lietuva atgavo nepriklausomyb ir lyg žengia demokratini pertvarkym keliu. Bet „kadangi demokratija negali dvasios duoti“, nes ji, pasak Maceinos, dvasiškai yra tuš ia, j *b tina* reikia pripildyti turiniu, kad mes „nesibaladotume“ bedvas je erdv je. Ta iau panašu, kad ši erdv mus visiškai tenkina...

⁵² Ten pat, p. 296.

⁵³ Ten pat, p. 295.

⁵⁴ Ten pat, p. 299.

Taigi atrodo, ir ne be pagrindo, kad sovietmečiu buvome dvasingiesni. Anais laikais mūsų žvilgsnis nebuvo „atremtas daikt“, nes tas „daiktas“ tuomet nebuvo visuotinio dėmesio centre, jis nebuvo ir negalėjo būti svarbiausias, nes visa valstybinė sistema buvo pagrįsta nuoseklia tam tikru bei pažiūrų sistema, t. y. tam tikra ideologija, kuri ir neleido žvilgsniui „atsiremti daikt“. Ši ideologija buvo „kalte kalama“ žmogui jau nuo mažens, „kalama“ kaip pats svarbiausias dalykas. Idėjose pirmavo. Jų pirmumas skatino kolektyviškumą, meną, literatūrą, švietimą... Tad teisingas buvo Berdiajevas, teigdamas, kad komunistus galima pulti kaip idėjines žmones, bet ne kaip žmones be idėjų... Taigi anuomet „duonos klausimas“ net negalėjo atsidurti visuotinio dėmesio centre, nes „duonos klausimas“, nors ir visai kukliu, žmoniškumu buvo aprašyti, bet to, pati ideologija negalėjo leisti, kad šis klausimas pirmuot. Viskas tarnavo ideologijai, todėl nenuostabu, kad inteligentija, kaip tam tikru idėjine, neišja ir platintoja, turėjo privilegijuotą padėtį visuomenėje ir valstybėje: ji buvo reikalinga. Tačiau... ir tai, manyčiau, yra svarbiausia, tuometinė sistemos žiaurumas, šturkšti prievarta ir žmogaus teisių bei laisvių nepaisymas sužadino plati dvasinę rezistenciją, kuri, inteligentijos vadovaujama, suvaidino pagrindinį vaidmenį griunant sovietinę sistemą pagrindus. Lietuvoje taip pat, kaip minėta, būtent inteligentija prisim visuomenės pertvarkytojos vaidmenį, skelbdama amžinias laisvės, gerio ir tiesos idėjas... Kas iš to išėjo, mes visi šiandien matome... Mūsų vadų ir jų atstovų valdžios troškulys numarino dvasios troškulį, o nedaugelis tų, kuri dvasios troškulys buvo stipresnis už valdžios troškulį, jau senai pasitraukė iš politikos ir iki šiol stengiasi savo kolektyva palaikyti žmones miršta i dvasi. Bet toki, deja, nebuvo ir nra daug, ženkliai daugiau tų, kurie visas savo galias nukreipia tam, kad gyt ne bet kokios, o būtent „skanios“ duonos klausim. Tod li ir atrodo, kad ne-

reikalingi šiandien šie dvasingieji - inteligentija. Nūnai reikalingi kiti - „pirkliai ir bankininkai“ (A. Maccina), visokiausio plauko verslininkai, biznieriai ir nežinia kieno prezidentai... Tai jie šiandien yra privilegijuotas visuomenės sluoksnius, tai jie šiandien valdo valstybės kūną ir jos vos gyvuojančią dvasią. Ko gi belieka tikėtis? Laukti, kol kiekvienas gal kada nors turės skanios duonos kąsnį?.. Beje, aprūpinti šio kąsniu kitus pirmiau nei save jau yra dvasingumo išraiška, nes, kaip sakė Berdiajevas, - „duonos MAN problema yra grynai materiali, bet duonos problema mano artimiesiems, visiems žmonėms - tai jau dvasinis, religinis dalykas“⁵⁵. Gali kilti klausimas — o kas toliau, jeigu duonos problema taptų mums dvasiniu dalyku? Matyt, tuomet mes pradėtume ją spręsti, galvodami visų pirma ne apie save, bet apie savo artimus... Tai reiškia, kad tada mes išmoktume mylėti savo artimą kaip patys save, tai reiškia, kad tada mes išmoktume „stipriai aprėžti savą laisvę“ dėl kitų, vadinas, dalytis su kitais savo būviu...

Tačiau mažai tikėtina, kad kada nors mums pavyks tai padaryti... Mes turime pripažinti, kad iš tikro pasaulyje nėra daug tokių žmonių, kurie „degte degtų artimo meile“. Šiandien dažnas galvoja ir rūpinasi tik savimi. Taigi ir jo pasirinkamas yra jis pats. O kadangi demokratija yra tokia valstybės sistema, kuri pirmiausia tenkina žmogaus materialinius poreikius, tad ir šios sistemos pasirinkimas visai suprantamas. Tačiau visiškai nesuprantama yra kitkas - kodėl mūsų protas susijo demokratiją vien su materialine gerove, visiškai nepaisydamas jos esmės, būtent to, kad ji yra „laisvės“ vykdymo būdas“.

Pasirinkimas išties lemia ateitį... Demokratijos pasirinkimas pats savaime nėra blogas dalykas, bet, manyčiau, tik tuo

⁵⁵ Бердяев Н. Истоки и смысл русского коммунизма. - Москва: Наука, 1990.

atveju, jeigu pati s voka n ra iškreipta. O ji, atrodo, gerokai iškreipta: apie tai išraiškiai byloja dabartin demokratini valstybi kriz . Tai iau tik tina, kad daugelis ši valstybi vis d lto išsilaikys ir nugal s smarkiai išsipl tusios dabartin s kriz s pasekmes. O m s valstyb l , kuri iš vis j g , aukodama net savo individualyb ir akiai prisiimdama visk , k jai si l Vakarai, verž si ir pagaliau prasiverž Europos demokratini valstybi bendrij , ar paj gs išsilaikyti?.. Gal, bet atrodo, tik tuo atveju, jeigu m s vedliai švies rytoj atsikvoš s ir pasi- kliaus sav išmin i protu. Tai iau j pa i protas vis dar mie- ga, tad vargu ar jie sugeb s vertinti sav išmin i palikim - si lytas savosios valstyb s programas. Taigi miegan io proto išdaigos gali mums brangiai kainuoti...

Bet juk mes kažk statome, manome, kad demokratin valstyb ... Ar išties taip ir yra?..

KOKI VALSTYB MES KURIAME?

Jeigu visas demokratines valstybes priskirsime prie inkvizitorišk , o tam yra pagrindo, nes, kaip min ta, jos vis pirma r pinasi materialine žmoni gerove, tai m s valstyb , kuri vadina save demokratine, nors ir b dama inkvizitoriška, materialine žmoni gerove nesir pina. Jai b dingi kiti inkvizitorišk karalys i bruožai... Apie tai pakalb sime kiek v liau. O dabar v l gr žkime prie opios m s n dienos problemos, kurios nepaj g s išspr sti m s valstybiniai protai, b tent - apr pinti žmones „duonos k sniu“, kad jie gal t išgyventi tiesiogine prasme. Apmaudu, kad, veikti miego, m s valdžios vyrai nepaj g s netgi suprasti šio „k snio“ reikšm , kuri gerai suprato demokratin mis vadinamos valstyb s.

Lyrinis nukrypimas

„Duonos reikšm yra ta, kad per j išeina aikšt n žmogaus ryšys su gyvybiniu pasauliu. Žmogus yra iš šio pasaulio kil s ir jame laikosi. B damas k nin b tyb , jis yra palenktas visoms toms s lygoms, kurioms yra palenktas ir visas gyvybinis kosmas. Joms jis turi nusilenkti, vis tiek ar to nor t , ar nenor t . Gyvybinis alkis kaip tik yra šitos priklausomyb s ženklas. Žmogus alksta ne tik valgio, bet apskritai viso gyvybinio gyvenimo. Gyvyb turi savo nor , savo reikalavim ,

tod l ji alksta ir prašosi patenkinama. Ji alksta maisto, judesio, poilsio, žaismo, priešingos lyties... Beveik visi šie g ryb s al-
 kiai reiškiasi b tinai. Žmogus *turi* pasotinti savo gyvyb , nes
 kitaip ši žus arba bent sunyks, sunaikindama ir b tin atram
 dvasiai. Gali jis šit gyvyb s sotinim apvilkti kult rin mis
 formomis, gali jis teikti jam aukštesn s dvasin s prasm s, gali
 jis j aparžyti ir susiaurinti, gali kai ko net visiškai išsižad ti,
 ta iau savo turiniu ir pa ia savo esme gyvyb s patenkinimas
 visados yra *k ninis*. Šiuo atžvilgiu jis yra žmogui bendras su
 gyvuliais. Jis rodo, kad gyvuliškumas žmoguje yra vienas iš
 esmini jo b ties prad , kad jis yra atrama jam pasaulyje b ti
 bei veikti ir kad tod l gyvuliški reikalavimai negali b ti es-
 mingai atmetami arba nepaisomi. Duona kaip tik yra vis šit
 reikalavim simbolis. Ji išreiškia vis gyvybin žmogaus gyve-
 nim . Duonoje susib ga visos m s gyvyb s šaknys. Gyvyb
 yra taip sukurta, kad ji yra apspr sta šalia jos esan iam objek-
 tui. Ji turi šit objekt imti save, turi su juo susijungti, juo
 pasipildyti, kad gal t nurimti ir išsilaikyti. Duona kaip tik
 yra tasai šalia gyvyb s stov s objektas. Tod l gyvyb duonos
 b tinai ir siekia kaip b tinos savo buvimui s lygos.

ia tad ir gl di tasai pagrindas, kod l duona virsta istorine
 galybe, gydama pasaulin s reikšm s ir pasaulinio vaidmens.
 Gyvybinio alkio patenkinimas yra b tinas žmogui ne tik tod l,
 kad jis *b t* , bet ir tod l, kad jis *laimingai* b t . Psichologin
 subjektyvin laim yra ne manoma tol, kol žmogus yra alka-
 nas. Alkis yra vienas iš ryškiausi nelaimingumo ženkl . Alkis
 rodo, kad žmogaus b tyb je yra kažkokie plyšiai, kuriuos reikia
 užpildyti. Tai yra toks savaime aiškus dalykas, kad jis mums
 neatrodo es s kokia nors problema. Ta iau iš tikro jis yra ne-
 paprastai prasmingas ir gilus. Kadangi gyvybinis alkis reiškiasi
 b tinai ir reikalauja b tinai patenkinamas, tod l visi, kurie nori
 b ti laimingi jau šioje tikrov je, pirmoje eil je stengiasi š alk
 pasotinti. *Sotumas virsta pirmaeilu ir pagrindiniu j siekimu*

(išskirta mano. — *TM*). *Laimingi šioje žemėje gali būti tik tie, kurie yra sotūs.* „Palaiminti sotieji“ yra žemiškas kalnų evangelijos dainis. Be abejo, sotumas dar neišsemia visos subjektyvios psichologinės laimės. Jos turinys yra žymiai platesnis negu tik duona. Tačiau duona yra šio turinio pagrindas, kuris laiko visą subjektyvią laimės statiną. Sotumas yra pagrindas, ant kurio jau galima statyti visą tolimesnį psichologinį laimę.

Todėl kova už duoną yra kova už žemiškosios savo laimės pagrindus. Žmogus, kuris stengiasi būti laimingas jau šioje tikrovėje, savaime kovoja už duoną kaip už savo laimės nepakeičiamą šlygį. <...> Inkvizitorius todėl teisingai pastebi Kristui: „Tu pasakei, kad žmogus yra gyvas ne vien tik duona. Bet ar Tu žinai, kad kaip tik šitos žemiškos duonos vardu žemės dvasia sukils prieš Tave, kovos su Tavimi ir Tave nugals; kad visi eis pasikuijį šaukdami: „Kas prilys šiam žvėriui? Jis davė mums dangaus ugnies! Ar Tu žinai, kad *praeis šimtmečiai, ir žmonija savo išminties bei mokslo lėpomis paskelbs, jog nėra jokio nusikaltimo, jokios nuodėmės, tikrai — alkis* (išskirta mano. - *TM*)“. „Pasotink juos ir tuomet reikalauk dorybi“, - jie sirašys savo žygių vieliuose, su kuriomis jie eis prieš Tave ir sugriaus Tavo šventovė“. Tai yra visai nuoseklus istorinis žmonių posūkis. <...> *Žmonijos nusigrįžimas nuo Kristaus yra nuosekli jos* (minios. — *TM*) *apsisprendimo už žemišką laimę išvada.*

<...>

Žinodamas, kad duona yra žemiškosios laimės pagrindas, jis (inkvizitorius. — *TM*) pasistengs savo karalystėje žmones visą pirmą pasotinti. Tą keičiant metams, vargšai prie naujojo babiloniško bokšto statybos, žmonės galėję sėdėti, kad savo alkio jie patys nenuramins. Todėl atėjus inkvizitoriui maldaudami: „Pasotink mus, nes tie, kurie mums buvo žadę dangaus ugnies, jos nedavė“. Inkvizitorius pasotins juos ir užbaigs jį bokštą, nes jį užbaigti galės tik tas, kuris pasotins žmones. Babiloniškasis bokštas iš tiesų yra žemiškosios laimės simbolis. Bet šios

laimis susikurti alkani žmonis negali. Tod l jie meta vis savo darb ir ieško, kas juos pasotint . Š laimis bokšt t kstant met jie stat Kristaus nepaneig . Galimas daiktas, kad jie stat j net pagal Kristaus nurodymus <...>, slapta ta iau tik damiesi, kad gal gale visas šis darbas pasiseks ir žem je bus kurtas rojus. Ta iau pamat , kad Kristaus kelias ligi j ieškomos žem s laimis neveda, kad jie šio „laimis bokšto“ negali užbaigti, nes n ra sot s, jie nusigr žo nuo Kristaus ir atsikreip antikristin inkvizitorin gyvenimo prad , kuris dav jiems duonos ir tuo b du užbaig šio bokšto statyb “⁵⁶.

Taigi b tent „duona“ tapo demokratini valstybi pagrindu. Matyt, demokratini santvark k r jai visai rimtai atsižvelg tai, kad laimis yra pagrindinis žmogaus prigimties apsisprendimas. Tai buvo teisinga, nes kuriant valstyb , žmoni troškim b tina paisyti. Ta iau, atrodo, kad jie šiek tiek primiršo svarbiausi demokratijos pagrind - *laisv* , kurios turinys yra, kaip ne kart min ta, žmogiškumas, meil , tiesa ir teisyb , žodžiu, *visai kita* „duona“... Galima tik numanyti, kad tai ir tapo dabartin s visuotin s demokratini valstybi kriz s priežastimi. Juk tokiose valstyb se yra „tik alkanieji ir sotieji“, tad ir „nuod m s ir doryb s ia nyksta“. Bet...

Lyrinis nukrypimas

(*t siny*s)

„Bet sykiu ia nyksta ir *laisv* (išskirta mano. - *TM*). Inkvizitorius b dingai pastebi ir paaiškina, kod l jis su savo šalininkais gal s žmones pasotinti: „Niekados, niekados jie

⁵⁶ *Maceina A.* Didysis inkvizitorius // Raštai. - Vilnius: Mintis, 1990, t. 3, p. 143-1946.

patys sav s nepasotins. Joks mokslas neduos jiems duonos, kol jie bus *laisvi*“ (išskirta mano. - *TM*). Tod l išalk žmon s ateina ir sudeda „savo laisv prie m s koj sakydami: „Ver iau padarykite mus vergais, bet pasotinkite“. Inkvizitorius pabr žia š d sn kaip princip : „*Duona ligi soties ir laisv yra nesuderinamos.*“ Pabr žimas labai nuostabus. Kod l gyvybinio alkio pasotinimas yra nesuderinamas su laisve? Kod l žmogus, nor damas b ti sotus, turi išsižad ti laisv s ir virsti vergu? Kod l laisvas gali b ti tik tas, kuris yra alkanas? Duonos ryšys su vergiškumu ir laisv s ryšys su alkiu pasidaro labai paslaptingas. <...>

Šit ryš mums nušvie ia Kristaus žodžiai <...>: „Žmogus gyvas ne viena duona“ (*Mt 4,4*). Tai reiškia, kad žmogus, be fizin s savo gyvyb s, turi dar ir dvasin gyvyb , kuri taip pat reikia išlaikyti ir išvystyti, ta iau jau nebe duona... Duona n ra vienintelis žmogiškojo *buvimo* pagrindas, nes fizin gyvyb n ra vienintelis žmogiškosios *b ties* pradas. Ta iau jeigu ne viena duona žmogus yra gyvas, savaimė aišku, kad *ne vienos tiktai duonos žmogus ir alksta*. Šalia gyvybinio alkio, žmoguje esama ir dvasinio alkio... Šit aukštesn alk atskleid pats Kristus Kalno pamoksle sakydamas: „Palaiminti alkstantys ir trokštantys *teisumo* (išskirta mano. — *TM*), jie bus pasotinti“ (*Mt 5, 6*). Teisyb ia yra tasai objektyvus turinys, kuriam yra apspr sta žmogaus dvasia. Kaip duona yra objektas fizin s gyvyb s, taip teisyb yra objektas dvasin s gyvyb s. Kaip duona simbolizuoja visa tai, ko trokšta ir ieško k nin žmogiškosios prigimties s ranga, taip teisyb simbolizuoja visa tai, ko ieško ir trokšta žmogaus dvasia.

Bet kaip tik šitoje vietoje mums atsiskleidžia vienas labai savotiškas žmogiškosios prigimties bruožas. Kadangi žmogus yra vienas ir vieningas, tod l k ninis alkis jame susipina su dvasiniu alkiu, vienas antr paremdami ir vienas antr stiprindami. K no alkis visados nurodo aukštesn dvasin alk , o

dvasinis alkis pasilieka k no alk patenkinus. Dvasia ir k nas žmoguje yra taip glaudžiai susij , kad vieno gyvenimas daro takos kito gyvenimui. Nagrin dami šias sąjas, mes susekame nepaprastos svarbos d sn , kur galima šitaip išreikšti: *k no alkio pasotinimas niekad os n ra pilnas, jeigu n ra pasotinamas ir dvasios alkis*. <...> *Žemiškoji duona pasotina žmog tik tuo atveju, kai sykiu su ja jis valgo ir dangaus duonos Kristaus skelbiamos teisyb s pavidalu*. Duona ir teisyb yra neatskiriama susijusios. Tai yra gilus žmogiškosios b ties ir žmogiškojo gyvenimo d snis.

Inkvizitorius gerai suprato šit d sn ir tod l žinojo, kad kol žmon se bus gyvas teisyb s alkis bei troškulys, tol duona j nepasotins, tol jie bus amžinai alkani, neram s, neklusn s ir maištingi. Reikia išnaikinti šit aukštesnio turinio alk . Reikia padaryti, kad žmon s alkt *tiktai* duonos, kad jie b t gyvi *tiktai* duona, kad teisyb virst jiems tik svajone, kuri kartais švysteli tarsi tolimas žibur lis, bet nebevilioja ir nebedegina. Tuomet, *tiktai tuomet* j pasisotinimas duona bus tobulas ir jie, jos gav , bus ram s ir laimingi. Bet juk *teisyb s alkis kyla iš laisv s*. Žmogus trokšta aukštesnio turinio tod l, kad jis yra atpalaiduotas savo esme nuo šio medžiaginio pasaulio, nuo vis jo objekt ir sri i . Laisv , kaip aukš iau buvo sakyta, yra nuolatinis kvietimas idealin tikrov . Ta iau kol šitas kvietimas yra gyvas, tol žmogus negali nurimti šioje tikrov je ir tol jis negali b ti šios tikrov s turiniu sotus. Reikia tad sunaikinti žmoguje laisv . Reikia, kad jis pats laisv s išsižad t , j paneigt , pats leist si pavergiamas. Tuomet niekas jo aukšty n nebekvies, tuomet jis pasidarys visišk as *šios* tikrov s gyventojas ir tuomet duona bus jam *vienintelis* jo alkio objektas kaip ir gyvuliui. Inkvizitorius taip ir padar : jis pa m žmogaus laisv , o dav jam duonos⁵⁷.

⁵⁷ Ten pat, p. 146-148.

Manau, kad žmonėms apsirpinimas duona yra vis valstybi, save vadinanti demokratine, būdingas bruožas. Tai slypi tam tikras paradoksas. Laisvė, kaip pagrindinis demokratijos principas, kur deklaruoja ir pabrėžia visos šios valstybės, tampa savotišku maino arba pasirinkimo objektu. Ir reikia pripažinti, kad „duona“ beveik visada laimi. Kartą daryti su dvasios troškimais, kurie pasireiškia sunkiai nusakomu *kažko* (aukštesnės, idealinės tikrovės?) ilgesiu. Jiems numarinti demokratiniuose valstybėse yra nemažai priemonių. Nuo seno skambės kaip varpas minios reikalavimas „Duonos ir žaidimų“ – tai yra visiškai patenkinamas. Pas mus šis minios reikalavimas vykdomas iš dalies: duonos „duoda“ mažai ir jos „kūsnis“ kasdien sparčiai mažėja, nes mokytis sistema visiškai išbalansuota. Tiesa, žaidimų bei žaismo neturėta, pavyzdžiui, šlykštus stručių kiaušinių valgymas, maudymasis purve, kiaulės (tegu ir jūros) šventė, „šipsoniukų dalijimas“ (kas tai?!), muilo burbulų pūtimas. Lukiški aikštėje, tapęs, kaip teigia žiniasklaida, tradiciniu (tad ne veltui Fiodoras Dostojevskis sakė, kad inkvizitoriškoje karalystėje žmonėms tam tikra prasme tampa „idiotiški“) Mes kiekvieną dieną kažką švenčiame: ne gyvenimas, o ištisa šventė, taigi teisi buvo Poetas: „mūsų dienos kaip šventė, kaip žydėjimas vyšni...“ Kartą dar būtų galima pridurti? Kvailys iš, pasišovusi užgesinti dvasios troškulius pas mus gyva galybė, tik „duonos“, dejuoja, trūksta, tiesa, toli gražu ne visiems... Bet kartą daryti su ta paslaptimi laisvė, kurios turinio niekas nenori suprasti, šis moninti, juolab mąginti vykdyti. Tai ištis klausimas klausimas, kuris turėtų nustoti būti tik klausimu, o pavirsti bendru reiškimu. Bet kol žmogus rėpintis vien *tik* duona, jam nerūpi dvasia. Tačiau, pasak Maceinos, „*laisvam žmogui duona yra teisybės ženklas*“. Vadinas, tam, kad duona taptų žmogui teisybės ženklu, reikia būti laisvam, vadinas, žmogiškam, geram, mylinčiam... O tol, kol „dvasinis alkis“

s kmingai marinamas, žmonijos šis „Paverkite mus, bet pasotinkite!“ liks pagrindiniu jos šiu, atspindiniu visus jos troškimus.

Lyrinis nukrypimas

(t *sinys*)

„„Paverkite mus, bet pasotinkite!..“ Šitas šis aidi visoje pasaulio istorijoje.

Juo labiau auga žmonijos skaičius pasaulyje, juo didesni ir skaičius t, kurie dangaus duoną iškeičia žemės duoną. Apsisprendimas už fizinį savo reikalą tenkinimą pametant dvasinius reikalus sudaro t didžią istorijos tragediją, tiesiog apokaliptinį katastrofą, kuri gresia žmonijai... Pastaraisiais laikais pergyvenome ištisą eilę ideologijų, kurios visos atsiradę žemės duoną ir norėjo jos padedamos sukurti laimingą šioje tikrojoje. Šiandien didelė ši ideologijų dalis jau yra žlugusios. Tai jau jos žlugimo dėdėlto, kad pasaulis būtų apsisprendęs už dangaus duoną, bet dėlto, kad atėjo kitos ideologijos, kurios duoną ne tik skelbė, bet ir jos apsiėmė turėti. Jos dykumą akmenis buvo pavertusios duona, todėl minios ir nubėgo paskui jas. Tai jau pati žemės duona, pakeičius tik savo pavaldumą. Ji buvo silpnai loma bei duodama, tiksliai kitokiu vardu. Tai jau savo esmėje ji pasiliko ta pati: *verg alkio sotintoja*. Pasaulis šios duonos turbūt niekada nebuvo taip ištroškęs kaip dabar - po visų prajusių baisių, po vargų ir kančių. Inkvizitorinis duonos problemos išsprendimas šiandien net aktualesnis negu seniau. Šis „Paverkite mus, bet pasotinkite“ pradeda būti dabar vykdomas visu plotu. Mes pamažu, bet nesulaikomai artinamės sotumo, ramybės ir gerovės tarpusavyje, tačiau tuo pačiu nelaisvės, neapsisprendimo ir nesavos sąžinės laiką. Milijonai sudeda savo laisvę, savo garbę ir savo sąžinę po juos pasotinusią žmonių kojomis. Jie pasidaro

ram s ir laimingi. Ta iau tuo pa iu jie išsižada aukštesnio gyvenimo, išsižada *teisyb s alkio*, kuris vienintelis padaro žmog laisv ir kuris vienintelis j iškelia viršum gyvulio. Inkvizitorinis pradas ateina pasaul švelniu, net maloniu, ta iau labai aiškiu pavidalu. Duonos problema perskiria istorij du frontus, ir ši front grumtyn se slypi busimosios istorijos paslaptis“⁵⁸.

Kartais atrodo, kad šios paslaptys pradeda aišk ti, o gal iš tikro - tik atrodo. Ta iau tai, kad gerov , sotumas, ramyb - žodžiu, visa tai, k išvardijo Maceina ir k iš vis j g m gina šiandien palaikyti ir išlaikyti vadinamosios demokratin s valstyb s, pastaruuju metu prad jo smarkiai klib ti. Matyt, tuštuma, kuri ilgus metus gyveno ši valstybi statiniuose, pamažu prad jo jas griauti... Ar sugriauš?...

Ta iau gr žkime prie inkvizitoriškos karalyst s, kuri, atrod, yra m s pažangi demokratin valstybi „pirmavaizdis“. Kaip j galima b t pavaizduoti?

Lyrinis nukrypimas

(*t sinys*)

„Koks tad yra šitas inkvizitoriškosios karalyst s vaizdas? Kaip kuriasi ir kaip išsivysto gyvenimas, kuriame vietoje laisv s yra duona, vietoje apsisprendimo — vergiškas klusnumas ir vietoje meil s - prievarta? Kaip atrodo žmogus, išsižad j s aukštesnio alkio, savos valios ir savos asmenyb s? Šitie klausimai yra ne tik teorinio pob džio. Jie turi ir didel s praktin s vert s. Pastar - j keli šimtme i gyvenimas jo nuolatine inkvizitoriškosios karalyst s k rimo linkme. Savo pa i akimis mes reg jome šios karalyst s iškilim . Mes reg jome žmog , vainikuojant

⁵⁸ Ten pat, p. 157-158.

karaliais tuos, kurie jam žadėjo duonos; savo sąžinę sudedantį į rankas tų, kurie už jį mąstė ir sprendė; savo asmenybę paneiriantį į kolektyvą tautos, rasės ar klasės pavidalu. Todėl Dostojevskio legendoje nupieštas šitokio žmogaus vaizdas yra ne kas kita, kaip mūsų dienų vaizdas. *Inkvizitoriaus karalyst niekadoms nebuvo pasaulyje tokia ryški ir mums taip artima, kaip dabar.*

<...>

Stebint kai kurių moderninių valstybių išsivystymą, galima paregėti, kiek jos buvo nukopijavusios inkvizitoriaus karalystės santvarką. *Inkvizitoriaus karalyst buvo vis ši valstybi pirmavaizdis.* Net sąmoningai ir nežinodami inkvizitoriaus planų, šių valstybi vadovai jas kūrė ir tvarkė taip, kad jos pasidarė inkvizitoriškosios idėjos įsikūnijimas visai konkrečiu pavidalu. Kai žmogus pradeda eiti savęs nužmoginimo keliu, jis juo eina visiškai vienodai ligi pat galo, vis tiek ar jis bus šešioliktojo šimtmečio inkvizitorius, ar dvidešimtojo diktatorius, nes laikas čia nebetenka reikšmės⁵⁹.

Iš tikrųjų laikas čia nebetenka jokios reikšmės: tą patį mes galime pasakyti ir apie savo metą... Tačiau kad ir kaip mes peiktume demokratijos santvarką, netgi priskirdami ją prie inkvizitoriškų, kitos geresnės valstybės valdymosi sistemos dar niekas nesugalvojo, nors, kaip minėjau, lietuviai, matydami visus demokratijos trūkumus, buvo sumanę padaryti ją tobulesnę. Bet jų mintimis bei valstybės kūrimo programomis niekas, atrodo, rimtai nesusidomėjo.

Tad kokie yra demokratijos pranašumai? Pagrindinis pranašumas yra tas, kad ji, kaip sakė Maceina, teikia laisvę. Tačiau kam reikalinga ta laisvė? Atsakymas gal net pernelyg aiškus: tam, kad pripildytų demokratiją turiniu, kurį „pasigaminti“ tu-

⁵⁹ Ten pat, p. 187; 192-193.

rime mes patys, juolab kad galimam žmogaus sukurtam turiniui demokratinėse valstybėse yra atrama - duona, kuria „žmogus turi (ir gali. - *TM*) pasotinti savo gyvybę, nes kitaip ši žus arba sunyks, sunaikindama ir bėtiną atramą dvasiai“. Taigi duona yra būtina dvasiniam išsivystymui. Pasak Maceinos, duona gali pasotinti žmogų tik tada, kai kartu su ja jis valgys ir kitoki duoną - „dangaus duoną“, kuri bus jam svarbesnė, nes kaip tik ji taps jo apsisprendimu. Tuomet, reikia manyti, laisvė nebūs „neiginiu“, o taps teiginiu - apsisprendimu, kurį jis vykdys visame savo gyvenime. O kol žmogus nepajūgia apsispręsti, tol jis ir vaikišios tarsi ant peilio ašmenų. Šio vaikišiojimas ant peilio ašmenų akivaizdus dabartinėje Lietuvoje. Atrodo, kad šis vargšelis tuoj nukris, suduškęs skeveldras... Nukris todėl, kad jia jis neturi jam reikiamos svarbios atramos - duonos, kuri teikia (ne duoda, o suteikia su lygiasiomis turimi) žmogui išsivysčiusios demokratinės valstybės, seniai supratęs, kad duona yra „pagrindinis žmogiškosios prigimties apsisprendimas“. Lietuvoje duona yra didžiausia dabartinės problema, nes su lygiasiomis, kurios turėtų būti valstybės sudaromosios turimi, labai menkos, o turimi pakankamai - tai vien valdžios privilegija. Maniau, tai atsitiko todėl, kad žmogaus ir valstybės santykiai nuo pat mūsų savarankiškos valstybės laikų buvo gerokai iškreipti. Ir nors Lietuva prasiveržė europinei demokratinėse valstybėse sandraugai, tai, deja, nieko neišsprendė. Kartais net susidarė spėjimas, kad Lietuva visiškai neatitinka jokių demokratijos standartų, o jos „demokratiški“ apdangalai apgaulingi, nes joje slypi paniekos žmogui, melas, apgaulė, šmeižtas... Taigi „gyvybinis alkis“ vis stiprėja ir darosi nepakenčiamas. *„Gyvybinis alkis yra toji vieta, kuri atsiremia ir kurioje sėdinti antikristinė sąjuga...“* Tad kokią valstybę mes kuriame? Stebint mūsų valstybės gyvenimą, visa kas joje vyksta, galima daryti išvadą, kad mes, deja, kuriame valstybę, kurioje paklika galvų Kainas...

VALSTYB - PABAISA⁶⁰

O kaip kitaip galima pavadinti valstyb , kurioje mes regime Kaino prisik lim ? Savo laiku Antanas Maceina mus persp jo, kad tai gali atsitikti. Savo straipsnyje „Kaino prisik limas“ jis raš : „Pasitaiko laik , kada Kainas šven ia savo prisik lim . Pasitaiko laik , kada kainiškoji dvasia atgema ne tik atskiruose žmon se, bet ir ištisose bendruomen se, net tautose“. žvalgus filosofas tarsi numat savo tautos likim . Ta iau kaip suprasti, pajusti, kad Kaino laikas at jo? Filosofo atsakymas visiškai aiškus: „Kur tik randame *Dievo, žmogaus ir žem s* neapykantos (išskirta mano. - *TAT*), ten visur jau iame prisikeliant Kain “⁶¹. Deja, šiandien mes vis tai iš tikr j „randame“ Lietuvoje. Ta iau kaipgi pasireiškia ši neapykanta?

Neapykanta Dievui visada pasireiškia tada, kai valstyb je „sitvirtina antikristin s j gos“, o j sitvirtinimo priežastys yra spar iai plintantis žmoni nuskurdinimas ir kult ros pa-neigimas. Žmoni „gyvybinis alkis“ (pla i ja prasme), kurio nepaiso m s valdžios atstovai, leidžia šioms j goms sišaknyti ir sikeroti m s gyvenime. Ta iau „ne apie tai sukasi m s dien mintys, kad daug kam stinga pragyvenimo, kad daugelis skursta ir alksta, bet pirmoje eil je apie tai, kad ekonominiai

⁶⁰ Rašydama š skyri iš dalies r miausi savo straipsniu „Savoje šalyje pranašų neb si“, išspausdintu savaitraštyje „Šiaur s At nai“ (1995 05 06, Nr. 18).

⁶¹ *Maceina A.* Kaino prisik limas: esminiai bolševizmo bruožai // Raštai, - Vilnius: Margi raštai, 2007, t. 12, p. 211, 280.

tr kumai yra paliet žmog kaip *asmen* (išskirta mano. - *TM*), kad jie yra žmog paniekin ir pažemin. Žmogus gali gyventi ir dideliame neturte, bet kol jis jau ia žmogišk j vert , kol neturtas nesik sina ant žmogiškojo kilnumo, tol jis yra tik atsitiktinis dalykas, kuris gyvenimo problemos nesudaro“⁶². Didžiausia m s dabarties problema kaip tik yra ta, kad „ekonominiai tr kumai“ pasik sino žmog kaip *asmen*, j paniekinio bei pažemino. B tent taip dabartiniu metu ir pasireiškia *neapykanta žmogui*. Ši neapykanta glaudžiai susieta su neapykanta Dievui, kuris b damas Meil , sak myl ti savo artim kaip save pat , vadinasi, nedaryti jam pikt , neskriausti, r pintis juo bei dalytis. O *neapykanta žemei* - tai nuoseklus padarinys tos didžiul s nemeil s bei nepagarbos, kur sivyravo mumyse kaip Kaino antspaudas. Sunku keliauti per Lietuv , nes skaudu ži r ti išdraskyt , apleist , apipl št , dirvonuojan i bei prišiukšlint žem ... Ir dažnai pagalvoji, kod l tai atsitiko ir kod l tai prasid jo, kod l tai gijo tokius mastus? Knygos pradžioje m ginau šiuos klausimus atsakyti. Dabar priminsiu vienu sakiniu: sikerojo, matyt, tada, kai Atgimimas virto „išsigimimu“, o prasid jo - kai griovimo dvasia išskleid savo sparnus virš Lietuvos. Juk griovimas yra velnio nuostata, bylojanti apie neapykant Dievui K r jui, žmogui k r jui ir Žemei - T vynei. Gaila, kad ši neapykanta tarsi neju iomis prasiskverb ir m s sielas - žmogus, padedant (netiesiogiai) valdžiai, prad jo ardyti save, savo šeim , griauti savo namus, vogti bei žudyti savo artimuosius... Taigi vyko, kaip raš Maceina, „artimo meil s iškeitimas neapykant ...“

Kur m s šalyje dingsta Europos S jungos milijardin s l šos, skirtos statyboms, vairiems projektams bei kitiems rei-

⁶² Maceina A. Socialinis teisingumas: kapitalizmo žlugimas ir naujos santvarkos socialiniai principai // Raštai. - Vilnius: Mintis, 1992, t. 2, p. 11.

kalams spr sti siekiant pagelb ti žmon ms?.. K duoda nesi-
baigiantys auditai?.. K reiškia vis augantys mokes iai — už
šalt vanden , už „gyvatukus“, už energijos matuoklius, už
elektr , už išrašomus mok jimo kvitus ir t. t.?.. K dar sugal-
vos m s „išmintingi“ valdžios vyrai, kad ir toliau vykdyt
savo žmogaus apipl šin jimo politik ?.. Kiek dar bus prigal-
vota visokio plauko komisij , kurios svarstys nieko nereiš-
kian ius m s gyvenimo klausimus, kaip, pavyzdžiui, ilgas
bei nuobodus svarstymas atseit nereikalingo mums laiko kai-
taliojimo, nes tai žalinga žmoni sveikatai (koks jaudinantis
r pinimasis žmon mis)? Kaip ilgai m s žiniasklaida (o kar-
tu ir vadinamoji „etikos sarg “ komisija) svarstys, ar žodis
„boba“, savo laiku mestas Prezident s adresu, žeidžiantis ar
ne? Svarst ilgai, kol žmoni susidom jimas neatsl go... Ta-
iau panaši „byl “, kurios baigiasi tik šnekomis, ir šiai ko-
misijai, ir žiniasklaidai tikrai netr ksta: tai ir seim n -šok j
byla, ir seim n -suk i , ir... K darysi, žmon ms, kaip sak
vienos populiarios televizijos laidos ved jas, reikia „skani
k sneli “... O toki „skani k sneli “ „iškasama“ daug: „pri-
sotina“ žmones vienu, kaipmat atsiranda kitas. Pavyzdžiui,
kai vadinamoji „pedofil byla“ prarado žmoni susidom ji-
m , tuoj pat atsirado kit , ne mažiau „patraukli “ byl ir by-
leli ... „Ži rim, k turim“... Atrodo, kad gyvename „neg s-
dint idiot “ šalyje, kurie kartais patys nežino nei k daro,
nei k šneka, žodžiu, - „surašo savo kult rin pj v“ (taip
„išmintingi“ pareišk laidos, skirtos konkursui „Tikime lais-
ve“, dalyvis). Nustebau išgirdusi tok , švelniai tariant, keis-
tok pasisakym . Ta iau ko ia steb tis?.. Maceina teisingai
sak , kad inkvizitoriškoje karalyst je žmon s „suvaik ja“: j
protas pasidaro „kuklus“. Švelniai pasakyta, ta iau Maceina
ia pat prid r , kad „*Inkvizitoriaus karalyst je žmon s darosi
tam tikra prasme idiotiški*“. domu, ar greitai jie prad s dai-

nuoti „vaikiškas daineles“? Manau, kad jau pradėjo, o greitai pasišokdami ir visai „sidainuos“, nes „iš inkvizitoriaus karalystės yra pašalinama ne tik žmogiškoji didybė, bet ir žmogiškoji rimtis“⁶³, priduriau — ir protavimas. Žmogiškosios rimties, didybės bei protavimo mūsų žmonėms, juolab mūsų politikams išties trūksta, beje, kaip ir elementarios kultūros — ir žmogiškosios, ir politinės. Tačiau ko tikėtis, jeigu kultūra negerbiama, ji tarsi nemiela podukra, kuriai retkarčiais, sukandus dantis, reikia numesti kokį graš... Kultūra juk ne „žaismas“, ypač toks, koks buvo organizuotas mūsų tūkstantmečio šventimas, kai or buvo išleista daug (devyni, o gal daugiau?..) milijonų, tiesa, nemaža dalis jų dar kažkur dingo... „Žaismas“ pas mus yra toks svarbus dalykas, kad joki pinigų negaila: ją galima ir save parodyti, ir kitus pasižirti, o svarbiausia — nustebinti ir „žaismo“ mastais, ir išlaidavimu. Matyt, tai turėtų reikšti, kad savo liaudies džiaugsmui mums nieko negaila. Bet kažin, ar ką nors nustebinsi. Tačiau „žaismas“ vietoj kultūros save pateisina — juk jis yra bėdas atitraukti žmonius dmes nuo nuolat blogjanios materialinės jų padėties. Be to, tai gana veiksmingas būdas padaryti juos... „idiotais“. Tad nieko nuostabaus neatsitiks, jeigu netrukus pas mus sivyraus „debilas su laiminga šypsena ir skaidriomis akimis...“ Juk Europoje (o ypač Amerikoje) visi šypsosi (tiesa, dabar gal ne taip plačiai kaip anksčiau) dirbtiniais dantimis. Pas mus gi šypsosi ne taip dažnai ir ne taip plačiai, matyt, pinigų protezams neužtenka... O juk norėtusi, kad žmonės kuo daugiau šypsotųsi — šypsotųsi nuo gyvenimo pilnatvės. Valdžia taip pat to nori, bet (jos intencija kita) dėl kitų priežasčių: džiugi žmonių šypsena būtų lyg jos

⁶³ Maceina A. Didysis inkvizitorius // Raštai. - Vilnius: Mintis, 1990, t. 3, P. 191.

veiklos pripažinimo ženklas. Ta iau... tauta nesišypso — žmon s gelb jasi, b gdami besišypsas ias šalis. Žmon s b ga ne tik nuo skurdo, bet, many iau, pirmiausia nuo pažeminimo bei paniekinimo.

Taigi, manau, valdžios, kuri yra „valstyb s galva“, vadovaujanti sud tingam valdžios aparatui ir atstovaujanti valstybei⁶⁴, ir žmoni santykiai, norint išvengti valstyb s bankroto, turi b ti stropiai apibr žti, nes šie santykiai yra vienas iš svarbiausi kelrodži , kuriant iš tikr j demokratin valstyb . O m s šalyje šie santykiai, galima sakyti, tiesiog tragiški. Maniau, kad ia pirmiausia reik t kalb ti apie *valdžios* ir *asmens* santykius, nes b tent šiuose santykiuose kaip veidrodyje atspindi visos m s gyvenimo negerov s, o m s vadinam j demokratij „ištinka sunkumai“, kurie kyla d l „demokratijos s mon s kriz s“, asmens sampratos nuosmukio, demokratijai išaukl t vad stokos, visuomeninio atsakingumo pajautimo sumenk jimo. Visa tai ne tik m s šalyje, o apskritai - ne vienoje šalyje gali sužlugdyti demokratij ⁶⁵, o k kalb ti apie jos užuomazgas...

Taigi gr žkime prie valdžios (valstyb s) ir asmens santyki , nes šie santykiai kaip tik ir sudaro demokratijos pagrind . Priminsiu, k apie šiuos santykius bei j svarb kalb jo savosios (lietuviškosios) valstyb s pagrind k r jai. B dinga, kad ir pirmoje savo programoje „ organiškiosios valstyb s k ryb “ ir antroje - „ pilnutin demokratij “ šie santykiai buvo apibr žti kaip valstyb s *tarnavimas* žmogaus asmenybei. „Žmogus, kaip asmuo, yra aukštesnis pradas už visuomenin gyvenim ir tuo pa iu už valstyb “, - sakoma pirmoje programoje ir pa-

⁶⁴ *Gimius J.* Tauta ir tautin ištikimyb // Raštai. - Vilnius: Mintis, 1995, t. 3, p. 16.

⁶⁵ pilnutin demokratij // Ugninis stulpas, p. 548.

aiškinama, kad taip yra todėl, kad „asmuo yra ne tik vertybiškai r įsijęs<...>, bet ir pats nelygstama vertyb“⁶⁶. Tada paįmint mes randame ir kitoje j programoje „ pilnutin demokrati- j“, kurioje jos autoriai pabr žia, kad „*ne žmogus valstybei, bet valstyb žmogui turi tarnauti*“; „*Demokratija gali b ti atremta tik tam tikr žmogaus samprat , b tent, kad žmogus yra nelygs- tamai vertinga asmenyb <...>* Iš vienos pus s, *žmogaus asmuo* yra vertyb pati savimi, todėl *negali b ti naudojamas kaip prie- mon kam nors* (išskirta mano. - *TM*). Iš antros pus s, savo esme *žmogus* yra suaug s su bendruomene, todėl *negali elgtis savavališkai* (išskirta mano. - *TM*). *Kur n ra šitokios žmogaus sampratos, ten negali b ti n tikros demokratijos sampratos*“⁶⁷ (išskirta mano — *TM*).

Dabartin je Lietuvoje tikrai n ra tokios žmogaus sampra- tos, vadinasi, n ra ir tikros demokratijos sampratos. O jei šios sampratos n ra, tai akivaizdu, kad tai, k mes kuriame, labai nutolo net nuo paplitusios pasaulyje „tiesiog demokratijos...“ Beje, apie valdžios ir žmogaus santykius labai vaizdingai ir iš- raiškingai raš vienas iš programos „ organiškiosios valstyb s k ryb“ reng j (nepelnytai užmirštas) Juozas Ambrazevi- ius-Brazaitis. Jis tikrai buvo vienas t , kuris liudija ties (*Jn 18, 37*), tad susipažinti su jo mintimis „apie Karaliaus, kaip valdžios reišk jo, ir Asmens, kaip valdinio, santykius“ tikrai verta. Savo alegorijoje „Dvi karalyst s“ Brazaitis raš : „Valdžia pareigota r pintis asmeniui; ji duoda jam savo pavyzd . <...> Valdžios pareiga ne tik nedaryti netiesos asmens atžvilgiu, bet pareiga ties vykdyti ir priži r ti, kad ji neb t pažeidžiama vieno asmens santykiuose su kitu“⁶⁸. Pažym tina, kad šioje

⁶⁶ organiškiosios valstyb s k ryb // *Naujoji Romuva*, 1936, Nr. 8, p. 171.

⁶⁷ pilnutin demokrati j // Ugninis stulpas, p. 546; 548.

⁶⁸ *Brazaitis J.* Dvi karalyst s // Raštai. - Chicago, 1984, t. 5, p. 20, 18.

mažoje studijoje Brazaitis, beje, kaip ir kiti savosios valstybės pagrindą rengia, išskiria tris principus, kurie turėtų tapti valstybės pamatais, tai yra *tiesa, teisingumas ir meilė*; „į išmintingas derinimas pašalina konfliktą tarp asmens ir valdžios“, — teigė jis. Nesunku suprasti, kad ir Brazaitis kalba kaip tik apie laisvą, tiksliau, apie laisvą turinį, kur kiekvienas turi atrasti pats, nes valstybė „pradedama kurti nuo piliečio, asmens dvasios perdirbimo. Ne nuo viršaus, bet nuo apačios. Ne nuo tavęs ir jo, bet nuo manęs. Ne nuo kontrolės, ar gerai elgiasi jis ir tu, bet nuo kontrolės, kaip aš elgiuosi: ar kito neskriaudžiu, ar nekalbu prieš jį neteisčiai, ar aukoju našlei skatinti pats aukojuosi kitiems ir kitą gerovei. <...> Ar esi asmuo ar valdžia - neužmušk, nevok, nekalbėk neteisčiai prieš savo artimą, negeisk nė vieno daikto, kuris yra tavo artimo, ir t. t. *Jei tai darai b damas valdžioje, darai dvigubą neties*“⁶⁹ (išskirta mano. - *TM*). Ir Brazaitis kalba apie *kiekvieno* asmens (neaplenkiant valdžios atstovų) *atsakomybę* „visoms joms“ kurti savąją valstybę „pirmiausia savyje“. Ir jeigu „ji vis dar nėra sukurta, tai priežastis ne statymų ir valdžios nebuvimas, bet per mažos pastangos vieno, antro... milijoninio žmogaus savyje tuos statymus gyvendinti“⁷⁰. Beje, Brazaitis labai aktyviai reiškėsi politikoje ne tik tarpukario Lietuvoje, bet ir užsienyje (ypač Vokietijoje, vėliau - kiek mažiau - Amerikoje), kurdamas su savo bendraminiais busimosios valstybės ateitį. Tačiau vyraujantis politikoje „gyvulinis kovos principas“, kurio jis buvo kategoriškas priešininkas ir netgi auka, atbaidė jį nuo politikos. Politika, jo nuomone, turi būti morali: „Krikščioniškoji moralė, — rašė Brazaitis, — mums yra nepaneigiama norma, kurios privalo paaisyti visas žmogiškasis veikimas, taigi

⁶⁹ Ten pat, p. 21, 18.

⁷⁰ Ten pat, p. 21.

ir politinis⁷¹. Suprat s, kad jo paties ir jo vienmin i pastangos kurti Lietuvos ateit , yra bergždžios, kad vargu ar šiame pasaulyje galima k nors pakeisti, jis pamažu prad jo trauktis iš politikos, kol visai nuo jos nutolo. Man y iau, kad Brazai io alegorinis pasakojimas „Dvi karalyst s“, kuriame jis padalija vis pasaul du priešingus pasaulius, kaip tik ir byloja apie jo kart nusivylim bet kokia politine veikla. Jis labai išgyveno, kad ilgus metus dalyvaudamas politin je veikloje pavirto, jo manymu, „politine lachudra“...’ Manau, kad jis tikrai ja „nepavirto“, nes buvo aukštos moral s ir tauri princip žmogus.

Taigi Brazaitis nenor jo b ti nei „politine lachudra“, nei „artistu“ politin je arenoje ir, kaip min ta, skaudžiai išgyveno savo dalyvavim šioje veikloje. Bet juk kam nors reikia pasipriešinti esan ioms negerov ms, reikia su jomis kovoti... Prisiim s ant savo pe i kovos našt bei atsakomyb už savo tautos likim , jis tapo, kaip j pavadino Maceina, šios „kovos prasmeniu“. Ta iau jis kovojo taikiomis priemon mis, vadovaudamasis krikš ioniškosios moral s principais. Retorinis klausimas - domu, ar m s laikais yra toki žmoni kaip Juozas Brazaitis?.. Žvelgiant m s politin aren , m s politinius veik jus ir j veiksmus, pradedi tuo stipriai abejoti. Šiandien labai aktualiai skamba Brazai io žodžiai: „O dabar tik vaidyba, vaidyba — tokia, kaip kaimo bernai surengia vakaruškas. Man teb ra kaktu, kad esu tos vaidybos artistu...“⁷³ M siškiamis - nekaktu, m s „artistai“ sukasi, sukasi politin s karusel s ratu, vykdydami savo „lachudrišk politik “ ir kovodami vieni

⁷¹ *Brazaitis J.* Srov ir uola: m s politin s diferenciacijos kelias // Raštai. - Chicago, 1984, t. 5, p. 138.

⁷² Pla iau apie Juoz Brazait ir. kn.: *Maceinien T.* „Ne tikrov s drumzl se, o idealo šviesoj“. - Vilnius: Katalik pasaulis, 2004, p. 29-101.

⁷³ Juozo Brazai io laiškas (1952 m. liepos 25 d.) Antanui Maceinai // Saulyaus Maceinos šeimos archyvas (nuorašas).

su kitais „iki kandžiojimo dantimis ir draskymo nagais“: veria vienas kitą iš užimam post, skelbia visokias interpelacijas, papeikimus, spjimus ir t.t., „kovodami“ už „skaidrum“ (dom, k, j supratimu, tai reiškia?) ir „nepriekaišting moral“. Jie pavert farsu beveik vis savo veiklą. Bet kaip padarysi - vienu žodžiu, „artistai“. Taigi natūralu, kad vaidyba - j pagrindinis užsiėmimas. O mes - mes visi tik masuoti, fonas... Tiesa, ši masuoti darosi net labai reikalinga, kai vaidinami didieji spektakliai, pavyzdžiui, rinkimai - prezidento, seimo, gal mero, nors mero rikimuose tauta nedalyvauja, - o pretendentai kovoja tarpusavy... Taigi kai prasideda didieji spektakliai, tada masuoti iškyla pirmą vaidybos planą. Ji tarsi staiga pasidaro svarbi, bet ji nieko nuostabaus nėra, nes nuo jos sprendimo priklauso, kas iš „artistų“ vaidins pagrindinius vaidmenis valstybės valdyme.

Ne kartą minėta, kad tauta trokšta geresnio gyvenimo. Besisiveržiantieji valdžiai puikiai žino šį žmonių troškimą ir, natūralu, kad juo naudojasi, kaip tik kas gali bei sugeba. Žodžiu, manipuliuoja žmonių troškimais kaip kas išmano. Pagrindinis, laiko patikrinta priemonė kovoje dėl valdžios sena kaip ir pasaulis - tai nuolatiniai, niekada nesibaigiantys geresnio gyvenimo pažadai, kurie, beje, niekada neišsipildo. „Nusipelnėme gyventi geriau“ — o kas prieštarauja? Kiekvienas yra sitikinasis, kad nusipelnė. Tik ši svajonė kažkodėl neišsipildo, o juk norisi, kad ji taptų realybe, todėl potencialus rinkėjas niekada nepraranda vilties ir taip (kelintą jau kartą) pakabinamas ant kabliuko. Juk šiame - „Nusipelnėme gyventi geriau“ - visai neoriginaliame teiginyje, kuris tampa šūkiu, yra užslėptas geresnio gyvenimo pažadas. Pažadai ir yra tas kabliukas, ant kurio pagaunamas potencialus rinkėjas, nes nuo pažado (tiksliau, nuo jo tikinamumo), išvardytose rinkiminėse programose, televizijos debatuose, susirinkimuose su potencialiais rinkėjais ir t. t.,

priklauso pretendentų, norinčių vaikščioti Seimo koridoriuose ar atsisėsti į prezidento kėdę, sėkmė. Todėl pagrindinis šių pretendentų uždavinys — padaryti taip, kad šie pažadai būtų išgirsti, t. y. įkristų rinkėjui į širdį, štai tada jų tikslas bus pasiektas - masuotė bus suviliota. Daug yra visokiausių priemonių, net technologijų suvilioti rinkėją. Dabar nėra tikslo visas jas vardyti. Čia mums svarbus tik vienas dalykas - visos šios priemonės, visa agitacija už tą ar kitą pretendentą yra ne kas kita, kaip „švelni“ prievarta, spaudimas ir manipuliacija žmonėmis, kurie ilgus metus ir amžius mėgina pagauti „laimės paukštę“. O pažadai - visada tik vilionė, kitaip - apgaulė... Įdomu, kokie bus kiti rinkimai, kuomet ir kaip bus galima privilioti rinkėjus, nes prognozės tikrai visai nelinksmos, žodžiu, nedžiuginančios, nebent pažadėti (geriau būtų kaip nors ir užtikrinti) amžiną gyvenimą, bet be Dievo čia jau nekaip neapsieiti, nors ir sakoma, kad ne dievai puodus lipdo. Taigi, Dievas... visų nukryžiuotas ir užmirštas Dievas... Kaip Jį prikelti žmonių širdyse, kai tenai per dvidešimt Lietuvos nepriklausomybės metų jau tvirtai įsitaisė kiti dievai? Žmonėms, pripratusiems prie šio bedievio pasaulio, sunku bus išvartyti iš savo širdies kitus dievus, todėl, manyčiau, prikelti tikrąjį Dievą bus labai sunku, jei tai išvis įmanoma. Pirmiausia reikia suprasti kito, ne vien duonos, pasaulio reikšmę žmogaus gyvenime. Todėl ir išpėjomus Kristus Izaijo pranašystės žodžiais: „Girdėti girdėsite, bet nesuprasite, žiūrėti žiūrėsite, bet nematysite. Šitos tautos širdis aptuko. Jie prastai girdėjo ausimis ir užmerkė akis, kad kartais nepamatytų akimis, neišgirstų ausimis, nesuprastų širdimi ir neatsiverstų“... (*Mt. 13, 14—15*) Tad „nereikia jų žadinti...“ Nuo tos tragedijos, kai minia išdavė Kristų, praėjo jau daugiau negu du tūkstančiai metų, bet iš esmės niekas taip ir nepasikeitė, todėl, manau, pagrįstai galima vėl kelti tą patį klausimą, ar mūsų laikų tautų (kartu ir mūsų tautos) širdys nėra aptukusios?

Ar žiri ramos mato ir girdamos supranta, kas yra tikroji karalystė arba tikroji valstybė?⁷⁴ Atsakymas vienareikšmis: mūsų širdys tikrai yra aptukusios, o protas vis dar miega, negalimas pabusti... Tai ko ir laukti ir ko mes dar galime sulaukti ar tik ties tokioje bsenoje?.. Dar vieno galingo šou ar spektaklio bsim rinkim išvakar se?.. O juk atrodo, kad visiems tur t bti aišku, nes apie tai byloja mūsų jimas iškreiptai suprast demokratij , kad tas mūsų jimas yra jimas „ sunaikinim , katastrofas“, kad tai „yra jimas absurd , kuris rodo, kad Valstyb s kelias be Dievo karalyst s princip yra akligatvis, kurio gale sp jimas: toliau kelio n ra“⁷⁵.

⁷⁴ Plg. *Brazaitis J.* Dvi karalystės // Raštai, t. 5, p. 22.

⁷⁵ Ten pat.

IŠNYKIMO KELYJE⁷⁶

Vil gr žkime mintimis prie to, kuo virto mūsų Atgimimas ir kodėl tai atsitiko. O atsitiko, priminsiu, todėl, kad valdžios troškimas užvald daugelio mūsų politik širdis bei protą. Apie *savosios* valstybės karybą tikriausiai niekas per daug ir negalvojo. Kam ir galvoti, jeigu nieko naujo vis tiek nesugalvosi, o pasaulyje jau seniai egzistuoja ir sitvirtino pati geriausia iš vis galimų politinių sistemų. Tad savaime aišku - reikia eiti kitą kryptingai pramintu keliu: tai ir lengviau, ir patikimiau, o svarbiausia - galvoti nereikia, viskas jau seniai sugalvota, apsvarstyta ir patvirtinta. Širdžiai nerakoti nerimauti, o protas gali šiek tiek ir pailsėti, tai yra pamiegoti, ir svarbiausia - miegoti ilgai - tiek, kiek panor s... Tiesa, retkarbiais vis dėlto reikėjo pagalvoti, kaip tai - „tiesiog demokratiškai“ šalį visum - eiti ir pasidaryti ten sava, t. y. integruotis, bet tai jau buvo beveik juokdarbas.

Taigi integracija... Pirmiausia Lietuvai, kaip šaliai, išsivysusiai nepriklausomybė, reikėjo gauti pripažinimo statusą, ir Vakarai suteikė jaunai besikuriančiai valstybei šį statusą. O toliau Vakarus reikėjo tikinti, kad Lietuva verta pasitikėjimo ir tikino, veikdami pagal gatvės mergos principą (jei tai galima

⁷⁶ Šio skyriaus pagrindą sudaro mano straipsniai: „Kodėl Lietuva daugeliui tapo ne domiu kraštu?“ (*Siaur s At nai*, 1996, balandžio 13, Nr. 15); „Vakar saulė lydis, Lietuvos saulė lydis?“ (*Siaur s At nai*, 1997, balandžio 26, Nr. 16); „Pasvarstymai apie Lietuvos ateitį“ (*Siaur s At nai*, 1998, rugsėjo 19, Nr. 36); „Lietuviais esame mes gim...“ (*laisv*, 2005, Nr. 151, p. 52-56).

pavadinti principu) — „Paimk mane, aš b siu tau labai gera...“ Taigi Lietuvoje prasidėjo vadinamieji integraciniai procesai, manyčiau, tam tikra prasme - pražtingi šaliai, kaip individualiam, savitam, žodžiu, nepakartojamam, vienkartiniam vienetui.

Integracija - skambus žodis. Aš bijau pernelyg skambi, ypač nelietuvišk, žodži: integracija, interpelacija, modernizacija, civilizacija... Jėrzinantis skambesys, daug kam užgožiantis turin, tarsi slepia savyje kažkokį pavojų. Beje, mančiau, kad šis pavojus tam tikra prasme iš tikro egzistuoja, t. y. jis realus. Tad kas gi yra toji integracija? Ką reiškia šis lotyniškas žodis, taip plačiai paplitęs tarp mūsų? Tarptautiniame žodyne aiškina, kad „integracija“ reiškia koki nors dali, elementų sujungimą į visumą. Politinis žodynas praplečia šio žodžio turinį, nurodydamas, kad „integracija“ yra procesas, kuris pamažu priartina ir sulygina ekonominio išsivystymo lygius, formuoja gilius ir stabilius ryšius ekonomikos, mokslo ir technikos srityse, praplečia ir sustiprina tarptautinę ekonominę rinką, padeda sutvirtinti gynybinę šalį pajamų ir t. t. Enciklopedinis filosofijos žodynas dar labiau papildo ir išplečia šios savybės reikšmę, nurodydamas, kad integracija yra vystymosi proceso dalis, kuri sujungia *anksčiau buvusias skirtingas dalis* (išskirta mano. - *TM*) ir elementus į vieningą visumą. Čia pat pabrėžiama, kad atskiros integracinės visumos dalys gali turėti *vairius autonomijos mastus* (išskirta mano. - *TM*) - mažesnius ar didesnius... Ir dar - visuomenės arba atskiros valstybės integracija gali būti prievartinė arba vykdyti savanoriškai, tarpusavyje *naudodami* pagrindus. Pridurčiau, kad ji gali būti „savanoriškai priverstinė“, be to, kaip rodo mūsų pavyzdys, akla ir besaikė. Nuo integracijos pobūdžio priklauso integruojamosios šalies autonomijos laipsnis. Tačiau autonomijos laipsnis man dabar nerūpi. Norisi atkreipti dėmesį į mūsų beatodairišką savanoriškumą, tiesa, tam tikra prasme susietą ir su btinybe, nes juk

reikia apsisaugoti nuo galim prieš . Taigi stebint m s aktyvi veikl šiame integracijos procese, atrod , kad integracija lietuviškai reiškia susiliejim , netgi ištirpim toje visumoje, vadinamoje Europa, kuri dar palyginti visai neseniai mums buvo visiškai neprieinama bei nepasiekiamą. Kai politinė situacija m s šalyje pasikeit , Europa, nepaisant m s aistringų norų patekti jos gl b , neskub jo mus apgl bti. Pasirod , kad vien m s sunkiai suvaldomo ir sveik prot aptemdan io noro tapti Europos S jungos dalimi toli gražu neužtenka, nors mes, nor dami pasiekti savo tiksl , buvome ir esame pasiryž paaukoti beveik visk (o gal išties visk ?), k tik turime. Ž tbtinis noras galu gale buvo pasiektas: 2004 metais mes tapome visaver iais (kuo galima suabejoti) Europos S jungos nariais, o gal kada nors, jeigu b sime paklusn s, t. y. vykdysime visus šios visumos reikalavimus, tapsime ir jos *neatskiriama* dalimi. Nor t si atkreipti d mes žod „neatskiriama“ — šis žodis šiek tiek baugina, nes jame slypi tas pavojus, kur numato susiliejinimas su visuma arba apskritai su kažkuo, nes susiliejinimas (nesvarbu su kuo) visada reiškia kažko *savo* netekim . Atrodo, kad tai vyko ir dar tebevyksta. Neprisimenu, kas pasak , ta iau pasak prasmingai - nieko n ra baisesnio už išsipildžiusi svajon .. Matyt, tas, kas tai pasak , tur jo galvoje kain už svajon s (ypa didžiosios) išsipildym . O kaina, kuri mums tenka mok ti, yra pernelyg didel , nes už šios svajon s išsipildym mokame savo savitumu, savo tautine individualybe - mokame savimi... Tai ver ia suabejoti, ar ši m s svajon iš tikr j buvo to verta. D l tos viliojan ios visumos mes buvome ir esame priversti, kaip min ta, aukotis, gal net paaukoti savos tautos *ateit* , priimant visk , k mums liepia, ir atsisakant visko, ko mums dar lieps atsisakyti. Tad išties ar ne per didel buvo kaina už „ jimo biliet “ ši S jung ?.. Ir kiek šio „bilieto“ prat simas mums dar kainuos?.. Savo individualaus kelio mes

jau niekada netur sime - tai yra visiškai aišku: mes, kaip sakyta, žygiuosime bendru keliu, seniai kit nubr žtu bei prat stu, ir mums nevalia nuo jo nukrypti, net jeigu kada nors mes to panor tum m. k tai panašu? Panašu kruopš iai užmaskuot visišk niveliacij . Štai dar vienas nelietuviškas žodis, galiausiai reiškiantis... išnykim . Tad kaip esant dabartiniai pad iai išvengti šio niveliuojan io arba ardan io bei draskan io tautos individualyb proceso? Tikriausiai n ra reikalo v l kartoti ir priminti skaitytojams tautin s kult ros ne kainojam vert bei reikšm siekiant išgelb ti taut nuo išnykimo. Ta iau b da ta, kad kult ra niekam iš valdan i j , nekalbant jau apie nuolat kei iamus kult ros ministrus, ner pi: kult ros politikos mes neturime, o kas vyksta kult ros ministerijos užkulisiuose, mes nežinome, nors atsp ti, kas ten vyksta, n ra sunku. Taigi m s „kult ros laisv s kelias“ (dar vienas išradingas projektas, kuriuo r pinosi m s išrinktieji), atrodo, veda tik neb t... Aišku tik viena - *kult rai pinig n ra*, tiesa, j daug kam n ra: atlyginimams bei socialin ms pašalpoms laiku išmok ti, istorini paminkl gelb jimo darbams, gatvi valymui, mokykl bei vaik darželi remontams... Pinig , lemian i visk , n ra. Tiesa, ne visiems, j n ra kaip tik tiems, kuriems j labiausiai reikia. Taigi tikroji kult ra, atrodo, ir žmon ms prad jo mažiau r p ti, išskyrus pa ius kult rininkus, nes žmon s visomis savo išgal mis priversti kaip nors gelb tis nuo j dusinan io skurdo ir dar žiauresn s art jan ios „šviesios ateities“, kuri atšliauš su naujais (many iau, užmaskuotais) mokes iais, atlyginim karpymais ir kitais „patraukliais“ bei jaudinan iais dalykais. Nieko nepadarysi, Tarptautinis valiut fondas patar - sak ... Kaip nepaklusti?.. Tad kuo ia d ta kult ra? Iš tikr j apie koki kult r dar galima kalb ti?.. Nuo ko ji gali mus išgelb ti? Nuo bado? Nuo skurdo?.. O juk gali... Many iau, kad ji tikrai gali išgelb ti mus nuo skurdo, vis pirma nuo

dvasinio skurdo ir kartu nuo daugelio mūsų negandų, bėdų, o svarbiausia - nuo išnykimo...

Kultūra labai plati sąvoka. Tik jos turinys, atrodo, ne visiškai yra žinomas. Mūsų snaudžiantis protas ir „aptukusios širdys“ nepajungia giliai susikverbti jos turinį, o juk reikėtų, nes tada lengviau būtų kovoti ir su materialiniu skurdu, ir su neviltimi, ir net su vis didėjiančiu, bet kol kas tyliu žmonių nepasitenkinimu.

Kartais atrodo, kad mes net nežinome, kas tai yra toji kultūra. Šis žodis dažnai asocijuojasi tik su menu. Be abejojimo, kiekvienas meno kūrinyje priklauso kultūros sferai, bet toli gražu neišsemia jos turinio. Kuris reiškia žodis „kultūra“ plačiau prasme? Priminsiu šio žodžio pirminę reikšmę: *CULTURA*, išverstus iš lotynų kalbos, reiškia *dirbim (kultivavim), vystym si, auginim, auklėjim, išsilavinim, pagarb, žmoniškum ...* Apskritai kultūra - tai žini, gėdži, norm, ideal, veiklos ir elgesio pavyzdži, idėjai bei hipotezė, tikslai, vertybinė orientacija ir t. t. formų vairovė. Kitaip tariant, *kultūra — tai kuryba, teikianti žmogui gyvenimo prasmę bei džiaugsmą*. Ne kartą buvo pabrėžta, kad ne vien duona yra gyvas žmogus. Kultūra yra žmogaus bei tautos gyvybingumo duona. Taigi kurti kultūrą, kaip minėjau, reiškia ne tik paprastai išgyventi, „kad didieji plėšrėnai tavęs nesuvalgyt“, bet ir prasmingai gyventi. Būtent kultūra žmogus, pasak Maceinos, vykdo savo laisvą ir kartu tikrą nepriklausomybę. Kurdamas kultūrą žmogus nuolat laisvėja. O laisvėdamas jis „kuria savo paties“ ir savo tautos valstybę su „veid“. Tad kaip mes galime atsisakyti kultūros? Atsisakyti kultūros reiškia pastatyti save prie išnykimo slenksio. Ar suprantame, kodėl darome?.. Mes norime išsilaiskyti... be kultūros. Ar tai ne paradoksas? Ne, tai, deja, net ne paradoksas, tai mieganio proto šiurpi išdaiga. O kiek dar ši „išdaig“ pateiks mūsų valdantieji - „žaismo“ mėgėjai...

Taigi mes žtb t norime išsilaikyti, t. y. gyvuliškai išgyventi. Viena iš šio išsilaikymo ar išgyvenimo priemonių yra, kad ir kaip būtų keista, *supanašėjimas* su kitais Europos Sąjungos nariais. Plačiau prasme tai reiškia *globalin* sumasjimą. Beje, gal šis globalinis sumasjimas ir pažadino kai kuri Vakarų sociologus minti, kad visas globalines problemas reikia spręsti globališkai — pasauliniu mastu, žodžiu, visiems kartu, steigus tam tikras šitikslingas atitinkančias institucijas. Mintis nėra nauja ir, manyčiau, gana garsminga. Apie tai pakalbėsime kiek vėliau... O kol kas grįžkime prie mūsų noro supanašėti su kitais Europos Sąjungos nariais. Šis nenumaldomas ir beribis mūsų troškimas supanašėti (kitaip - „silieti gretas“) pasibaisėtinas, nes jis, kaip atrodo, byloja apie sunkiai iškovotos nepriklausomybės praradimą, grįžimą vergo padėčiai... Tačiau mūsų tai nėra kiek nebaugina, nes, kaip matyti, mano mūsų galingieji, priklausomybę priklausomybei nelygu. Viskia lemia tai, nuo ko priklausome. Taigi gink Dieve išsiskirti iš kitų... Dar ko gero už tai išmes iš Jungtinių Europos Valstijų sandraugos: nevalia vagonui bėgti prieš garvežį. Mes ir nebgame, mes paklusniai šliaužiame su stato uodegoje... O kaipgi kitaip?.. Mes gi civilizuota, išauklėta (gal tiksliau - išmokyta?) *paklusnumo* tauta. Tad ir vėl kyla klausimas, ar tai nėra nepriklausomybės praradimo požymis? Kaip tada paaiškinti mūsų nesutramdomą veržimąsi prieš materialinį gėrybių lovį, kuris ir yra Europa. Šis lovis dabar smarkiai tuštėja, taigi kol kas pinigų sustabdyti šį procesą ir net kitiems padėti išsilaikyti, nors Europos Sąjunga ir ne labdaringa organizacija, neturksta. Tad mes vis dar veržiamės prieš šio, nors kiek ir išsekusio lovio, paskubomis nusimesdami nepakartojamus savitos lietuviškosios kultūros apdarus, kad kuo greičiau apsirengtumėme vakarietiškos civilizacijos drabužiais.

Beje, civilizacija... Vakarietiška civilizacija mus žavi, pabr - žiu - ne kult ra, o b tent civilizacija. Užuoat išsaugoj m s istorin paveld - architekt ros ir meno paminklus: medines bažny ias, dvarus, parkus, skulpt ras ir t. t., mes, trokšdami supanaš ti, prad jome statyti prašmatnius restoranus, viešbu - ius, prekybos centrus, daugiaaukš ius „stiklainius“, stiklinius antstatus, darkan ius sen nam architekt r ir r žan ius ak , bet už tai n kiek ne prastesnius už vakarietiškus... Kas iš to iš jo? Dauguma ši statini pustuš iai - nuskurdinti tautie - iai neturi pinig pasinaudoti j teikiamomis paslaugomis. Tad jie vos kv puoja ir, matyt, ne vienam iš j teks užsidaryti. O kiek visa tai pareikalavo l š ... O dabar vienai sudegusiai 2009 met gruodžio m nesio pabaigoje Labanoro bažny iai - XVIII amžiaus paminklui - atstatyti pinig tr ksta... Retorinis klausimas: kas mums svarbiau — istorinis m s šalies paveldas, ar menkaver iai civilizacijos padarai savo vakarietiskam „vaizdžiui“ kurti? Klausimas, manau, išties nereikalauja atsakymo...

Taigi mes, kaip ir Europa, pasirinkome civilizacij su visomis jos ydomis ir pranašumais; d l jos atsisakome kult ros, naiviai manydami, kad kult ra yra civilizacijos sinonimas, o jei ir ne sinonimas, tai bent neatsiejama jos dalis. Deja, tenka pripažinti, kad jei kult ra ir yra civilizacijos dalis, tai ji yra toji dalis, kuri civilizacijai lyg ir nereikalinga, kuri civilizacija nuolat atakuoja, o jei ir neatakuoja, tai akivaizdžiai jos nepaiso. Priimta manyti, kad civilizacija yra visuomen s istorin s raidos materialini bei dvasini laim jim visuma. Paradoksalu, ta iau toks civilizacijos apibr žimas padaro j vargu ar pasiekiamu idealu - žemišk ja harmoningo materijos ir dvasios samb vio utopija. Taigi civilizacija ia atrodo kaip reali galimyb išsipildyti amžinam žmonijos siekiui - b ti laisviems ir laimingiems jau šioje tikrov je. Ta iau, ma-

ny iau, kad dabartin civilizacija t ra materialini visuomen s istorin s raidos laim jim visuma, ji man panaši „žem s duon “, palaikan i ir išlaikan i gyvyb , b tina atrama dvasiai palaikyti, kuri ji, deja, mažai tevertina ir tod l nepaiso...

Mirdama kult ra išsigimsta civilizacija. Ir jei civilizacija, pasak Oswaldo Spenglerio, yra baigiamoji kiekvienos kult - ros raidos stadija, tai belieka laukti tik pasaulio pabaigos, kuri kartais atrodo ne už kaln ... Tad tikrai tenka apgailestauti, kad mes jau negr žtamai sukome vakarietiškos civilizacijos greitkel , suvisam iš aki pamet autentiškos kult ros kelio ženklus. Gaila... Juo labiau gaila, nes atrodo (many iau, ne be priežasties), jog daugelis visai pamiršo, kad jie gim lietuviais ir lietuviais turi b ti... Bet k tai reiškia - gimti ir b ti lietuviais? Gal Antano Maceinos Mažosios Lietuvos himno, sukurto poeto ir kalbininko Jurgio Zauerveino-Gir no, pirmo posmo komentaras kiek pad s prapl sti bei pagilinti m s savimon , sav s supratim ir kartu rimtai susim styti apie Lietuvos ateit ...

Lyrinis nukrypimas

„Pirmoji m s himno eilut skamba:

Lietuviais esame mes gim .

Šiais žodžiais Zauerveinas išreiškia m s tautyb s atsiradim . Lietuviais esame tod l, kad jais gim me. Pati prigimtis mus tokiais padar . Lietuviškieji t vai dav mums lietuvišk j m stymo bei jautimo b d , lietuvišk j kalb , lietuviškuosius papro ius, žaidimus, dainas, pasakas, men , moksl . Tiesa, daugelis ši dalyk *savo turiniu* yra bendri visiems žmon m. Ta iau savo išraiška, savo regimais pavidalais jie yra *lietuviški*, nes an bendr turin mes apvilkmome labai savotišku lietuvišku drabužiu, spausdami jam savos širdies ir savos dvasios

bruož . Vienas tik *k ninis* gimimas žmogaus lietuviu dar nepadaro. Pamestinukas, išaugintas kokioje nors kanadiškoje ar argentinijoje šeimoje, nebebus lietuvis, nors jo gyslose ir tek s lietuviškas kraujas. Kaip kraujas apskritai nepadaro žmogaus, taip lygiai jis vienas nepadaro n lietuviu. Lietuviais reikia gimti, bet ne tik iš motinos-moters, bet iš *motinos-tautos*, kuri reiškiasi visa savo istorija ir visa savo kult ra; reikia gimti iš tautin s dvasios, teikian ios mums lietuvišk j vertybi kalbos, poezijos, papro i pavidalais.

Tod l giedodami „Lietuviais esame mes gim “, visados turime atsiminti, kad *mumyse gyvena visa m s tauta-*, su savo k nu ir krauju, su savo praeitimi ir dabartimi. Lietuvis nešioja savyje vis Lietuv . Jis yra regimas T vyn s bei Tautos ženklas, jos paveikslas ar atspindys. <...> Bet ia pat suskamba ir šio himno antroji eilute:

Lietuviais norime ir b t

Jeigu vienas tik k ninis gimimas, kaip sakyta, dar nepadaro žmogaus lietuviu, tai ko dar reikia? Kas turi dar b ti, kad prigimtas pagrindas, gautas iš t v , virst tikrai lietuvišku? - tai kaip tik ir atsako ši antroji eilut : „Lietuviais *norime* ir b t“. Noras b ti lietuviu paver ia k nin gimim tikrai lietuvišku. Sis noras reiškiasi dvejopai: a) s moningu apsisprendimu už lietuviškum ir b) aktyviu lietuviškumo palaikymu.

S moningas apsisprendimas yra pats pagrindinis. <...> Tautinis apsisprendimas yra tokios didžios reikšm s, kad jis net ir nelietuviškos arba negrynai lietuviškos kilm s žmones padaro lietuviais. B t rasi nuod m kiekvien nelietuviškos ar negrynai lietuviškos kilm s žmog laikyti nelietuviu. Tuo mes netektume ne tik didel s dalies, sakysime, Amerikos jaunimo, bet sykiu pasirašytume patys sau išnykimo sprendim . <...> Gera jeigu ir kraujas yra lietuviškas, nes ir jis yra vertyb . Ta iau ne jis yra lemiantis veiksnys. Galutin žod ia

taria vis d lto dvasia. *Noras b ti Lietuviu turi b ti pagrindin lietuviškumo žym* . Kod l mes poet Oskar V. Milaši laikome lietuviu? Ar tod l, kad jis buvo lietuviškos kilm s? Anaip tol. Milašius netur jo savyje n lašo lietuviško kraujo. Jis net kalb ti lietuviškai nemok jo: jis gal jo tik lietuviškai skaityti ir suprasti. Ta iau jis buvo aiškiai apsisprend s už Lietuv . Ir tod l jis buvo lietuvis. Milašiaus tipo lietuvi turime ir ateityje tur sime dar daugiau. Jie visi turi b ti m s priimami ir laikomi tikrais, pilnaveriais lietuviais. <...>

Ta iau noras b ti lietuviu neturi likti tiktai grynas apsisprendimas. *Apsisprendimas už Lietuv turi reikštis lietuviškumo palaikymu tiek dvasine, tiek medžiagine prasme*. Tautyb n ra tik vidinis dalykas. Ne, ji yra ir regimyb , pasirodanti kalba, paproiais, menu, literat ra, bendruomene su vairiais jos politiniais ir kult riniais organais. <...> Šie dalykai yra tautos dvasios apraiškos. B damos gajos, jos žadina bei palaiko ir m s vid . Tod l tautinis apsisprendimas turi b ti lydymas troškulio visam, kas tik yra lietuviška. Nesakykime, kad nesukuriame amžin vertybi , pasaulinio masto veikall , nustebinan i žmonij . Lietuviškias vertybes puosel ti turime ne tod l, kad jos yra aukštesn s už kit taut , bet tod l, kad jos yra *savos*. <...> *Mums reikia išsilaikyti tautine prasme*. Tod l reikia išlaikyti visa, kas m s tautyb reiskia ir ugdo. <...>

Ketvirtoji Mažosios Lietuvos himno eilut skamba:

Ir jai neturim leist praž t

Kam jai? *Lietuviškajai garbei*, kuri gavome gimdami. B ti lietuviu yra garb daugeliu atžvilgiu: *politiniu*, nes esame nuskriausti be m s kalt s, tod l turime teis s reikalauti, kad ši nežmoniška skriauda b t atitiesta; *kult riniu*, nes esame tarp dviej pasauli - Ryt ir Vakar , tod l esame pašaukti b ti tarpininkais, b ti kult ros tiltu; *istoriniu*, nes m s praeitis

yra pilna didži žygi , tur jusi reikšm s ne tik mums, bet ir visai Europai; *etnografiniu*, nes esame sena tauta, išlaikiusi nesugadint kalb , dainas, papro ius, men . Visi šie dalykai yra didel s vertyb s. Visus juos šiandien išneš me pasaul ir parod me svetimiesiems. *Lietuviai pasaulio taut bendruomen je užima tikrai garbing viet .*

Ta iau kaip tik tod l ir yra m s uždavinys neleisti šiai garbei praž ti. Tautos garb ž sta dvejopu b du: a) *j pamirštant* ir b) *j išniekinant*. Jeigu nesidom sime savais politiniais, kult riniais, istoriniais ir visuomeniniais dalykais; jeigu b sime šalti saviems papro iams, savai kalbai, savai literat rai, savam mokslui, savam Dievo garbinimui; jeigu m s vaikai ištr ks iš lietuviškosios globos ir pateks svetim j takon; jeigu m s šeimos pasidarys savo dvasia internacionalin s — mes žudysime lietuvišk j garb savo nerangumu. Iš kitos pus s, jeigu b sime nes žiningi savo pareigose; jeigu elgsim s nemoraliai tiek viešumoje, tiek privatiniame gyvenime; jeigu m s gyvenimo b das bus netvarkingas; jeigu m s santykiai tarp sav s ir su svetimšaliais bus nedraugiški; jeigu nieko vertingesnio pasauliui neparodysime — tuomet pakirsime lietuvišk j garb savo nevertingumu. <...> Lietuviškoji garb yra pirmas m s uždavinys. Jos sargyboje turime stov ti ir kiekvienas skyrium, ir visa m s bendruomen .

Kai Izraelio tauta buvo išvesta Babilono nelaisv , pranašas Baruchas jai paraš laišk , kurio pagrindinis sp jimas buvo: „Negarbinkite svetim diev !“ <.,> Ir mes esame atsid r savotiškoje nelaisv je. Ir mums tad gresia pavojus prad ti aukoti svetimiems dievams. O šie dievai pasirodo m s akims vairi vairiausiai pavidalais: mados ir papro iai, kalba ir literat ra, mokyklos ir organizacijos, pinigai ir turtas, geros vietos ir geras gyvenimas, graži dabartis ir tamsi ateitis - visa tai yra an svetim diev pavidalai, su kuriais susiduriam kiekvien dien . Ir sunku yra šiems dievams nepasmilkyti, sunku

j nepagarbinti ir jiems nenusilenkti. O ta iau reikia j negarbinti! <...> Galime jais stebėtis, bet negalime jiems atiduoti savos širdies. Kas nusilenkia svetimam dievui, tas išduoda pats save“⁷⁷.

Tad kas mes iš tikrų esame? Atrodo, šis klausimas jau beveik nekamuoja daugelio mūsų širdžiai ir protams, juolab jis nevargina mūsų išrinktųjų. O nevargina todėl, kad, kaip dažnai minėjau, jie protas miega, o širdys jau gerokai „aptukusios“. Be to, ko jiems be reikalo jaudintis, jeigu mūsų tauta dabar yra Europa, o namai – Europos Sąjunga. Taigi dabar mes – europiečiai, Europos Sąjungos piliečiai, o gal, jeigu reikės, pasidarysime ir pasaulio piliečiai. O gal ir visatos... Tai kuo jiame daria Lietuva su savo tautine individualybe? Ir ar verta kaupti mūsų kultūros palikimą bei savosios valstybės kūrimo programas, ar verta sisklausyti Maceinos (apskritai, kas jis toks, kad mums nurodinti?) žodžius, aiškinančius, ką reikia būti ir norėti būti lietuviu... Mums mažai terpi mūsų intelektualinio kultūrinio paveldo, o jeigu apmąstymai pernelyg sunkūs, kad jais terštume smegenis, o be to – ir tai yra svarbiausia – jokios praktinės naudos iš šių svarstymų ar apmąstymų neišgausi... Mes ir be jų puikiai žinome, ką daryti ir kur vesti savo tautą, tegu nors ir pražūt, bet juk ne grynai gyvybine prasme. Tad kaip nors išsikapanosime. O jeigu ne?..

Sunku pasakyti, ar galima tiksliau negu Maceina apibūdinti pavojus, kurie, deja, jau ištiko lietuvių tautai ir gresia jos išnykimu. Tai, kad šiandien mes gyvename „svetim dievų“ garbinimo metu, akivaizdu. Taigi nėra nieko nuostabaus,

⁷⁷ *Maceina A.* Lietuviškieji tremties uždaviniai // Lietuvos nacionalinis M. Mažvydo bibliotekos Rankraščių skyrius (LNMB RS), A. Maceinos archyvas - F 18, 1-82.

kad mes atsidrime *savotiškoje nelaisvėje*, už kurios „tamsi ateitis“.

Ir vėl mes per tą nelaisvę, kurioje atsidrime, grįžtame prie laisvės, kurios neišmanome. Teisus buvo Algirdas Julius Greimas: „Laisvės problema gali kilti tik nelaisvės kontekste.“ Taigi ji ir kilo kaip tik šiame „kontekste“ - tai ir mginau rodyti. Tačiau reikia pridurti, kad absoliuios laisvės žmogus niekada neturės, jis ir negali jos turėti, nes absoliuiai laisvas, kaip pažymi ir Maceina, ir Greimas, yra tik Dievas. Mums gi yra atviras tik vienas kelias - tai galimo *laisvėjimo* kelias, tačiau norint eiti šiuo keliu, būtina suvokti, kas yra laisvė, o šio suvokimo mes kaip tik ir neturime, pasirinkę visiškai kitą kelią - tarnavimui „svetimiems dievams“.

EUROPOS JUNGTINIS VALSTYBŲ

Apie mus tykojančias visuotines
globalizacijos grėsmes

Vietoj pabaigos

„EUROPOS JUNGTINIS VALSTYBŲ,
arba
pasakojimas apie antikristą“⁷⁸
Antanas Maceina

1. Aktuali, bet keista idėja

Šimtmės Europa rodžiusi, kad ji moka kariauti. Dabar ateina laikas rodyti, kad ji mokanti gyventi. Po šio karo Europos veidas turėtų radikaliai pasikeisti. Europa turėtų panaikinti esančias valstybes ir sukurti Jungtines Europos Valstybes. Tai būtų naujas Europos gyvenimo tarpinivis, pilnas karybos ir rimties. - Šitokiomis utopijomis minta karštos širdys, kurios, klampusios Apšvietos racionalizmo ir progresizmo, pamiršta, pasak G. de Reynoldo, kad jos gyvena jau dvidešimtajame amžiuje. Jungtinės Europos Valstybės idėja rodo, kad

⁷⁸ Šis Antano Maceinos straipsnis buvo išspausdintas dienraštyje „XX amžius“ (1940, kovo 30, Nr. 71, p. 3-4).

yra žmoniai, kurie nesupranta Europos valstybi prigrimties, kurie nemato, kad ši valstybi pamatuose gl di tautinis principas, pašv stas krauju ir mirtimi. Jie vis dar laiko valstyb tautai išviršiniu dalyku, kaip buvo Apšvietos metu, kada Napoleono kareiviai dainavo: „Sudarykime amžin vienyb ! Jau yra tiktai viena t vyn !“ Tod l jie mano, kad tauta gali išsivilk- ti iš valstyb s kaip iš rytmetinio chalato ir nuogu iuk prisi- glausti po chimeriniu kosmopolitiniu apsiaustu, tur dama po juo laisv kurti ir jausti. Renanas yra pasak s savo metu: „Po penkiasdešimties met tautinio principo neliks n žym s!“ Vis d lto mes netikime, kad Renanas b t buv s pranašas. Europos istorijoje tautos pamažu, bet tikrai ir neatlaikomai ženg prie sav valstybi , nes

valstyb visados yra tautos atbaigimas, tautos objektyvacija.

Europos tautos susprogdino mechanines sen j valstybi formas ir suk r savas valstybines bendruomenes, kurios tapo tautini tendencij išraiška. Dabar v l atsiranda galv , kurios nor t Europos tautas nustumti atgal istorijos gelmes, ku- rios nor t tautin princip padaryti tiktai individualini ir privatini , bet ne valstybi žygi matu. O Amerika? Amerika yra telkinys ne taut , bet individ , kilusi iš vairi krašt ir net vairi rasi .

Amerika negal jo sukurti tautini valstybi .

Net pa ios amerikie i tautos dar n ra. Amerikie i tauta dar tik tampa. Tuo tarpu Europos dabartin s valstyb s kie- kviena yra pagr sta tautiniu principu. Tod l kurti Europos Jungtines Valstybes reiškia padaryti atvirkš i istorin žingsn , negu yra padariusi Amerika. Amerikos valstyb s liejasi vie- n taut ir kuria pamažu tautin valstyb . Tuo tarpu Europa tur t tautas sulieti vien kosmopolitin draugij ir j iš- reikšti Jungtini Europos Valstybi forma. Tai b t Europos istorijos pasukimas atgal. Ar tai pavyks? Europos Jungtin s Valstyb s yra aktuali, bet keista id ja.

2. Pranašiškas Solovjovo genijus

Europos Jungtinis Valstys namas dienas išradimas. Apie jas jau yra rašęs VI. Solovjovas dar 1900 metais iš jūsiuose „Trijuose pašnekesiuose“. Šiame veikale yra „Pasakojimas apie antikristą“, kuriame Europos Jungtini Valstybių idėja kaip tik yra iškelta ir labai savotiškai sprendžiama. Solovjovas buvo ne tik filosofas, bet savotiškas pranašiškas genijus. Kai skaitai jo pasakojimą apie antikristą, atrodo, kad kai kurie dalykai yra šiandien parašyti. Pavyzdžiui:

„Dvidešimtas šimtmetis po Kristaus gimimo buvo paskutinis didžysis karas, išvidini neramum ir valstybių pasikeitimo metas. J (japonai. — A. M.) valdomos Rytų Azijos tautos susijungia sprendžiamai kovai su užsienio iais, vadinasi, su europiečiais... Vykdydami savo didį planą jie (japonai. - A. M.) už m. visų pirma Korėją, po to Pekiną, paskui pažangesni Kinijos partijų padedami jie nuvertė seną Mandžų dinastiją ir pasidino japoniškai... Valstybinis senosios Kinijos savarankiškumas nebuvęs galima išlaikyti. Ji turėjo arba pasiduoti europiečiams, arba japonams...“

Savaime suprantama, smulkmenose Solovjovo vizija neatitinka tikrovės. Tačiau savo visumoje jos idėja nuostabiai realizuojasi. Todėl ir jo pažiūra Europos Jungtinių Valstybių gali būti mažiausiai domi, tuo labiau kad šios problemos išsprendimas yra labai savotiškas. Jis pilnas prasmės ir siaubingos nuojautos.

3. Jungtini Europos Valstybių sukūrimas

Susijungusios Rytų Azijos tautos pradeda karą su Europa. Taip Solovjovas vaizduoja Europos istorijos tolimesnę eigą. Visų pirma „Dangaus Sūnus“ užpuola Rusiją, pereina Uralą ir užplėta visą centrinę Rusiją. Sumobilizuoti lenk

ir lietuvi, suomi ir šiaurės rusų pulkai skuba pagalbą. Taigi kada Rusija neturėjo jokio iš anksto išdirbtą karo planą, priešas rusų kariuomenę sumušė ir traukia Vokietiją. Vokietija jau buvo pasiruošusi ir vieną japonų armiją visiškai sunaikina. Taigi tuo metu prancūzai puola vokiečius iš užpakalio. Tuo būdu vokiečiai, suspausti tarp karo ir priekalo, turi pasiduoti. Prancūzai susibiuruliauja su geltonaisiais ir užplėsta visą Vokietiją. Taigi japonų vadovybė slapta sako japonų kareiviams išskersti visus prancūzus, kad šie japoniškai miklumu ir padaro. Tuo tarpu Paryžiuje vyksta perversmas. Valdžią paima partija „Sans patrie“ ir pasikviečia japonus Paryžį. Prancūzija taip pat patenka geltonųjų valdžion. Pasiekę jūrą, „Dangaus Sūnus“ su laivynu rengiasi persikelti į D. Britaniją. Taigi anglai sumoka milijardų svarų ir išsiperka. Tuo būdu visa Europa patenka japonų priklausomybėn ir joje išbėna pusšimto metų. Paskui vyksta tarptautinis sukilimas, geltonieji pralaimi karą ir Europa visiškai išsivaduoja.

„Kadangi pusė šimtmečio vergavimas azijotams barbarams buvo galimas tik dėl to, kad Europos valstybės gyveno nesantaikoje ir kiekviena galvojo tik apie tautinius savo interesus, o išsilaisvinimas buvo pasiektas suorganizavimu vis Europos gyventojų, todėl buvo pripažinta visai natūraliu ir nepaneigiamu dalyku, kad senasis atskiras tautas statinys buvo netekęs reikšmės. Beveik visur senoji monarchija liko visiškai išnykusi“.

Europoje buvo sukurta *demokratinės valstybės junga — Europos Jungtinės Valstybės* (išskirta mano. - *TM*). Solovjovas pažymi, kad tai vyko *21 šimtmečio pradžioje* (išskirta mano. - *TM*). Kultūra padarė sparčią pažangą. Tiksliai gyvenimo ir mirties, galutinio žmogaus ir žmonijos likimo klausimai paliko neišspręsti.

4. Jungtini Europos Valstybi prezidentas

Šiuo metu pasirodė vienas gabus ir savotiškas žmogus. „Jis tik jo Diev, tačiau savo širdies gilumoje, nes moningai, pats to nežinodamas, save labiau vertino negu Diev, kur tik jo.“ Jis buvo spiritualistas, asketas ir filantropas. Po savotiško išvidinio pergyvenimo jis pradėjo rašyti knygą vardu „Atviras kelias žemės taikui ir gerovės“. Joje jis išsprendė visus klausimus, suderino visus priešingumus. Knyga buvo išversta visomis kalbomis. Tada kstančiai laikraščiai apie ją rašė kasdien. „Visame kultūringame pasaulyje buvo išleisti pigaus leidimo milijonai egzempliorių su autoriaus atvaizdu.“ Niekas nederėjo šiai knygai prieštarauti. Tiksliai kai kurie pastebėjo, kad knygoje nra vieną kartą nra paminėtas Kristaus vardas.

Tuo tarpu Berlyne susirinko steigiamasis Jungtinių Europos Valstybių susirinkimas. Europos Jungtinių Valstybių principaliai jau buvo sukurtos. Tai taikovo kovos tarp atskirų politinių ir tautinių partijų nesiliovė. Atrodė, kad taip sunkiai sukurtas padaras netrukus vėl subyrės. Tada buvo slapta nutarta pastatyti priešakyje žmogų, kuris sujungtų visas partijas ir nutildytų visus ginčus. Toks žmogus kaip tik ir buvo minėtos knygos autorius. Savo pašaukimu jis buvo kareivis — artileristas, savo turtais kapitalistas. Todėl jį palaikė kariniai ir finansiniai sluoksniai. Vienu tarpu buvo keliamas klausimas dėl jo kilmės, kuri buvo nelabai aiški. Tačiau tai neturėjo sprendžiamos reikšmės. Todėl šis žmogus visais balsais ir buvo išrinktas visam savo gyvenimui Jungtinių Europos Valstybių prezidentu.

5. Antikristo demaskavimas

Europos Jungtinių Valstybių naujasis prezidentas išleido atsišaukimą, prasidedantį žodžiais: „Žemės tautos! Aš duodu jums savo taiką“. Neklaūžados buvo jį gaiverstos nusilenkti

didžiajam valdytojui. Metin s sukakties proga naujasis prezidentas išleido kit atsišaukim , kuriame pasak , kad taika be gerov s n ra graži. Tod l jis kalb jo: „Ateikite prie man s visi, kurie alkstate ir š late! Aš jus pasotinsiu ir sušildysiu!“ Padarytos socialin s reformos atneš žem n gerov pla ioms mas ms. Solovjovas pažymi, kad naujasis prezidentas ypa r - pinosi gyvuli globa. Tuo metu pas nauj j prezident atklydo iš Ryt žymus burtininkas ir magikas, kuris mok jo pasinaudoti slaptomis gamtos j gomis ir padaryti nuostabi dalyk . Jo vardas buvo Apolonijus. Prezidentas juo susižav jo ir j pasiliko prie sav s. Jo šposai labai patiko liaudžiai ir j linksmino. Tuo b du prie taikos ir duonos jis prid jo žmon ms ir linksmybi .

Vienas tik klausimas buvo dar neišspr stas, b tent *religinis*. Bažny ia vis dar tebebuvo susiskaldžiusi. Naujasis prezidentas pasiryžo ir š dalyk sutvarkyti. Jis sušauk Jeruzal je visuotin krikš ionijos susirinkim . Be daugyb s krikš ionijos vad , atvyko popiežius Petras II iš Peterburgo, nes iš Romos popiežiai jau seniai buvo išvyti ir apsigyveno Peterburge: pravoslav neoficialus vadas t vas Jonas; ir protestant vadas prof. Ernestas Pauli. Susirinkimo metu prezidentas pasirod visoje savo didyb je. Atidaromoje savo kalboje jis praneš , kad jis labai nor s, jog visi gyvent meil je ir taikoje ir tod l pasiryž s pašalinti visas skirtybes ir sutaikinti visus krikš ionius savo globoje. Baigdamas savo kalb , jis paklaus : „Pasakykite, kas jums yra krikš ionyb je brangiausia, kad gal iau veikti šia kryptimi?“ Visi tyl jo. Tada jis kalb jo toliau. Kreipdamasis katalikus, jis pasteb jo, kad suprant s, jog jie labiausiai brangin savo dvasin s galvos autoritet . Tod l jis nutar s nuo šios dienos v l gr žinti popieži Rom su visomis jo teis mis ir privilegijomis. Iš savo pus s, jis nor s, kad katalikai j pripažint savo vieninteliu gyn ju ir glob ju. Kas tokiu j pripaž s t s, tegul atein s ir atsis d s šalia jo. Šaukdami „*Salvum fac*

magnum imperatorem!“ beveik visi katalikai pakilo iš sal s ir nu jo trib n . Pasiliko s d s tiktai popiežius Petras II ir mažas b relis aplinkui j .

Tada prezidentas kreip si pravoslavus, pasteb damas, kad jis man s, jog jiems brangiausias es senasis padavimas, senos giesm s, seni simboliai, sena liturgija. Šioms senyb ms tyrin - ti jis su šia diena steigi s Konstantinopolyje krikš ioniškosios archeologijos muziej , kuris ypa r pinsi s Ryt krikš ionyb s paminkl tyrin jimu ir apsauga. Kas užtai pripaž st s j savo vadu, tegul atein s pas j . V l dauguma pravoslav pakilo ir nu jo trib n . Pasiliko tik t vas Jonas su b reliu tikin i j .

Prezidentas kalb jo protestantus, pripažindamas, kad jiems brangiausia esanti Šv. Rašto tyrin jimo laisv . Tod l šiandien jis pasiraš s dekret , kuriuo yra steigiamas pasaulinis Šv. Raštui tyrin ti institutas, gausi s kasmet pusantro milijono marki . Prezidentas sykiu praneš , kad Tiubingeno universitetas šiandien jam suteik s teologijos garb s daktaro titul . Kas iš protestant pripaž sta j aukš iausiu j vadu, tegul atein s pas nauj teologijos daktar . V l beveik visi pakilo. Pasiliko tik prof. Pauli su b reliu ištikim j .

Tada prezidentas kreip si pasilikusius, pavadindamas juos keistais žmon mis ir klausdamas, kas gi jiems es brangiausia krikš ionyb je. Pakilo t vas Jonas: „Didysis Valdytojau! Mums brangiausias yra J zus Kristus!.. tavo klausim , k **tu** mums gali duoti, atsakau: išpažink ia pat viešai, kad J zus Kristus yra Dievo S nus, tap s žmogumi, prisik l s ir v l ateisi s! Išpažink ir mes visi tau patik sime!“ Bet prezidentas tyl jo. Jo veidas pasidar kaip numir lio. Iš jo aki žyb iojo baisios žiežirbos. Tuo tarpu min tas Apolonijus kažk dar po savo apsiaustu. T vas Jonas vis atidžiai ži r jo prezidentui veid . Staiga sudreb jo ir sušuko: „Viešpatie, pad k man! Antikristas!“ T pat akimirksn perk nas trenk pro lang ir t vas Jonas krito negyvas. Prezidentas pasak , kad visi mat ,

kaip buv s nubaustas maištininkas ir ar dar kas išdr s j pri-
pažinti aukš iausiu vadu. Sal je buvo tylu. Staiga pasigirdo
aiškus balsas: „*Contradictur!*“ Atsistojo popiežius Petras II ir
Bažny ios vardu iškilmingai ekskomunikavo prezident . Po-
piežiui Petru II atsitiko tas pat, kas ir t vui Jonui. Abu Ryt ir
Vakar krikš ionyb s vadai gul jo užmušti. B relis likusi j
susispaud aplinkui prof. Pauli ir išvyko pro duris.

Krikš ionijos susirinkimas buvo užbaigtas didel mis šven-
t mis ir minios pasilinksminimais. Tolimesnis pasakojimas
apie abiej užmušt j atgijim , apie žyd sukilim ir apie
prezidento ir jo Apolonijaus žuvim atsiv rusios žem s plyšyje
m s reikalui jau n ra charakteringas.

6. Vizijos prasm

Kokia yra šios vizijos prasm ? Kod l Solovjovas antikrist
padar Jungtini Europos Valstybi prezidentu? Iš visos vizi-
jos eigos neatrodo, kad tai b t atsitiktinis dalykas. Solovjo-
vas ia mat tam tikr prasm . Kokia ji gal jo b ti?

Šit prasm galima sp ti, žinant Solovjovo paži ras tau-
tyb s santykius su religija.

Solovjovas tautyb laik b tinu pradu religiniam gyvenimui.

„Tautiniuose ir politiniuose apm stymuose“ jis yra pasa-
k s, kad „mes turime tautiškum laikyti tam tikra dieviška
j ga, kuri yra b tina vykti Dievo karalystei ir sigal ti Dievo
valiai žem je“. Kitoje vietoje jis taip pat teigia, kad „jei krikš-
ionyb nereikalauja nuasmeninimo, ji negali reikalauti nei
nutautinimo“. Kitaip sakant,

*tautybi naikinimas yra naikinimas tos dieviškosios j gos,
kuri reikalinga Dievo karalystei realizuoti.*

Tai yra antikrikš ioniškasis darbas. Kas atsistot šito orga-
nizuoto pla iausia forma ir valstybin mis priemom mis darbo

priešakyje, tas tikrai būtų antikristas. Tai yra logiška išvada iš minėtų Solovjovo teiginių.

Tuo tarpu jau pradžioje esame minėję, kad Jungtinė Europos Valstybė idėja kaip tik eina tautybių silpninimo ir naikinimo keliu. Kiekviena tauta stengiasi turėti savas valstybes, nes valstybės jai reiškia atbaigimą ir gali veikti viešajame gyvenime. Jungtinė Europos Valstybė idėja šitą tautos pastangą paralyžiuoja, nes tautas suveda vien valstybinėse kolektyvuose. Tautybių lia gali reikštis tik atskiri asmenys ir menkos kolektyvų žygiuose, bet ne viešajame valstybiniame gyvenime. Todėl Jungtinių Europos Valstybių eina tautybių naikinimo linkme. Bet, pasak Solovjovo,

tai yra dieviškosios gėnos naikinimas.

Kadangi šitas naikinimas Solovjovo pasakojime yra suorganizuojamas Jungtinių Europos Valstybių pavidalu, vadinausi, gyja tokia forma, kuriai jokia tauta negali atsispirti, todėl visi ir tiko, kad tokio dieviškosios gėnos naikinimo darbo priešakyje būtų pastatytas ne kas kitas, kaip antikristas.

Solovjovas yra giliai suvokęs Europos istorijos prasmę. Jungtinė Europos Valstybė idėja jos surišimas su apokaliptiniais dalykais yra didžios reikšmės dalykas. Šiandien, kada mes stovime didžiųjų vykių išvakarėse ir kada Europos Jungtinė Valstybė idėja vis garsiau esti skelbiama kaip bėsimas Europos išgelbėjimas, mintis savaime grįžta prie Solovjovo vizijos, prie bėsimos Europos santvarkos ir prie josios prezidento.“

Iš tikrųjų mintis savaime grįžta prie „Europos santvarkos“ ir dabartinės „Jungtinės Europos Valstybės“, t. y. Europos Sąjungos, o taip pat ir prie noro bei pastangų globaliai tvarkyti globalines problemas. Taigi, kaip matome, pildosi Solovjovo pranašystė, kurios skaudžias pasekmes aiškiai regėjome mūsų stytojas Antanas Maceina. Akivaizdu, kad ne tik jis vienas matęs gresiančius Lietuvai ir kitoms mažoms (ir nelabai ma-

žoms) susijungusioms valstybėms pavojus, juos mat ir kiti m s XX amžiaus m stytojai bei kult rininkai, apie tai aiškiai byloja j sukurtos *savosios* valstyb s programos, j veikla Lietuvoje bei priverstin je emigracijoje, siekiant išlaikyti tautiškum , sav j kult r , religij ...

Beje, tai, kas dabar vyksta Europoje, kai daugelis Europos taut jau susivienijo, man taip pat kelia neger nuojaut ... Juolab kad ir pirmasis bei nuolatinis šio susivienijimo prezidentas jau išrinktas: juo, kaip min jau, 2009 met ruden tapo mažai kam žinomas buv s Belgijos premjeras Hermanas van Rompuy. Many iau, kad tai dar *ne tas*, kuris tur t pasirodyti ateityje... Ta iau, pakartosiu, ne taip baisus velnias, kaip jo mažyliai, kurie ruošia b simam *tikrajam* šio susivienijimo prezidentui-valdytojui atitinkam dirv . Šie „mažyliai“ vykdo savo „dievo“ nurodymus. Atrodo, kad pagrindinis nurodymas yra daryti žmogaus bei tautos prigimt . O kaip sak didysis Platonas, sudarkyt prigimt „traukia nedarnumas“. Šiandien šis „nedarnumas“ išsipl t visas gyvenimo sritis, nes visose sitais šie velnio „mažyliai“, kurie nejuokais sitrauk žiaur prigimties bei organiškumo niokojimo „žaism “. Blogiausia yra tai, kad jie užvald šal ir valdo valstyb , tod l ir atrodo, kad mes visi s dime laive, kur valdo, pasak Platono, „neišman liai“ - integruotojai bei niveliuotojai.

Taigi, many iau, laisv — tikr j laisv - mes galime arba visai pamiršti, arba tik pasvajoti apie j , nes... nenumaldomai grimstame vergij , iš kurios jau niekada neištr ksime. Laisv jimo procesas, atrodo, jau baig si. Ar tai nereiškia, kad žmonijos istorija, kuri, pasak Greimo, yra „procesija laisv “, juda prie savo pabaigos?..“

IR V L T A S P A T S M A C E I N A

Užsklanda, arba autor s pastaba

Užvertus šios nedidel s knygut s paskutin lap staiga tarsi išgirdau kažkok šlames - tai buvo neaišk s žmon i balsai, kurie šnibžd jo, kad v l ta Maceinien traukia pavirši Antan Macein , niekaip nenor dama jo paleisti, kad ils t si sau ramyb je bei... užmarštyje. Iš tikro nenoriu. Kol gyva negaliu paleisti, nes nenoriu uždusti m s varganoje bedvas je tikrov je... Ne taip jau daug mes turime ko nors iš tikro vertingo ir gero, kad visa tai lengvai pamirštume ir tenkintum s tik proginiiais (atseit, taip reikia), nieko nereiškian iais min jimais ir priminimais per masin s informacijos priemones...

Teisus buvo Sokratas sakydamas, kad n vienas žmogus s moningai nepasirinks blogo vietoj gero. Taip ir aš s moningai renkuosi tai, kas pas mus yra geriausia, reikšmingiausia, vertingiausia, - mint , veiks m , k rin , žmog ... Pasirinkau savo rašini objektu Antano Maceinos asmenyb bei jo k ryb , jo savit filosofij , politin , socialin , kult rologin mint , nes jis, mano manymu, šiose srityse yra pati ryškiausia Lietuvos Žvaigžd (tikr ja šio žodžio prasme)... Ta iau pastabus skaiitytojas, be abejo, atkreip d mes tai, jog ir kiti iškil s Lietuvos žmon s mano knygoje taip pat nepamiršti, gal tik mano d mesys jiems kiek mažesnis, bet ir j ind lis, manau, Lietuvos kult r (pla i ja prasme) n ra toks svarus ir didelis

kaip Antano Maceinos. O aš, kaip min jau, visada renkuosi pat geriausi ...

Tikiuosi, kad mano trumpas paaiškinimas kiek sumažins r styb t , kurie nepanoro ir nenori suprasti Antano Maceinos k rybos, jo minties reikšmingumo, vertingumo ir nebl stan io aktualumo, o gal paskatins patiems pam ginti išsiaiškinti, kuogi vertingas buvo šis Žmogus, ir ne tik jis, bet ir kiti kult rininkai - Juozas Girnius, Juozas Ambrazevi ius-Brazaitis, Zenonas Ivinskis, Stasys Yla, Ignas Skrupskelis... — jo bendradarbiai bei bendražygiai, o išsiaiškinus pasinaudoti j išmintimi, kuriant ir savo, ir savos valstyb s gyvenim . Manau, tai yra b tina, nes šiandieninis politinis, o ypa dvasinis, Lietuvos veidas sukelia labai ni r vaizd , primenant t , kur matau kiekvien savaitgal važiuodama savo sodyb ...

Ar tai n ra simboliška?..

Tatjana Maceinien
2011 m. geguž s 14 d.

PAVARDŽI RODYKL

- Ambrazevičius-Brazaitis, Juozas 14, 53, 69, 111-113
Apolonijus 135—137
Asmolovas, Nikolajus 26
Augustinas, šv. 55, 58
Berdiajevas, Nikolajus 44, 88, 89, 92, 93
Blokas, Aleksandras 28, 39
Brazauskas, Algirdas Mykolas 22, 23, 27-37
Bulovas, Virgilijus 23
Burokevičius, Mykolas 31
Cvetajeva Marina 13
 Čiang Kaišekas (Chiang Kai-shek) 78, 79
Dielininkaitis, Pranas 53, 54
Dostojevskis, Fiodoras 101, 104
Galkovskis, Dmitrijus 89
Gyls, Povilas 23
Girnius, Juozas 14, 40, 42, 43, 49, 72, 75, 85
Goya, Francisco Jose 62
Gorbačiovas, Michailas 28-30
Greimas, Algirdas Julius 129, 139
Grinius, Jonas 53, 69
Hegel, Georg Wilhelm Friedrich 71
Heidegger, Martin 82
Ivinskis, Zenonas 14, 53, 69, 72
Izaijas 115
Yla, Stasys 14, 40-42, 77
Jonas 135-137
Kainas 105, 106
Kristus 97—99, 132, 134, 136
Landsbergis, Vytautas 17-27, 32, 33, 37
Maceina, Antanas 7, 22, 40, 42, 43, 53, 62-65, 67, 69, 71-76, 85, 88, 91, 93, 101, 103-108, 113, 121, 124, 128-130, 139-141

Marx, Karl 38
Maslow, Abraham Harold 14
Menis, Aleksandras 89
Merežkovskis, Dmitrijus 38
Milašius, Oskaras 126
Napoleonas 131
Pauli, Ernest 135-137
Paškus, Antanas 44
Petras II 135-137
Platonas 59, 139
Prunskien , Kazimiera 32
Puškinas, Aleksandras 37
Reynold, Gonzaque de 130
Renan, Ernst 131
Rompuy, Herman van 139
Sartre, Jean-Paul 43
Schelling, Friedrich Wilhelm
42
Skrupskelis, Ignas 53, 78,
141
Smetona, Antanas 53
Sokratas 140
Solovjovas, Vladimiras 132,
133,135,137, 138
Spengler, Oswald 124
Truska, Liudas 14
Vaitiek nas, Vytautas 49, 69
Volanas, Andrius 46, 48
Zauerveinas-Gir nas, Jurgis
124

TURINYS

Miegantis protas | 5

Vietoj pratarmis

Pirma dalis

LAISVĖS PROBLEMA

Kuo virto mūsų Atgimimas? | 9

Suvilioti žodžio „laisvė“ | 15

Kas yra laisvė? | 41

Antra dalis

VALSTYBĖ IR LAISVĖ

Laisvė kaip valstybės pagrindas | 53

Laisvės principo įgyvendinimo problema | 64

Trečia dalis

MŪSŲ PERSPEKTYVOS

Pasirinkimas lemia ateitį | 85

Kokią valstybę mes kuriame? | 95

Valstybės pabaiga | 106

Išnykimo kelyje | 117

Europos Jungtinės Valstybės | 130

Vietoj pabaigos

Ir vėl tas pats Maceina | 140

Užsklanda, arba autorės žodis

Pavardžiū rodyklė | 142

„Mums trūksta pačių svarbiausių dalykų:
žmogiškumo, kuris reiškiasi per *meilę*
santykiuose su kitais, *tiesos* ir *teisybės*, žodžiu,
mums trūksta to, kas padaro žmogų žmogumi.
Todėl ir „dvasinio atgimimo“, kaip kelio į
tikrąją laisvę, svarba mums nėra suprantama...
Mes niekaip negalime suprasti, kad laisvė
ir kultūra yra neatsiejami dalykai ir, kas
svarbiausia, kad kultūra vykdo laisvę, kurios
turinys yra žmogiškumas, meilė, tiesa bei
teisingumas. O tai reiškia, kad be išskirtinio
dėmesio kultūrai valstybės gyvenime net kalbos
negali būti apie laisvę kaip valstybės pagrindą...“

Tatjana Maceinienė

ISBN 978-9986-09-417-3

9 789986 094173

www.margirastai.lt